

MOHEĽNICE

Příběh archeologického výzkumu

PAVLÍNA KALÁBKOVÁ
MILOŠ HLAVA
DAVID SPÁČIL

Mohelnice
Příběh archeologického výzkumu

Práce na vzniku knihy byly realizovány v rámci projektu Rekonzervace a revize archeologických nálezů z lokality Mohelnice – Za Cukrovarem pro možnosti prezentace kulturního dědictví Olomouckého kraje, který je řešen v rámci projektu regionální spolupráce Akademie věd České republiky pod č. R300012304.

Kniha vznikla s Institucionální podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 68081758 – Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Kniha byla vydána s finanční podporou Akademie věd České republiky.

Recenzenti:

Mgr. Jakub Halama, Ph.D.

Mgr. Petr Kostrhun, Ph.D.

Univerzita Palackého
v Olomouci

© Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., Univerzita Palackého v Olomouci, Vlastivědné muzeum v Olomouci a autoři

Autoři: Pavlína Kalábková, Miloš Hlava, David Spáčil

Archivní dokumenty a fotografie poskytli:

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. (Archiv ARÚB);

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i. (ARÚ AV ČR);

Muzeum Mohelnice; Národní archiv; Eva Doležalová, roz. Modřická.

Pro účely publikace byla využita data z Velké výzkumné infrastruktury Archeologický informační systém České republiky (AIS CR).
Dostupné z: <https://www.aiscr.cz/>.

ISBN 978-80-7524-098-9 (Archeologický ústav AV ČR, Brno) (print)
ISBN 978-80-7524-099-6 (Archeologický ústav AV ČR, Brno) (online ; pdf)
DOI 10.47382/arub2025-02

Mohelnice

Příběh archeologického výzkumu

Pavína Kalábková – Miloš Hlava – David Spáčil

Archeologický ústav AV ČR, Brno
Univerzita Palackého v Olomouci
Vlastivědné muzeum v Olomouci

Brno – Olomouc 2025

OBSAH

	Pavλίna Kalábková – Miloš Hlava – David Spáčil	
	Úvod	7
	Miloš Hlava	
I	K historii výzkumu ve štěrkovně v Mohelnici	9
	Pavλίna Kalábková	
II	Sídlištní a pohřební areály	49
	Pavλίna Kalábková	
III	Příběh archeologického výzkumu v obrazech	63
	David Spáčil	
IV	Archivní prameny k výzkumu v Mohelnici uložené v Archeologickém ústavu AV ČR, Brno	89
	Summary	95
	Zdroje obrázků	97
	Literatura	99
	Afiliace	111

Úvod

Archeologický výzkum ve štěrkovně v Mohelnici prováděný nepravidelně v letech 1953–1971/1972 obklopuje dodnes ve světě archeologie (a především mezi specialisty na mladší dobu kamennou) aura výjimečnosti. Ta má svůj původ v prvním rozpoznání a správné interpretaci půdorysů neolitických nadzemních tzv. dlouhých domů na Moravě, jež zde byly identifikovány, a v objevu jedné z nejstarších vydřevených studen v českých zemích. Navíc právě tento výzkum představoval přelom v pohledu na pravěk Mohelnicka, neboť až do té doby stál tento region na okraji pozornosti i zájmu. Přesvědčivě totiž ukázal, že Horní Pomoraví není nálezově sterilní a je možné počítat zde s významnými objevy.

Zcela v duchu tehdejší praxe šlo o výzkum prováděný plošně, při němž byla ve všech výzkumných sezónách k dispozici souvisle odkrytá rozsáhlejší plocha. Na samém počátku to ovšem nebyl badatelský výzkum probíhající podle předem připraveného plánu, jehož cílem by bylo hledání odpovědí na předem zformulované otázky. Zprvu šlo totiž o záchrannou akci vyvolanou průmyslovou těžbou šterku, již byla narušena (a také ničena) do té doby neznámá archeologická lokalita. Bezprostředně před zahájením plošného výzkumu na počátku léta 1953 však již byly stanoveny cíle pro první sezónu, třebaže nebyly nikterak specifické či dalekosáhlé. V zásadě je bylo možné vztáhnout na jakýkoliv terénní výzkum, který byl tehdy na Moravě prováděn.

Kromě nepochybného odborného přínosu stojí za pozornost rovněž dobový kontext mohelnického výzkumu, tj. zasazení do poměrů panujících tehdy v moravské archeologii. Ostatně již fakt, že začal v roce 1953 pod záštitou brněnské odbočky Archeologického ústavu v Praze, který byl nedlouho předtím začleněn do nově konstituované Československé akademie věd, a skončil v letech 1971–1972 pod křídly samostatného Archeologického ústavu Brno, součásti téže akademie věd, je bezpochyby dostatečně výmluvný. Napovídá totiž, že za zhruba dvě desítky let, během nichž byl s přestávkami prováděn, urazila archeologie na Moravě z hlediska organizačních struktur i institucionálního vývoje značný kus cesty. Proměnily se rovněž techniky terénního

výzkumu a změn doznalo také třeba právní prostředí, v němž se archeologie pohybovala. V době, kdy byl výzkum v Mohelnici zahájen, platilo vládní nařízení o archeologických památkách z roku 1941, týkající se výhradně archeologie. V roce 1958 však byla přijata jiná právní norma – zákon o kulturních památkách, který již byl koncipován širěji (tj. nebyl zaměřen pouze na archeologii). Z pohledu archeologie nešlo ve všech parametrech o krok kupředu. Jednou ze slabin nové normy bylo odstranění sankcí za její porušení. Zatímco vládní nařízení o archeologických památkách z roku 1941 stanovilo nejen možnost finančního postihu, ale také udělení trestu vězení až do půl roku, zákon o kulturních památkách z roku 1958 formulace tohoto typu neobsahoval.

Peripetie spojené s výzkumem v mohelnické štěrkovně nejsou ani více než sedmdesát let od jeho počátku u konce. Jeho vedoucí, jímž byl po celou dobu (byť zprvu jen neformálně, nikoliv *de iure*) Rudolf Tichý, jej během svého života nestihl zpracovat a komplexně vyhodnotit, třebaže po jeho ukončení v letech 1971–1972 působil v brněnském Archeologickém ústavu jako odborný zaměstnanec ještě zhruba dvacet let. Oficiálně stanoveným a obecně uznávaným standardním způsobem zakončení jakékoliv terénní akce bylo tehdy vypracování nálezové zprávy. Z mohelnického výzkumu přesto existuje jediná zpráva tohoto typu, která se týká pouze první výzkumné sezóny v roce 1953. Několik pokusů o kolektivní týmové zpracování a vyhodnocení výsledků výzkumu od osmdesátých let 20. století nakonec vyvrcholilo dvěma grantovými projekty v prvním desetiletí 21. století, již po smrti Rudolfa Tichého. Ty ovšem byly zaměřeny na pouhou část nálezového fondu, neboť (záměrně) pominuly pohřebiště z doby halštatské, jež bylo při výzkumu objeveno. Jedním z hmatatelných výsledků byla odborná kniha s laicko-nickým názvem *Mohelnice* a podtitulem *Neolitické sídliště s intruzemi*, jež ovšem spatřila světlo světa teprve v roce 2020, čtrnáct let po ukončení druhého z udělených grantů. Je proto vhodné upozornit, že v řadě případů obsahuje neaktualizované, tj. v době zveřejnění antikvované, texty, jež z hlediska odborných znalostí vcelku pochopitelně odpovídaly době svého vzniku.

Ironií osudu získaný soubor nálezů jako celek nebyl ani tehdy komplexně laboratorně zpracován. Tohoto úkolu se teprve v posledních letech ujaly tři instituce, jež spojily své síly – Vlastivědné muzeum v Olomouci, Univerzita Palackého v Olomouci a Archeologický ústav Akademie věd České republiky, Brno, v. v. i. Součástí tohoto záměru bylo mimo jiné představení příběhu výzkumu v Mohelnici a jeho včlenění do dějin moravské archeologie. Tento cíl se pokouší naplnit kniha, kterou držíte v ruce.

První část se věnuje historii mohelnického výzkumu a jeho zařazení do kontextu některých aspektů dějin archeologie na Moravě – vývoji organizačních struktur, uplatňování ideje plošných badatelských terénních výzkumů a stavu poznání nejstaršího neolitu na Moravě na počátku padesátých let 20. století, neboť právě tento chronologický horizont je v Mohelnici nejvýznamnější a nálezově nejbohatší. Stranou pozornosti samozřejmě nemohl zůstat ani kontext archeologického poznávání regionu Mohelnicka. Druhá část shrnuje výsledky mohelnického výzkumu v chronologickém sledu podle současného stavu znalostí. Třetí část představuje výzkum v Mohelnici jako příběh v obrazech, který vychází výhradně z dobové fotodokumentace. Poslední čtvrtá část přináší především elementární informace o archivním fondu Rudolf Tichý uloženém v archivu Archeologického ústavu Akademie věd České republiky, Brno, v. v. i., jež studium bylo základním zdrojem poznatků pro tuto knihu.

Zbývá dodat, že laboratorní zpracování souboru nálezů z Mohelnice není doposud ukončeno, a jeho informační potenciál tudíž stále nebyl beze zbytku vytěžen. S tamějším výzkumem se proto bude moravská archeologie nepochybně vyrovnávat také v následujících desetiletích.

*V Olomouci a Brně, v červenci 2025
Pavína Kalábková – Miloš Hlava – David Spáčil*

I. K historii výzkumu ve štěrkovně v Mohelnici

MILOŠ HLAVA

1. Úvodem

Výzkum ve štěrkovně v Mohelnici prováděný s přestávkami v letech 1953–1971/1972 (obr. I.1) přinesl doklady lidských aktivit z řady období. Kromě nejznámějšího sídliště prvních zemědělců (kultury s lineární keramikou, resp. v dobové terminologii kultury s volutovou keramikou) jsou významné rovněž pozůstatky osady z přelomu mladší a pozdní doby kamenné (lengyelské kultury) a důležité je také pohřebiště z doby halštatské. Chronologických horizontů, jež jsou v Mohelnici zastoupeny, je ale mnohem více.¹

Tato stať se však primárně nezaměřuje na výsledky mohelnického výzkumu, jakkoliv je samozřejmě nelze nechat zcela stranou. Pominuty ale budou popisy nálezových situací a až na výjimky nebude věnována pozornost ani konkrétním artefaktům. Cílem

následujících stran totiž není opakovat to, co již bylo souhrnně zveřejněno na jiném místě.² Ostatně také právě proto byly záměrně využity archivní prameny, jež dosud zčásti zůstávaly stranou pozornosti. Jde především o dokumenty shromážděné ve fondu Spisový archiv v Archeologickém ústavu Akademie věd České republiky, Brno, v. v. i. Velmi důležitým pramenem jsou také dochované deníky z výzkumů, sepisované průběžně (především) Rudolfem Tichým v závislosti na postupu terénních prací. Dnes jsou uloženy v pozůstalosti Rudolfa Tichého v archivu brněnského Archeologického ústavu, avšak souhrou různých okolností nejsou dochovány všechny. K dispozici totiž nejsou části deníků z let 1962 a 1963, chybí rovněž část deníku z roku 1965 a k dispozici nejsou ani žádné zápisky z roku 1972. Jakkoliv zachycují především popisy nálezových situací (a byly tudíž prvořadým zdrojem informací již pro odborné vyhodnocení výsledků mohelnického výzkumu v grantových projektech na počátku tohoto století), zaznamenávají také třeba události související s organizačním a logistickým zajištěním, konfliktní situace a spory (ovšem rovněž harmonickou spoluprací) se zaměstnanci podniku pracujícího ve štěrkovně, ale také třeba návštěvy či záležitosti související s *rutinní všedností výzkumu*. Je ovšem vhodné poznamenat, že jednotlivé výzkumné sezóny se odlišují množstvím a kvalitou zapsaných informací – v některých letech se koncentrují výhradně na (stručné) záznamy vykonané práce a pozitivistické popisy objektů, jindy naopak zaznamenávají poměrně často (rovněž) *události ze života výzkumu*. Stranou nezůstaly ani archivní materiály z fondů jiných institucí, především Vlastivědného muzea v Šumperku, zřídka též olomouckého

1 Souhrnně Stuchlík – Tichý a kol. 2020. K pohřebišti z doby halštatské viz Stuchlík 2004. Přehledně viz kapitola II.

2 Geislerová – Tichý 2020; Tichý 2020a.

Obr.

I. 1 Štěrkovna v Mohelnici v roce 1961. V popředí je patrná zkoumaná plocha s odloženým pracovním náradím.

Obr.
I. 2 Rudolf Tichý.

pracoviště Zemského archivu v Opavě, Státního okresního archivu Olomouc, pražského Masarykova ústavu a Archivu Akademie věd České republiky, v. v. i., a pražského Národního archivu. Využity byly rovněž (byť jen marginálně) dobové texty zveřejněné ve vlastivědných časopisech, denním tisku či odborných periodikách a sbornících.

Výzkum v Mohelnici je neodmyslitelně spojen s Rudolfem Tichým (obr. I.2). Ve vzpomínkách těch, kteří jej znali osobně, vystupuje jako dobrušský a přátelský kolega, příjemný a přívětivý společník.³ Proto zdůrazněme, že cílem následujících stran není a nemůže být revize či kritika pamětnických pohledů. Záměrem není ani dehonestace nikoho z tehdejších aktérů. Je ovšem vhodné předeslat, že události, jež souvisejí s průběhem mohelnického výzkumu a jeho následným zpracováním, budou na následujících stranách reflektovány kriticky. Povinností a úkolů, jimiž byl Rudolf Tichý průběžně pověřován, bylo značné množství a lze jistě pochopit, že jej minimálně zčásti odváděly od vědy a úkolů spojených s mohelnickým výzkumem. Jen namátkou: dlouhodobě (od roku 1958) měl na starosti institucionální knihovnu, byl vyhledávaným překladatelem odborných textů do němčiny, redakčními pracemi se podílel na přípravě některých publikací vydávaných jeho mateřskou institucí, od prosince 1971

byl také tajemníkem čerstvě samostatného brněnského Archeologického ústavu a zůstal jím až do roku 1984. Angažoval se rovněž v Československé archeologické společnosti, profesní organizaci československých archeologů, v níž působil v letech 1975–1990 jako jeden z místopředsedů hlavního výboru; již od roku 1960 se podílel redakční prací na vydávání jejích *Zpráv* a dalších publikací. Zůstává ovšem nezpochybnitelným faktem, že zpracování „svého“ mohelnického výzkumu nedovedl do cíle, a nutno konstatovat, že se této metě ani nepřiblížil. Nelze také pominout, že výzkum v Mohelnici byl příležitostně provázen spory a neshodami, jež tvoří vcelku přirozenou součást jakéhokoliv dění. A zmíněny budou rovněž některé z událostí, jež se na přelomu padesátých a šedesátých let 20. století odehrávaly přímo v tehdejší brněnské pobočce Archeologického ústavu. Snad právě na tomto místě a v tomto kontextu je vhodné poznamenat, že kritická reflexe dějin poválečné (moravské) archeologie, spojená vcelku přirozeně s poznáním jejího zákulisí, je teprve v počátcích.

Osudy výzkumu v mohelnické šterkovně – získaných nálezů i terénní dokumentace – byly výrazně poznamenány termínovou laxností, s níž se přistupovalo k jeho zpracování i vyhodnocení, avšak v dobovém kontextu rozhodně nešlo o výjimku. Řada rozsáhlých (a dlouholetých) terénních akcí prováděných v padesátých a šedesátých letech 20. století (ale i později) se svého komplexního vyhodnocení dočkala teprve se značným odstupem, v některých případech dokonce teprve v tomto století. Snad žádnému z vedoucích takových výzkumů však nelze upřít snahu informovat odbornou veřejnost již v jejich průběhu o předběžných závěrech či významných nálezech – obvykle na konferencích či v odborných textech, jež byly mnohdy koncipovány jako monotematické studie konkrétních jevů. Stranou nezůstávala ani popularizace ve vztahu k široké veřejnosti, ať již šlo o výklady přímo při výzkumu pro návštěvníky, reportáže v televizi a rozhlasu, články v denním tisku nebo populárně-vědeckých časopisech, přednášky, výstavy apod.

Koncepčně je text rozdělen do tří celků. První část pojednává ve stručném přehledu o organizačním vývoji archeologie na Moravě a specificky v širším regionu severozápadně od Olomouce, a to v kontextu dějin (dnešního) brněnského Archeologického ústavu, způsobu prováděných terénních výzkumů a archeologického poznávání Mohelnicka. Chronologicky je vymezena jednak konstituováním Státního archeologického ústavu (elitní oborové instituce poprvé u nás cíleně prosazující a také provádějící badatelské systematické výzkumy) v letech 1918–1920 a počátky jeho aktivit na Moravě, jednak přelomem padesátých a šedesátých let 20. století, kdy výzkum v mohelnické šterkovně zažíval svůj pomyslný zlatý věk. Je vhodné upozornit, že region Mohelnicka je z pohledu dějin moravské archeologie zčásti specifický, neboť až do let 1945–1946 patřil k oblastem s výraznou převahou národnostně německého obyvatelstva. Kořeny tamější archeologie jsou tudíž převážně německé, a to bez jakékoliv přímé personální kontinuity s poválečným obdobím, zásadně poznamenaným změnou národnostní skladby obyvatel. První poválečná léta tudíž představovala pro archeologii tohoto regionu bezpochyby výrazný zlom.

3 Viz například Stuchlík 2006.

Druhá část popisuje výzkum v Mohelnici chronologicky od jeho počátků až do konce. Třetí část, která navazuje na předchozí, si poté všímá několika vybraných témat, jež jsou s ním spojená a jejichž průběžné sledování by příliš narušovalo hlavní linii výkladu. Nezbyvá než doufat, že následující strany umožní čtenářům alespoň zčásti nahlédnout do zákulisí jednoho z významných poválečných terénních výzkumů na Moravě a ukázat, že akce tohoto typu byly provázeny nejen zajímavými objevy, ale také různými problémy. Okolnosti, jež jakýkoliv výzkum provázely, totiž při odborném vyhodnocení nálezů a terénní dokumentace zůstávají zpravidla stranou. Pozornost je jim věnována nanejvýše v kontextu kritiky pramenů (a nálezových okolností) a úsporně faktograficky pojatých dějin výzkumu.

2. Moravská archeologie a plošné badatelské výzkumy

Plošné badatelské výzkumy probíhající po několik let s cílem komplexního odkryvu celého nálezště či jeho podstatné části a s formulováním badatelských otázek ještě před počátkem terénních prací, k nimž lze alespoň zčásti zařadit výzkum v mohelnické štěrkovně, se v českých zemích zrodily teprve v meziválečné době v souvislosti s počínající profesionalizací oboru, jeho lepším personálním, institucionálním i finančním zabezpečením a metodickými podněty z ciziny. Až do počátku 20. století byla strategie terénních aktivit výrazně odlišná, ovlivněná především finančními a časovými možnostmi jednotlivců, muzejních spolků či jiných organizací, jež výzkumy prováděly. Jejich cílem bylo ostatně v některých případech pouhé obohacení soukromých či muzejních sbírek. A třebaže rozhodně nechyběly terénní akce, jež měly přispět k řešení konkrétních problémů, jejich rozsah byl značně limitován. Snaze o efektivitu vynaložených finančních prostředků byla totiž podřízena především rychlost a také způsob provádění prací v terénu. Obvykle šlo spíše o vzorkování lokalit, vyhledávání nálezově pozitivních situací pomocí systému sond či odkrývání menších ploch podle koncentrací artefaktů nebo příznaků pozorovaných na povrchu země. Z tohoto rámce se vymykaly snad jen výzkumy pohřebišť či mohyl, byť také v těchto případech se obvykle upřednostňovala přímočarost před komplexností (a detailní pečlivostí). A pominout nelze ani fakt, že zveřejňovaná kresebná dokumentace nálezových situací představovala většinou idealizované a teprve dodatečně zhotovené interpretace původních terénních náčrtů.⁴ Zlom v tomto směru znamenala teprve dvacátá a třicátá léta 20. století.

2.1 Státní archeologický ústav a Morava v letech 1918–1938: první plošné výzkumy

Institucí, jež v českých zemích sehrála klíčovou roli v uplatnění metody plošných výzkumů, byl Státní archeologický ústav, elitní badatelská instituce založená v letech 1918–1920 v Praze pod záštitou nově vytvořeného československého ministerstva školství a národní osvěty. Ideu plánovaných badatelských výzkumů, jež měly přinášet odpovědi na předem zformulované otázky, mu nadělil do vínku v letech 1918–1919 ve svých programových tezích jeho predestinovaný první ředitel a ideový tvůrce Lubor Niederle. Úkol provádět tyto výzkumy v jednotlivých částech Československa připadl státním konzervátorům – profesionálním prehistorikům. První tři začali pracovat ve službách nové instituce v průběhu roku 1920: zatímco Josef Antonín Jíra působil v Čechách a Jan Eisner na Slovensku, pro Innocence Ladislava Červinka byla vyhrazena Morava se Slezskem. Z nich měl ovšem tehdy pouze Jan Eisner oficiální univerzitní vzdělání v oboru.

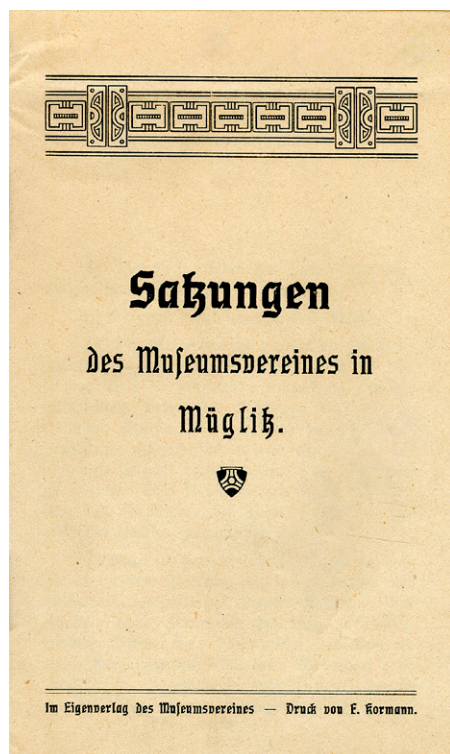
Innocenc Ladislav Červinka (obr. I.3) se v moravské (a slezské) archeologii pohyboval od přelomu osmdesátých a devadesátých let 19. století jako zaujatý nadšenec, který zkušenosti s prováděním terénních výzkumů a jejich dokumentací získával praxí, jak bylo tehdy obvyklé. V době, kdy vstoupil do služeb Státního archeologického ústavu, byl ve světě moravské prehistorie již

Obr.

I.3 Innocenc Ladislav Červinka na reprezentativním portrétu z doby svého působení ve Státním archeologickém ústavu.

⁴ K praxi terénních výzkumů v 19. století (ovšem pro Čechy) viz Sklepnář 2016, 486–492. K idealizaci publikované terénní dokumentace ještě ve čtyřicátých letech 20. století viz námtkou Hlava et al. 2022, 110–111.

Obr.

I. 4

Titulní list a první strana stanov Německého muzejního spolku pro Mohelnici a okolí.

řadu let obecně respektovanou osobností. V roce 1902 vyšla jeho kniha *Morava za pravěku*, první skutečná syntéza moravského pravěku. V letech 1903–1913 vydával (byť s přestávkou v letech 1905–1906) časopis *Pravěk*, první archeologický časopis cíleně zaměřený na celé české země. A v roce 1906 stál u založení Moravského archeologického klubu, spolku sdružujícího většinu moravských prehistoriků české národnosti. Nebylo divu, že byl tehdy zvolen jeho předsedou, jímž zůstal tři desítky let.

Třebaže podle původní Niederlovovy představy měl Červinka jako státní konzervátor oficiálně působit na Moravě a ve Slezsku, ministerský dekret, který obdržel v červenci 1920, byl v tomto směru formulován pouze obecně.⁵ Ostatně v prvních letech Červinka prováděl výzkumy také na Slovensku. Nešlo však pouze o jeho postavení ve Státním archeologickém ústavu, který byl oproti původním představám poměrně malou institucí potýkající se neustále s finančními problémy. Od roku 1920 byl zaměstnán zároveň jako expert pro prehistorické památky v nově vytvořeném Státním památkovém úřadu pro Moravu a Slezsko, jehož sídlem bylo Brno. Z titulu této funkce mu příslušely úřední zákroky související s ochranou a bezprostřední záchranou archeologických

památek. A od roku 1924 byl také smluvním (tj. nikoliv kmenovým) zaměstnancem brněnského Moravského zemského muzea, v němž působil v prehistorickém oddělení. Z titulu těchto tří úředních funkcí se mu tudíž během krátké doby podařilo shromáždit ve svých rukách všechny směrodatné kompetence, jichž ovšem využíval primárně ve prospěch moravské archeologie. Dvacátá léta 20. století byla na Moravě bezesporu Červinkovou érou. Spojení tří významných funkcí však zároveň představovalo příčinu pozdějšího Červinkova pádu. Sebeschopnější jedinec totiž nemohl dlouhodobě zvládat pracovní zátěž takto exponovaného postavení a veškerých úředních povinností, jež z toho vyplývaly.

Pravidlem uplatňovaným ve Státním archeologickém ústavu od počátku jeho existence bylo vypracování výzkumného plánu na následující rok každým ze státních konzervátorů, schvalovaného ředitelem instituce. Lubor Niederle jako první ředitel v letech 1920–1924 byl v tomto směru značně velkorysý a plány, které předkládal Červinka, pokaždé schválil, jakkoliv příležitostně upozorňoval, aby „naleziště, kde se bude pracovat, byla celá prokopána a výkopy ukončeny, aby totiž nebylo načato na několika místech najednou, aniž by výkopy byly dokončeny. Běží o to, aby

5 K počátkům Státního archeologického ústavu a Niederlovým koncepčním textům z let 1918–1919 viz podrobně Hlava 2021a; týž 2022.

se *Ústavu nemohlo vytýkati, že nekope systematicky.*⁶ Červinkovy výzkumné plány zprvu respektoval také Niederlův nástupce Karel Buchtela, od roku 1924 (po Niederlově rezignaci) *zatímní zastupující ředitel*. Nutno však podotknout, že v praxi dvacátých let 20. století byla terénní činnost Státního archeologického ústavu oproti proponovanému zaměření na badatelské systematické výzkumy nakonec poměrně různorodá a záchranné akce rozhodně nezůstávaly stranou pozornosti. Ostatně pokud lze usuzovat z dochovaných pramenů, sám Červinka upřednostňoval výzkumy zjišťovacího či záchranného charakteru, které reagovaly na předchozí narušení konkrétních nálezů. O nich se zpravidla dozvídal prostřednictvím úřední agendy Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko, kterou měl jako jeho zaměstnanec k dispozici a vyřizoval ji.

Je také vhodné zaznamenat, že Červinkovy terénní aktivity se vytrvale koncentrovaly na jižní polovinu Moravy, jakkoliv nevynechávaly ani Slezsko či severní Moravu. Mohelnicko však v těchto plánech nikdy nefigurovalo,⁷ třebaže v průběhu dvacátých let 20. století vzniklo přímo v Mohelnici jedno z regionálních center archeologie na severní Moravě, a to pod záštitou místního Německého muzejního spolku pro Mohelnici a okolí (*Deutscher Museumsverein für Müglitz und Umgebung*), ustaveného v roce 1922 (obr. I.4). Jeho konstituování se neobešlo bez zákulisních tahů, neboť ministerstvo školství a národní osvěty se tehdy na doporučení Jaroslava Helferta (z Moravského zemského muzea) snažilo v Mohelnici podnitit vznik národnostně utrakvistického muzejního spolku, avšak nakonec muselo rezignovat.⁸ Hlavní postavou, jež fakticky kladla počátky soustavnějšího archeologického poznávání tamějšího regionu, byl Hans Morawek (obr. I.5), rodák z Řepové u Mohelnice. Jeho první aktivity v tomto směru lze zachytit v letech 1927–1929, ovšem prehistorie byla pouze jedním z řady odvětví, jimž se věnoval. O Morawkově postupně vzrůstajícím zájmu o tento obor každopádně svědčí, že v roce 1929 se stal členem Německé společnosti pro pravěk a ranou

Obr.
I.5 Hans Morawek.

dobu dějinnou v Československu (*Deutsche Gesellschaft für Vor- und Frühgeschichte in der Tschechoslowakei*), spolku sdružujícího od svého vzniku v roce 1924 především národnostně německé zájemce o prehistorii (jeho členem byl ovšem rovněž Innocenc Ladislav Červinka, a to od počátku jeho existence). V roce 1929 se také zúčastnil (patrně poprvé) výroční valné hromady této Společnosti, jež se tehdy vůbec poprvé konala na Moravě – ve Znojmě. A nepochybně z Morawkova podnětu se členem německé prehistorické Společnosti stal v roce 1931 rovněž mohelnický muzejní spolek.⁹ Charakter Morawkových terénních aktivit prováděných na Mohelnicku odpovídal záchranným výzkumům,

6 Koncept a kopie dopisu L. Niederla I. L. Červinkovi, 4. března 1922; Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i. (MÚA AV ČR), fond Státní archeologický ústav, karton 6, inv. č. 54.

7 Červinkovy plány terénních aktivit pro léta 1920–1927 a 1929–1931 jsou uloženy v MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 6, inv. č. 54. Zdaleka ne všechny avizované (a schválené) výzkumy byly nakonec provedeny.

8 Viz příslušnou korespondenci, včetně interních záznamů pořízených v ministerstvu (především dopis J. Helferta ministerstvu školství a národní osvěty, 19. září 1921: „*Mluvil jsem o těchto poměrech s místními Němci zcela otevřeně a poznal jsem, že není naprosto úmyslu vnášeti do akce národnostní politiku. Bude ale rozhodně třeba, aby ve stanovách tohoto vznikajícího spolku byla zajištěna účast práce české menšiny v místě.*“); Národní archiv (NA), fond Ministerstvo školství, karton 3265, složka Mohelnice. Sám název spolku nakonec výslovně zdůraznil německost; ve spolkových stanovách byla němčina prohlášena za jedinou a výhradní jedací řeč, přičemž návrh na změnu tohoto ustanovení měl být považován za návrh na zrušení spolku (viz Satzungen des Museumsvereines in Müglitz, 28. května 1922; tamtéž).

9 K členství Hanse Morawka a mohelnického muzejního spolku v německé prehistorické Společnosti viz příslušné kartotéční lístky: MÚA AV ČR, fond Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, kartotéka 94. K Červinkovu členství v tomto spolku viz Anonymus 1925, 9. K Morawkově účasti na valné hromadě Společnosti v roce 1929 viz listina s podpisy účastníků, 12. května 1929; MÚA AV ČR, fond Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, karton 69, inv. č. 2333. V roce 1936 se Morawek prokazatelně zúčastnil valné hromady v Uničově (viz listina s podpisy účastníků, 4. července 1936; tamtéž).

jež zpravidla reagovaly na narušení nálezů. Šlo o drobné zásahy, jejichž cílem bylo získání artefaktů pro muzejní sbírku, popř. zjištění nálezových okolností a jejich dokumentace. Příležitostně se ale nevyhýbal ani akcím zjišťovacího charakteru, například na nedalekém hradisku Obersku u Loštic v roce 1929 či na hradisku ve Stavenicích v roce 1931.¹⁰

Červinka na Mohelnicku nikdy žádný terénní výzkum aktivně neprovedl. Zřejmě to ovšem souviselo s omezenou pozorností, kterou severozápadní Moravě věnoval. Ostatně jen zcela výjimečně plánoval výzkumy na sousedním Litovelsku či v západní části Olomoucka.¹¹ V těchto dvou regionech zasahoval naprosto výjimečně, například v Bílsku, kde byl v roce 1923 poškozen popelníkový hrob s kamenným obložím, a v Myslechovicích, kde v listopadu 1923 pod záštitou Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko (a Státního archeologického ústavu) prokopali na dvacet žárovných hrobů.¹² V obdobných případech šlo ovšem o záchranné akce vyvolané zprávami o ničení lokalit, nikoliv o plánované badatelské výzkumy. Pole působnosti zde přenechával místním muzejním spolkům – Krajinské muzejní společnosti v Litovli a Vlasteneckému spolku muzejnímu v Olomouci. V praxi se spokojil s tím, že byl o jejich akcích informován, v případě olomouckého muzejního spolku – po střetu v roce 1926, který se týkal (ne)informování Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko o narušených situacích s archeologickými nálezy – se dokonce příležitostně zasazoval o přidělování subvencí na jeho

výzkumy.¹³ S odstupem let je vskutku pozoruhodné, že Červinka aktivně nezasáhl ani při odstraňování sedimentů v Mladečských jeskyních poblíž Litovle, jedné z nejvýznamnějších paleolitických lokalit na Moravě s nálezy lidských kosterních pozůstatků, jejíž vřelá rezonovala i za hranicemi Československa. Tyto práce zde prováděla litovelská Krajinská muzejní společnost, a to bez jakékoliv dokumentace či odborného dohledu. Přitom Červinka o těchto aktivitách prokazatelně věděl a nepochybně znal rovněž negativní ohlasy, jež tyto nadšenecké výkopy vyvolávaly v cizině.¹⁴

Červinka si obdobně počínal také na Uničovsku, regionu s převahou národnostně německého obyvatelstva sousedícího s Litovelskem. Když se zde v roce 1928 Vinzenz Reimer, kustod Městského muzea v Uničově, spravovaného Muzejním spolkem pro Uničov a okolí (*Museumsverein für Mährisch-Neustadt und Umgebung*), rozhodl aktivně provádět terénní výzkumy a obrátil se na Červinku, ten mu pro jejich odborné vedení doporučil Karla Schirmeisena, tehdy patrně nejvýznamnějšího prehistorika německé národnosti na Moravě. Sám však ani zde žádný terénní výzkum nikdy neprovedl, avšak s uničovskými muzejníky (a také s Karlem Schirmeisenem) byl v trvalém kolegiálním a přátelském kontaktu.¹⁵ Zajímalo se rovněž o nálezy českých nadšenců v nedalekém Dubicku neformálně sdružených kolem Rudolfa Hoška s Františkem Kotrlem, kteří ze svých nálezů založili na přelomu dvacátých a třicátých let 20. století neoficiální muzeum

10 K Moravským archeologickým aktivitám na Mohelnicku viz souhrnně Halama – Janíčková 2025, 230–234.

11 Již v roce 1920 Červinka plánoval výzkum slezského pohřebiště u Dolan [koncept dopisu L. Niederla I. L. Červinkovi, 5. června 1920; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 6, inv. č. 54; viz též dopis I. L. Červinky Vlasteneckému spolku muzejnímu v Olomouci, 16. června 1920; archiv Vlastivědného muzea v Olomouci (archiv VMO), fond Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci, karton 59] a v roce 1921 zamýšlel provést výzkum blíže neurčeného nálezště z doby římské v Nákle (dopis I. L. Červinky ředitelství Státního archeologického ústavu, 29. března 1921; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 6, inv. č. 54).

12 Příloha dopisu I. L. Červinky ředitelství Státního archeologického ústavu, 7. ledna 1924; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 6, inv. č. 54. Viz též výkaz I. L. Červinky o činnosti za listopad 1923; tamtéž, karton 5, inv. č. 48 (výzkum v Myslechovicích proběhl od 12. do 16. listopadu 1923). Červinka plánoval dokončení obou výzkumů v roce 1924 pod záštitou Státního archeologického ústavu (dopis I. L. Červinky ředitelství Státního archeologického ústavu, 2. ledna 1924; tamtéž, karton 6, inv. č. 54), patrně však nakonec kopal pouze v Myslechovicích – viz výkaz I. L. Červinky o činnosti za květen 1924; tamtéž, karton 5, inv. č. 48 (výzkum proběhl od 14. do 18. května 1924). Jako zaměstnanec Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko prokazatelně cestoval v dubnu 1924 do Dubicka (výkaz o činnosti I. L. Červinky za duben 1924; tamtéž), v květnu 1924 do Loštic (výkaz o činnosti I. L. Červinky za květen 1924; tamtéž) a v březnu 1927 do Libivě a Dubicka (výkaz o činnosti Státního archeologického ústavu za leden, únor a březen 1927; tamtéž). V roce 1926 žádal o komisionální ohledání ohlášených nálezů v Dubicku (dopis I. L. Červinky ředitelství Státního archeologického ústavu, 2. února 1926; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 6, inv. č. 54).

13 K Červinkově kontroverzi s olomouckým muzejním spolkem v roce 1926 kvůli neoznamování nálezů viz Hlava 2023a, 91, pozn. 309. Udělení subvence na terénní akce Červinka poprvé podpořil na konci roku 1927. Viz dopis J. Böhma Vlasteneckému spolku muzejnímu v Olomouci, 6. prosince 1927; archiv VMO, fond Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci, karton 2, složka rok 1927 („žádost olomouckého muzea, doporučená panem kons. Červinkou, sem došla“). Viz též dopis Státního archeologického ústavu (K. Buchtela) Vlasteneckému spolku muzejnímu v Olomouci, 25. dubna 1928; tamtéž, složka rok 1928 (udělení subvence na rok 1928). Viz též Zápis ze schůze výboru, 14. května 1928; archiv VMO, fond Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci, kniha 4, str. 22. Srov. Hlava 2023a, 91, pozn. 310. Na počátku roku 1930 pak olomoucký muzejní spolek v žádosti o subvenci výslovně konstatoval, že „pracuje ve stálé dohodě se státním konservátorem Dr. Červinkou, jemuž veškeré nálezy jsou řádně vždy hlášeny.“ Viz kopie dopisu Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci Státnímu archeologickému ústavu, 11. února 1930; archiv VMO, fond Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci, karton 2, složka rok 1930.

14 K Červinkově informovanosti o výkopech v Mladečských jeskyních viz například dopis Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko J. Smyčkoví, 12. července 1922; Státní okresní archiv Olomouc (SOkA Olomouc), fond Jan Smyčka, karton 1, inv. č. 1. Viz též Faltýnek et al. 2019, 31–34. K negativnímu ohlasu v cizině viz dopis Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko J. Smyčkoví, 14. srpna 1925 + koncept dopisu J. Smyčky Státnímu památkovému úřadu pro Moravu a Slezsko, 6. listopadu 1925; SOkA Olomouc, fond Jan Smyčka, karton 1, inv. č. 1. Jediná Červinkova prokazatelně doložená cesta do Mladeče (do jeskyní?) se odehrála 24. července 1925 – viz výkaz I. L. Červinky o činnosti za červenec 1925; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 5, inv. č. 48.

15 Blíže Hlava 2019a, 44–46, 53, 145, 178.

v místní škole. A také zde se spokojil pouze s informacemi o nálezech a s jejich příležitostným získáváním pro Moravské zemské muzeum či s pouhou dokumentací pro své potřeby. Terénní výzkum zde nikdy nepodnikl.¹⁶

Zaznamenejme spíše pro úplnost, že na počátku třicátých let 20. století vzniklo v sousedství Mohelnicka další regionální muzeum – v Zábřehu, tentokrát pod záštitou místního českého muzejního spolku. Archeologicky ovšem nebylo takřka vůbec aktivní, ostatně okolí tohoto města (a celý region) je z hlediska pravěkého osídlení dodnes velmi nedostatečně poznáno. A specifické muzeum, Lovecko-lesnické muzeum, ovšem rovněž s archeologickou sbírkou, existovalo také na zámku v Úsově.

V letech 1930–1931 nastal v Červinkově působení ve Státním archeologickém ústavu zlom. V souvislosti s úspornými rozpočtovými opatřeními, jež byly důsledkem obecné ekonomické krize, začal být ze strany pražského ústředí instituce kladen důraz na efektivitu vynaložených prostředků a naplňování původní koncepce činnosti. Záchranné aktivity na poli archeologické památkové péče, jež Červinka pod záštitou Státního archeologického ústavu ve dvacátých letech 20. století příležitostně podnikal, měly být přenechány bez výjimky jiným institucím, včetně jejich financování – Státnímu památkovému úřadu pro Moravu a Slezsko, resp. Moravskému zemskému muzeu a regionálním muzeím. Státní archeologický ústav se měl v souladu s ideou z doby svého vzniku věnovat výhradně badatelským výzkumům. Když tudíž Červinka na počátku února 1930 předložil jako obvykle plán výzkumných akcí, jež zamýšlel uskutečnit, ředitel Buchtela jej tentokrát neschválil. Červinka totiž mimo jiné ve svém návrhu neprozřetelně uváděl: „*Rozsáhlejších výzkumů nelze podnikati, protože podle zkušeností z posledních let vyčerpává prostředky mnoho cest na zjištění nově ohlašovaných nálezů zpravidla vždy ohrožených v pískovnách, cihelnách a při stavbách.*“¹⁷ Plán akcí se tudíž Červinkovi vrátil z Prahy s upozorněním, že výzkumy mají být systematické. Červinka tomu přizpůsobil revidovaný návrh, který nedlouho poté zaslal do Prahy, avšak ani v této podobě se v pražské centrále nesešel s bezvýhradným přijetím. Ředitel Buchtela nyní mimo jiné podotýkal: „*Podmínkou těchto prací je, že musí býti provedeny in continuo, to znamená najednou, bez přerušování. Ostatní navrhované práce, zejména sondování, nelze povolit, dokud nebudou úplně ukončeny načaté práce.*“¹⁸ To již Červinka považoval za zásah do svých kompetencí (ne-li přímo za dehonestaci) a pustil se do přímého střetu, při němž

nechyběl ani návrh na vznik samostatného Státního archeologického ústavu pro Moravu a Slezsko. Po peripetiích, které se odehrávaly v následujících měsících za výrazné asistence ministerstva školství a národní osvěty (jež stálo na straně vedení Státního archeologického ústavu), byly nakonec Červinkovi v roce 1931 zastaveny dotace na výzkumy na Moravě (a ve Slezsku). Od té doby již v dresu Státního archeologického ústavu žádný terénní výzkum nepodnikl. A v podstatě tehdy byla nastoupena cesta, jež vyústila v polovině roku 1937 v Červinkův vynucený odchod do penze.¹⁹

V důsledku sporů mezi Červinkou a vedením Státního archeologického ústavu došlo ještě k jedné důležité události. V únoru 1932 byla v pražském ústředí sepsána závazná pravidla pro vypracování nálezové zprávy, jež poté byla rozeslána odborným zaměstnancům instituce. Jedním z průvodních témat sporu o principy výběru vhodných lokalit k výzkumům byla totiž absence nálezových zpráv z některých terénních akcí prováděných Červinkou v předchozích letech. Vypracování nálezové zprávy jako završení každé výzkumné akce se od té doby stalo ve Státním archeologickém ústavu povinností. Závaznost této praxe zdůraznily na počátku roku 1934 Všeobecné směrnice odborné služby, vydané v souvislosti s přijetím Statutu Státního archeologického ústavu, který zhruba patnáct let po vzniku instituce oficiálně stanovil pravidla a principy jejího fungování i úřední povinnosti zaměstnanců.²⁰

Třebaže Červinka byl ve dvacátých letech 20. století bezesporu hlavní postavou moravské archeologie, nebyl tehdy jediným zaměstnancem Státního archeologického ústavu, který na Moravě prováděl výzkumy. V letech 1926–1928 odkrýval na mušovském Burgstallu na jižní Moravě část tamější římské stanice Anton Gnirs, zčásti finančně podporovaný z Národního fondu Masarykova. Byl dalším ze státních konzervátorů, ve Státním archeologickém ústavu působil od poloviny roku 1925 jako jediný zaměstnanec německé národnosti v meziválečných letech. Šlo ovšem o specifickou terénní akci, neboť Gnirs byl do služeb Státního archeologického ústavu přijat se záměrem provádět výzkumy antických památek. Navíc Červinka byl s jeho aktivitami srozuměn a podporoval je.

Výrazná změna však nastala v roce 1928. Na Moravě totiž tehdy začaly výzkumné aktivity pražské centrály konané samostatně, bez Červinkova souhlasu a jeho vědomí. První akcí tohoto typu byl (záchranný) výzkum pohřebiště z doby hradištní ve Starém

16 K aktivitám dubických nadšenců blíže Faltýnek 2008; týž 2010; Halamá – Janíčková 2023.

17 Dopis I. L. Červinky ředitelství Státního archeologického ústavu, 5. února 1930; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 6, inv. č. 54.

18 Koncept dopisu ředitelství Státního archeologického ústavu I. L. Červinkovi, 18. března 1930; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 6, inv. č. 54.

19 K Červinkovým sporům s vedením Státního archeologického ústavu podrobně Hlava 2020a. K jeho působení ve Státním archeologickém ústavu viz též Hlava 2023b.

20 Všeobecné směrnice odborné služby: viz Anonymus 1934, 7–9. Ke Statutu Státního archeologického ústavu a peripetiím, jež provázely jeho schválení ministerstvem školství a národní osvěty, blíže Hlava 2024.

Městě u Uherského Hradiště, prováděný z popudu Antonína Zelnitua a Lubora Niederla, stojícího tehdy ovšem již fakticky mimo struktury Státního archeologického ústavu.²¹ Jakkoliv v roce 1928 akce v terénu vedli zaměstnanci Státního archeologického ústavu, v následujícím roce byla záchrana (především) kostrových hrobů svěřena Antonínu Zelnitiovu. Sám Červinka to nesl velmi nelibě, ostatně se Zelnitiem měl v předchozích letech názorové rozepře kvůli způsobu nakládání s nálezy a interpretací objevů ve Starém Městě. V době, kdy vedl spory s vedením Státního archeologického ústavu, si v jednom z úředních dopisů neodpustil náležitý komentář: „Ředitelství ústavu zřizuje jakousi komisi na vyhledávání starého Velehradu za přispění České akademie, neuvědomilo však o jejím založení ani mne jako konzervátora pro Moravu a Slezsko, ani Státní památkový úřad v Brně, a svěřilo provádění výzkumů v tamním terrainu laikům bez odborných vědomostí a zkušeností, kteří hledají hroby pomocí virgů, z ornamentů na keramice dělají runy a písmena, násy ze XVII. století kladou do XIII. věku, opírají své výzkumy o podvržené listiny z kodexů atp., a o svých nálezech častují veřejnost v denních listech sensačními a bombastickými zprávami. To vše koná se s vědomím a za patronace Státního ústavu archaeologického, který přece měl být vědeckým ústavem, ale za nynějšího vedení došel úplně na scestí.“²² Nezůstalo však jen u tohoto výzkumu. Součástí aktivit pražské centrály na jihovýchodní Moravě byly také výzkumy hradiště sv. Klimenta u Osvětiman, prováděné Jaroslavem Böhm, rodákem z moravského Holešova a patrně nejtalentovanějším prehistorikem z generace, jež vstupovala do archeologie českých zemí ve dvacátých letech 20. století již s profesionálním univerzitním školením. Přesto profesionalizace oboru zůstávala palčivým problémem. Nikoliv náhodou psal Lubor Niederle v roce 1933 Janu Eisnerovi v souvislosti s příchodem Vojtecha Budaváryho do služeb Státního archeologického ústavu, prvního prehistorika slovenské národnosti zaměstnaného v této instituci: „To je dobře, že přijde Slovák na delší dobu do Prahy. Hleďte si vypěstovati další dorost, máte-li jej. Zde v Praze to nějak nejde, Stocký naříká, že není schopných adeptů. V Brně to nebude lepsi.“²³

Za přelom v pojetí terénních výzkumů na Moravě je zpravidla považován výzkum laténského oppida Starého Hradiska na Prostějovsku v letech 1934–1937, který probíhal pod vedením Jaroslava Böhma (a za spolupráce Josefa Skutila z Moravského zemského muzea, resp. také za finančního přispění muzea v Prostějově). Ten byl od počátku koncipován jako plošný interdisciplinární badatelský výzkum s předem zformulovanými badatelskými otázkami, na něž měl odpovědět. Třebaže se plánovalo jeho pokračování (oficiálně byl výzkum v roce 1937 pouze přerušen kvůli nutnosti zpracování získaných nálezů), Jaroslav Böhm se k němu již nevrátil. Na přelomu února a března 1939 byl jmenován ředitelem Státního archeologického ústavu a tato pozice jej od terénních aktivit vcelku přirozeně odvedla, třebaže ještě na počátku padesátých let 20. století plánoval, že se na Staré Hradisko vrátí.

Výzkum Starého Hradiska byl bezesporu výjimečný ucelenou badatelskou koncepcí rozvrženou na několik let a zapojením specialistů z různých oborů do jeho vyhodnocení – nešlo jen o přírodovědné analýzy, ale také třeba o stavební rekonstrukce odkrytých nálezových situací. Inovativní bylo rovněž zveřejňování předběžných podrobných zpráv o jednotlivých výzkumných sezónách, průběžné zpracování některých kategorií nálezů v širším geografickém i chronologickém kontextu či snaha neomezit pozornost pouze na naleziště, ale zabývat se také jeho širším zázemím. Lze se jen dohadovat, že volba padla na Staré Hradisko mimo jiné kvůli záměru provést výzkum tohoto typu právě na Moravě jako odpověď na Červinkovy kritické poznámky o diskriminaci Moravy ve výzkumném programu Státního archeologického ústavu.²⁴ Snad zde hrála roli také okolnost, že v roce 1929 byl zahájen výzkum oppida Stradonice ve středních Čechách, původně plánovaný jako pětiletý projekt. Po první sezóně však musel být kvůli nedostatku finančních prostředků ukončen. Na jeho přípravě se sice výrazně podílel Jaroslav Böhm, terénní výzkum však byl svěřen Albinovi Stockému, přednostovi prehistorického oddělení Národního muzea (od podzimu 1929 ovšem působícímu výhradně na Univerzitě Karlově). Ostatně obě lokality – Stradonice i Staré Hradisko – byly zmíněny jako naleziště určená k badatelským výzkumům již v programových tezích Lubora Niederla z jara 1919, jež definovaly úkoly budoucího Státního archeologického ústavu.²⁵

21 Lubor Niederle byl sice tehdy stále *de iure* ředitelem Státního archeologického ústavu, ovšem na zdravotní dovolené, kterou mu ministerstvo školství a národní osvěty udělilo v roce 1924 poté, co odmítlo jeho rezignaci na vedení instituce. Do řízení a činnosti Státního archeologického ústavu sice nezasahoval, avšak jeho neformální autorita samozřejmě stále působila. Teprve v roce 1933 ministerstvo jeho opakovaně předloženou rezignaci přijalo.

22 Dopis ministerstva školství a národní osvěty Státnímu archeologickému ústavu, 15. října 1932 (s opisem dopisu I. L. Červinky ministerstvu školství a národní osvěty ze září/října 1932); MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 2, inv. č. 27 (osobní spis I. L. Červinky).

23 Dopis L. Niederla J. Eisnerovi, 25. dubna 1933; Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v. v. i.

24 Viz dopis I. L. Červinky ředitelství Státního archeologického ústavu, 4. července 1931; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 6, inv. č. 54 [„Ústav je dotován i z moravských daní a za celou dobu jeho trvání byly moravské výkopy jen zkracovány nebo potlačovány a dokonce i ze země vyváženy (z Mušova).“].

25 Viz Hlava 2022, 56, 63 – Příloha 2 („Prokopání důkladné zbylé části hradiště u Stradonic, požívajícího právem pověstí evropské pro svou nápadnou shodu s velkými hradišti francouzskými na Mt. Beuvray, Ali-se St. Reine, jakož i analogického hradiště moravského u Okluk blíže Boskovic.“). K možným motivům výzkumu Starého Hradiska viz Hlava 2012, 474–476.

Obr.

I.6

Plošný výzkum laténského oppida Starého Hradiska na Prostějovsku v letech 1924–1925.

Výzkum Starého Hradiska v letech 1934–1937 byl nade vše pochybnost koncepčně unikátní. Kdybychom ovšem pozornost zaměřili na pouhý odkryv souvislé plochy s předem formulovaným badatelským cílem, výzkumy obdobného charakteru byly na Moravě prováděny již v předchozích letech. Starému Hradisku však na Moravě bezesporu přísluší priorita v komplexnosti pojetí výzkumu, jež také byla minimálně zčásti uskutečněna. Nešlo tudíž o pouhý záměr, který by se rozcházel s realitou.

Badatelským plošným výzkumem, byť omezeného rozsahu, byl nepochybně již Gnirsův odkryv na Mušově v letech 1926–1928, který reagoval na narušení naleziště místními národnostně německými vlastivědnými badateli na počátku roku 1925, jež ovšem zároveň přinesly první nesporné důkazy o skutečném významu lokality. A plošným výzkumem tohoto typu – byť malého rozsahu – byl také odkryv souvislé plochy poblíž vnitřní brány ze západního předhradí na akropoli laténského oppida Starého Hradiska, prováděný v letech 1924–1925 pod vedením Karla Snětiny a Františka Lindy, členů Muzejního spolku v Boskovicích (obr. I.6). Byl umožněn přidělením subvence z ministerstva školství a národní osvěty ve výši 2500 korun.²⁶ Výzkum postupně odkrývajících souvislé plochy probíhal také třeba v Dolních Věstonicích na paleolitické sídelní aglomeraci v letech 1924–1938, organizovaný Karlem Absolonem pod záštitou Moravského zemského muzea (a s posvěcením Státního archeologického ústavu).²⁷ A (velko)plošný charakter ve svém důsledku měly třeba

také výzkumy některých pohřebišť prováděné Antonínem Gottwaldem na Prostějovsku, limitované ovšem jeho finančními prostředky a domluvou s majiteli pozemků.²⁸

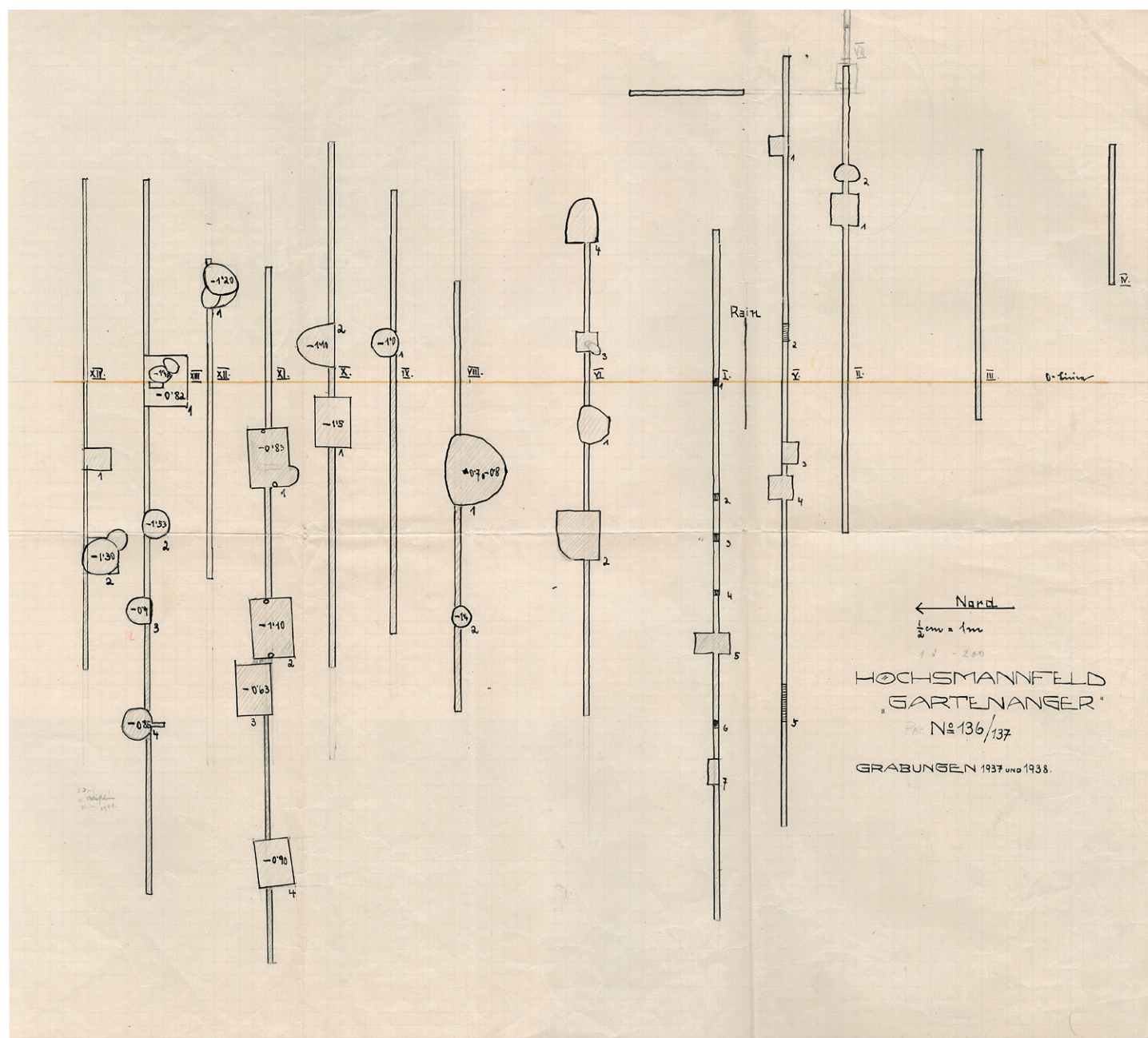
Terénní akce tohoto typu se Mohelnicku v meziválečných letech vyhýbaly. A když byli na jaře 1935 ustanoveni na pět let jednatelé Státního archeologického ústavu pro jednotlivé regiony Československa, oficiální regionální spolupracovníci instituce, kterou měli informovat o narušených nalezištích a případně po dohodě operativně provádět záchranné akce, Mohelnicko zůstalo stranou. Jejich jmenování se přitom připravovalo od února 1934. O první návrh pro Moravu a Slezsko byl tehdy požádán Innocenc Ladislav Červinka. Ten pro politický okres Zábřeh, jehož součástí bylo Mohelnicko, navrhl Františka Kotrleho z Dubicka. Ve verzi, jež byla nakonec v listopadu 1934 předána ministerstvu školství a národní osvěty, však tento region nebyl vůbec obsazen. Sám Červinka ostatně v únoru 1934 ohledně prehistoriků německé národnosti sděloval, že v úvahu by pro národnostně německé regiony Moravy přicházeli pouze Hans Freising, Karl Jüttner a Karl Schirmeisen. Je proto otázkou, zda vůbec znal osobně Hanse Morawka.²⁹

26 Čížmář et al. 2018, 45, obr. na str. 47.

27 Viz například Oliva 2014, 13–29, 45–55.

28 Například výzkum pohřebišť z doby římské v Kostelci na Hané; viz Zeman 1961, obr. 2.

29 Blíže Hlava 2020b, 16–17, 24, tab. 1. Spolu s jednateli byli na jaře 1935 jmenováni dopisovatelé. Šlo o významné postavy československé archeologie, které měly aktivity Státního archeologického ústavu zaštitit a zároveň přinášet podněty pro jeho činnost. Snad kvůli nepochopení rozdílu mezi jednateli a dopisovateli (nebo jen pouhým omylem?) navrhoval Červinka v únoru 1934 Františka Kotrleho do funkce dopisovatele.

Obr.

I.7 Dokumentace jednoho z výzkumů na Uničovsku, z níž je velmi dobře patrný způsob práce v terénu. V pravidelných vzdálenostech byly hloubeny sondy a v místech, kde se vyskytly nálezy, byly rozšířeny do větší plochy.

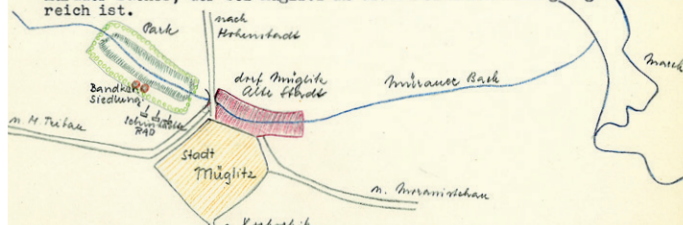
Bez jednatele ovšem zůstalo také nedaleké Uničovsko, s nímž byl přitom Červinka v příležitostném kontaktu a o tamějších archeologických aktivitách věděl. Třebaže Uničovští měli v některých letech k dispozici poměrně štědré dotace z ministerstva školství a národní osvěty, jejich výzkumy byly cíleny vždy na místa s nálezy, jež byly

vyhledávány systémem sond zakládáných v místech, kde předchozí povrchový průzkum naznačil přítomnost nálezově pozitivních míst (obr. I.7). Svého jednatele zato mělo Litovelsko – v roce 1935 jím byl jmenován Karel Sedlák, tehdy správce muzea v Litovli. Ten ovšem v terénní archeologii příliš aktivní nebyl.

Kreispfleger für Vorgeschichte in Hohenstadt, den 1.10.1940.

Vorläufiger Bericht über die beginnende Ausgrabung einer bundkeramischen Siedlungsstelle in Müglitz - Park.

Vor etwa 20 Jahren wurde in Müglitz/March anschließend an den dortigen Stadtpark eine Schiessstätte gebaut, wobei zu den Scheibenständen ein vertiefter Graben gezogen wurde, damit die Zieler dort auch während des Schiessens den Scheibenstand verlassen können. Dieser Graben mündet an einem der vielen Park - Spazierwege und so kam es, dass eines Tages das dafür geschulte Auge des Fachlehrers Hans Morawek /jetzt Schulrat in Troppau/ in den Wänden des Grabens Topfscherben entdeckte, die allem Anscheine nach der bundkeramischen Kulturstufe zuzurechnen waren. Die Lage der Fundstelle zur Umgebung liess auch eine Siedlung des vorgeschichtlichen Menschen schliessen: Das 3 m steil abfallende Ufer des Mürauer Baches, der bei Müglitz in die March mündet und genügend wasserreich ist.

Das Jahr 1940 wurde dadurch für den Kreis Hohenstadt vorgeschichtlich erfolgreich, indem der Reichsarbeitsdienst an diesen Arbeiten Interesse bekundete und es das besondere Entgegenkommen des Herrn Oberstfeldmeisters Ulrich ermöglichte, das Kreismuseum bereichernde Grabungen durchzuführen, ohne es materiell zu belasten. Für das bisher durch den Reichsarbeitsdienst entgegengebrachte Interesse an der vorgeschichtl. Erschliessung unserer Heimat sei an dieser Stelle der besondere Dank ausgesprochen.

Unter Leitung des Kreispflegers Itermann wurden im September die Grabungen begonnen, in dem etwa 3 m² Wiesenhumusboden am Westrande des Schiessstätten-Laufgrabens abgedeckt wurden und die darunter liegende Erde 40 cm tief ausgehoben wurde. Die einsetzenden Regengüsse liessen eine Weiterführung der Arbeiten nicht zu, bis Samstag 28. K. Pfl. Itermann mit Oberlehrer a.D. Hanisch die Stelle wieder aufsuchte. In dem geraden Abstich zur Grabensohle hatte der Regen eine muldenartige Kulturschicht erscheinen lassen, die zur Feststellung des Alters der Kulturschicht auf einer Fläche von 2m² vorsichtig schichtenweise abgedeckt wurde. Die eigenartig wülfelförmig brockelnde Kulturschicht, 60 cm mächtig endete unten in einer muldenartigen kreisrunden Vertiefung von 50 cm Durchmesser /Feuerstelle/ und um diese herum ganz deutlich eine Sitzstufe ersichtlich. Pfostenlöcher konnten auf dieser kleinen Fläche nicht festgestellt werden. Zahlreiche Topfscherben wiesen Zeichnungen der bundkeramischen Kulturstufe auf, darunter einige Scherben Stichbandkeramik.

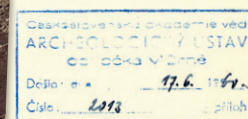
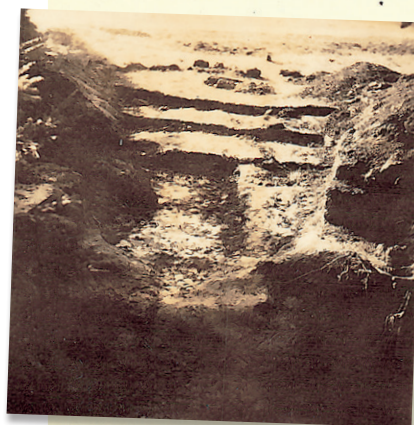
Zeichnungen bzw. Fotos werden nachgereicht!

Das interessante Ergebnis an dieser kleinen Probegrabung waren aber die auf der anliegenden Zeichnung wiedergegebenen Steinmesserchen und Pfeilspitzen aus einem wachgelebten Feuerstein. Die reiche Ausbeute an dieser kleinen Fundstelle lässt grosse Hoffnungen berechtigt erscheinen, so dass mit weiteren Abdeckungsarbeiten begonnen wurde, um erst dann mit der systematischen Arbeit zu beginnen.

Die vorgeschichtlichen Siedlungen an den Ufern des Mürauer Baches, der durch Müglitz fliesst setzen sich im Dorfe Müglitz etwas weiter bachabwärts fort / genannt um 800 n.d.Z./, wobei der Nachweis zu erbringen wäre, dass sich die im Parke gefundene vorgeschichtl. Siedlung noch einige 100 m bachabwärts weiterzog. Dadurch erschiene die Geschichte der Stadt Müglitz um ein bedeutendes erweitert und ergänzt. Müglitz als Ergebnis Jahrtausende alter ununterbrochener menschl. Besiedlung!

Hoffentlich sind die zu erwartenden Funde ebenso reich wie die Hoffnungen darauf.

Hermann.

Obr.

- 1.8 Jeden z mála výzkumů Johanna Itermanna proběhl v městském parku v Mohelnici v roce 1940. Shodou okolností při něm bylo zachyceno sídliště kultury s lineární keramikou.

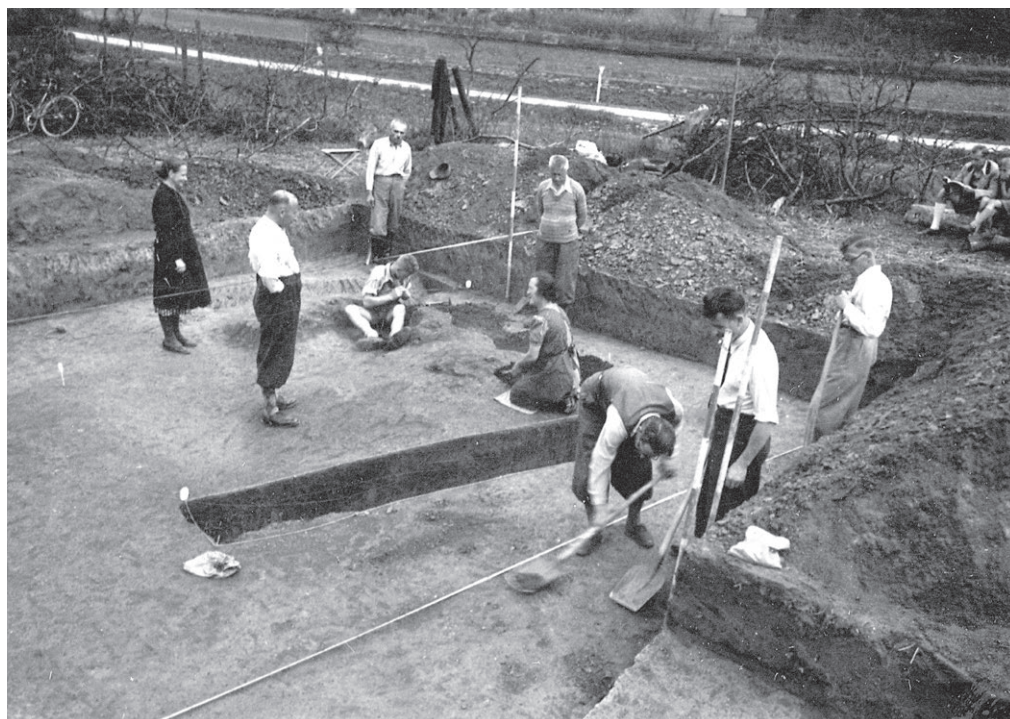
2.2 Od podzimu 1938 do května 1945

Léta 1938–1939 znamenala pro moravskou archeologii počátek zásadních změn. Již na podzim 1938, v důsledku mnichovské dohody, se Mohelnice se svým okolím stala součástí Německé říše a v prvních měsících roku 1939 byl tento region vtělen do nově konstituované Říšské župy Sudety, jež zahrnovala severní části pohraničí bývalého Československa. Zbytek českých zemí se stal součástí autonomistického druhorepublikového Česko-Slovenska a po turbulentních politických událostech v polovině března 1939 z něj byl po obsazení německým *wehrmacht* vytvořen Protektorát Čechy a Morava. Archeologie v každé z obou částí prošla do roku 1945 specifickým samostatným vývojem. A třebaže Mohelnicko bylo v letech 1939–1945 součástí Říšské župy Sudety (a tudíž integrální částí Německé říše), v níž byl vytvořen funkční systém

archeologické památkové péče, po roce 1945 a obnovení Československa zde byly nastoleny organizační a právní poměry, jež vycházely z proměn, kterými prošla archeologie na území Protektorátu Čechy a Morava.

2.2.1 Říšská župa Sudety: první plošné výzkumy na severní Moravě

V Říšské župě Sudety byl v první polovině roku 1939 vytvořen nový (a promyšlený) systém organizace archeologické činnosti, který vycházel ze zkušeností v německém Horním Slezsku – vznikl Úřad pro pravěk (*Amt für Vorgeschichte*) jako centrální úřad archeologické památkové péče, zprvu se sídlem v Liberci, na počátku roku 1940 přemístěný do Teplic-Šanova. Do jeho čela byl postaven Hermann Schroller, rodák z rumunského Sedmíhradska, říšskoněmecký prehistorik působící do

Obr.

I.9

První plošný výzkum na severozápadní Moravě proběhl v roce 1940 v Brníčku na Uničovsku (zcela vlevo Maria Manethová, druhý zleva Hermann Schroller).

té doby v Hannoversku. Ten již v průběhu roku 1939 přenesl své pravomoci pro východní část nové župy na Hanse Freisinga, zaměstnaného tehdy v muzeu v Opavě; když byl Freising v polovině roku 1940 povolán do *wehrmachtu*, jeho pravomoci převzal Georg Raschke, spojený tehdy s archeologií a archeologickou památkovou péčí v hornoslezské Ratiboři. Na podzim 1942 však také on nastoupil vojenskou službu, a tak jej od přelomu let 1942 a 1943 zastupovala v úředních povinnostech jeho žena Gertrud.

Hermann Schroller v průběhu roku 1939 vypracoval pravidla pro archeologickou památkovou péči, jež měla být nadále závazná. Terénní akce musely mít striktně záchranný charakter a měly reagovat na narušení nalezišť, resp. hrozbu jejich zničení. Badatelské plošné výzkumy mohly proběhnout pouze po předchozím schválení Úřadem pro pravěk, resp. jeho ředitelem. O provedení záchranného výzkumu muselo být do 24 hodin informováno ústředí Úřadu pro pravěk. A z každé terénní akce musela být zhotovena nálezová zpráva podle předepsaných pravidel.

Obr.

I.10

Techniky zhotovování profilu rýčem a začišťování plochy lopatou na didaktických fotografiích, zhotovených v roce 1940 při výzkumu v Brníčku.

Již na jaře 1939 byli v jednotlivých regionech vytipováni potenciální spolupracovníci, pro něž byl v červnu 1939 uspořádán školicí kurz v Žatci. Z Mohelnice se jej zúčastnil pouze Hans Morawek.³⁰ V první polovině roku 1940 byli poté především z jejich řad jmenováni oficiální regionální spolupracovníci – okresní konzervátoři pro pravěk (*Kreispfleger für Vorgeschichte*), jejichž úkolem mimo jiné bylo provádět záchranné terénní výzkumy v případech zjištění narušených nálezových situací. Pro region Mohelnicka (resp. pro okres Zábřeh, do něhož Mohelnicko spadalo) byl tehdy pro tuto funkci vybrán Johann Itermann, rodák z Mohelnice a od roku 1939 učitel (školní rada) na Zábřežsku, neboť Hans Morawek, který byl nepochybně kvalifikovanější, se v roce 1939 z Mohelnice odstěhoval do Opavy.³¹ Šlo tudíž o volbu vynucenou okolnostmi a následující léta ukázala, že to nebyl šťastný tah. Itermann zřejmě do té doby neměl s terénními výzkumy žádné zkušenosti a archeologii se začal věnovat patrně teprve po svém jmenování okresním konzervátorem pro pravěk. S největší pravděpodobností příliš aktivní nebyl, jeho terénní výzkumy lze (prozatím?) doložit jen ve dvou případech v roce 1940, a to jednak přímo v Mohelnici (obr. I.8), jednak na hradisku u Stavenic. Ostatně souhrnnou stať o pravěku Mohelnicka v knize věnované dějinám města, jež byla vydána v roce 1941, sepsal Karl Schirmeisen.³² V roce 1942 byl Itermann odveden do *wehrmacht* a Zábřežsko zůstalo z hlediska archeologické památkové péče zřejmě neobsazeno. Je proto pozoruhodné, že v roce 1944 byla archeologickou památkovou péčí na severnějším Šumpersku pověřena Maria Manethová z muzea v Uničově.³³ Na Mohelnicko (a Zábřežsko), jež přitom leží mezi Uničovskem a Šumperskem, její terénní aktivity patrně nezasahovaly, resp. nelze je pramenně doložit.

Právě pod záštitou Úřadu pro pravěk proběhly na severní Moravě první plošné výzkumy. V závěru srpna 1940, již se znalostí nových podmínek pro výzkumné akce, se Maria Manethová pustila do výzkumu polykulturního sídliště v Brníčku, na němž Uničovští s velmi dobrým výsledkem kopali již v letech 1937–1938. Byla si velmi dobře vědoma, že bez předchozího schválení může provádět pouze záchranné akce – a tak byl výzkum oficiálně prezentován jako záchrana naleziště narušeného při odstraňování umrzlých stromů v jedné z tamějších zahrad. Měla však k němu předem svolení Hermanna Schrollera, který do Brníčka přijel ještě před jeho zahájením. Znovu zde pobýval ve dnech 26.–29. srpna 1940, a to spolu s Annou-Marií Hossnerovou, pracující v Úřadu pro

pravěk jako dokumentátorka, neboť shodou okolností tehdy vedli výzkum v nedalekém Lanškrouně (obr. I.9). Se způsobem provádění výzkumu v Brníčku však Schroller nebyl spokojen. V následujících dnech proto učil Manethovou a její spolupracovníky základním výzkumným technikám spojeným s plošným odkryvem a moderním dokumentačním metodám (obr. I.10).³⁴ Obdobný charakter jako akce v Brníčku měl rovněž výzkum pohřebiště kultury lužických popelnicových polí na Benkovském kopci u Uničova, kde Uničovští rovněž navázali na výkopy prováděné již v předchozích letech. Když chtěli v následujícím roce použít obdobný trik a maskovat výzkumy na obou lokalitách jako pokračování v nedokončených záchranných akcích z předchozího léta, jejich záměr neprošel bez reakce. Oba výzkumy sice proběhly, avšak s fatálními následky. Hermann Schroller byl již tehdy odveden do *wehrmacht*, a tak přišel ke slovu Georg Raschke, který v té době vykonával dohled nad terénními aktivitami ve východní části Říšské župy Sudety. Ten poté akce obdobného druhu zakázal.³⁵

2.2.2 Protektorát Čechy a Morava: právní a organizační proměny

Pro moravskou poválečnou archeologii (a také pro Mohelnicko) byly důležité dva konstitutivní počiny, jež se odehrály v Protektorátu Čechy a Morava. Jaroslavu Böhmovi, od přelomu února a března 1939 novému řediteli Státního archeologického ústavu, se paradoxně v průběhu roku 1939 podařilo vybudovat technické a administrativní zázemí z bývalých zaměstnanců zrušených ministerstev národní obrany a zahraničí, jakož i z Památníku osvobození. Na počátku roku 1940 pak sepsal podrobnou a obsáhlou koncepci činnosti instituce. V následujících letech počítal na Moravě s provedením několika badatelských výzkumů; na střední a severní Moravě se akce tohoto typu měly odehrát na hradišti Obersku u Loštic a v Olomouci. Na rok 1940 se ovšem plánovala pouze organizační a technická příprava budoucího výzkumu v Olomouci.³⁶ Nakonec ale zůstalo jen u záměrů. Mocenská převaha říšskoněmecké prehistorie, jež byla průvodním jevem protektorátních poměrů (a tehdejší politické situace), se totiž začala zřetelně projevovat zhruba od jara 1940 a plánovaným badatelským aktivitám učinila konec. Jedním z cílů nových mocipánů totiž bylo přetvořit Archeologický ústav³⁷ z badatelské instituce v organizaci-úřad věnující se prioritně archeologické památkové péči a záchranným výzkumům podle osvědčeného vzoru uplatňovaného již řadu let v některých částech Německa (obr. I.11).³⁸

30 Sonderlehrgang für Vorgeschichte und germanische Frühgeschichte (Teilnehmer), 1939; Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. (Archiv ARÚB), nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga, krabice 24.

31 Viz Anonymus 1942. K Johannu Itermannovi a jeho archeologickým aktivitám viz Halama – Janíčková 2025, 234–238. K jeho osobě viz též Skoumalová 2004, 41–42.

32 Schirmeisen 1941a. Schirmeisenova stať vyšla poté také jako samostatný článek: Schirmeisen 1941b.

33 Hlava 2019a, 136. Viz též Bestätigung (pro M. Manethovou), 15. květen 1944; Archiv ARÚB, nezpracovaná pozůstalost G. Raschkeho.

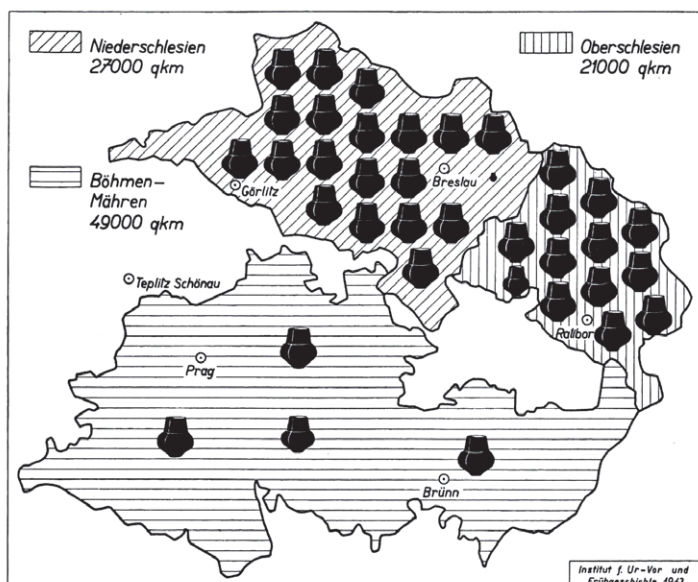
34 Hlava 2019a, 90, obr. 85–86.

35 Hlava 2019a, 91–92.

36 Viz Hlava 2017, 34–35 – Příloha 2; týž 2019b, 422–424, obr. 3–4.

37 Nařízením Úřadu říšského protektora byl v září 1939 Státní archeologický ústav přejmenován v Archeologický ústav. K původnímu názvu se instituce vrátila v roce 1945.

38 Blíže Hlava 2024, 357–361.

○ Anstalten für Bodendenkmalpflege. Ein Gefäß entspricht je 100 Fundmeldungen. Niederschlesien 1941 u. 1942: 1919 Fundmeldungen, Oberschlesien 1272 Fundmeldungen Böhmen - Mähren 390 Fundmeldungen

Obr.

1.11 Srovnání účinnosti archeologické památkové péče v Protektorátu Čechy a Morava a ve Slezsku. Jedna nádobka představuje 100 hlášení o narušených nálezových situacích.

První důležitou proměnou prošlo právní prostředí, v němž se archeologie pohybovala. Přes několik zákonodárných iniciativ, jež byly poprvé zformulovány ještě v éře Rakousko-Uherska, české země na přelomu třicátých a čtyřicátých let 20. století stále postřádaly právní úpravu týkající se archeologické památkové péče. I v meziválečném Československu tudíž platilo, že terénní výzkum mohl *de iure* provádět kdokoliv, nutný byl pouze souhlas majitele pozemku. Instituce, jež působily na Moravě (Státní archeologický ústav, Státní památkový úřad pro Moravu a Slezsko, Moravské zemské muzeum aj.), mohly uplatňovat především svoji neformální úřední autoritu a apelovat na dobrou vůli, neboť jejich pravomoci v oblasti archeologické památkové péče byly právně problematické a v případech soudních sporů v zásadě nevymahatelné.

Z podnětu Lothara Zotze, říšskoněmeckého prehistorika působícího od září 1939 na Německé Karlově univerzitě v Praze, začaly v létě 1940 přípravy speciální právní normy, jež se měla týkat výhradně archeologie. Na těchto pracích se od září 1940 podílel rovněž Jaroslav Böhm a ve vzájemné spolupráci, do níž byli zapojeni také úředníci z ministerstva školství a národní osvěty (a na niž dohlíželi úředníci z Úřadu říšského protektora), se zhruba po roce dospělo k cíli. Dne 12. června 1941 protektorátní vláda schválila vládní nařízení o archeologických památkách, jež vstoupilo v platnost zveřejněním ve Sbírce zákonů a nařízení 24. července 1941.

Tato právní norma mimo jiné přinesla právně zakotvenou ústřední roli Archeologického ústavu v provádění a povolování výzkumů, definovala mechanismy postupu při narušení naleziště a základní legislativní pojmy, také však stanovila sankce za porušení zákona (kromě pokuty hrozilo šestiměsíční vězení).³⁹ Archeologický ústav získanou dominantní roli poté vskutku uplatňoval, neboť opakovaně v korespondenci s různými institucemi zdůrazňoval, že provádění jakýchkoliv terénních výzkumů je vázáno na jeho předchozí souhlas. Jednatelé (tj. regionální spolupracovníci) zůstali zachováni, ostatně již na jaře 1940 proběhlo jejich nové jmenování na další pětileté funkční období. Pro region Litovelska, jež leželo nejbližší k Mohelnicku, byl touto funkcí pověřen opět Karel Sedlák.⁴⁰

Druhou důležitou změnou, jež výrazně ovlivnila moravskou poválečnou archeologii, byl vznik detašovaného pracoviště Archeologického ústavu – odbočky v Brně, k níž došlo v roce 1942. Její konstituování bylo výsledkem diskusí o podobě archeologické památkové péče na Moravě, jež mimo jiné vycházely ze znění vládního nařízení o archeologických památkách z roku 1941. Karl Hucke, říšskoněmecký prehistorik působící do té doby v Dolním Slezsku, který byl v roce 1941 instalován do funkce ředitele Moravského zemského muzea (a vedoucího jeho prehistorického oddělení), přišel již v prosinci 1941 s představou zřízení specializovaného pracoviště pro záchranné výzkumy na Moravě, avšak v jeho pojetí mělo jít o nové oddělení muzea. Perspektivně však počítal s jeho osamostatněním a přetvořením do podoby standardního Zemského úřadu archeologické památkové péče podle osvědčeného vzoru z Německa. Jeho představa, jež by znamenala výraznou decentralizaci protektorátní archeologické památkové péče, však v Praze narazila na nesouhlas a jedním z úředníků v Úřadu říšského protektora byla přetvořena do podoby, jež kopírovala situaci vytvořenou zhruba o rok dříve v Památkovém úřadu. Dvě původně samostatné instituce – Státní památkový úřad pro Čechy a Státní památkový úřad pro Moravu a Slezsko – nejprve postihla změna názvu, obdobně jako Státní archeologický ústav: v průběhu roku 1939 vznikly Památkový úřad v Praze a Památkový úřad v Brně. Poté došlo k jejich sloučení, přičemž Památkový úřad v Brně byl přetvořen v brněnskou odbočku podřízenou pražskému ústředí. Obdobný organizační model byl zvolen pro Archeologický ústav.

Brněnská odbočka byla sice konstituována 29. července 1942, avšak fakticky zahájila svoji činnost teprve na podzim tohoto roku po přidělení rozpočtových prostředků. V souladu s proponovanou koncepcí se věnovala především záchranným a zjišťovacím výzkumům.⁴¹ Pokud lze usuzovat z dochovaných (resp. dostupných) pramenů, její činnost se koncentrovala na jižní polovinu Moravy a do sousedství Mohelnicka, jež bylo součástí Říšské župy Sudety, nezasáhla.

39 Blíže Hlava 2023d.

40 Hlava 2020b, tab. 1.

41 Podrobně Hlava 2021b.

2.3 Poválečná léta

Rok 1945 neznamenal pro moravskou archeologii návrat před počátek právních a organizačních změn, jež probíhaly od let 1938–1939. Jak bylo zmíněno, protektorátní léta přinesla dva důležité konstitutivní počiny, jež přetrvaly rok 1945, a měly tudíž vliv také na poválečnou archeologii Mohelnicka – vládní nařízení o archeologických památkách z roku 1941 zakotvilo dominantní roli (Státního) Archeologického ústavu při povolování a uskutečňování terénních výzkumů, zatímco vznikem brněnské odbočky této instituce bylo vytvořeno pracoviště specializované na provádění terénních výzkumných akcí na Moravě.

Činnost brněnské odbočky, do jejíhož čela byl postaven Josef Poulík⁴², byla zprvu i po roce 1945 výrazně zaměřena na jižní Moravu a směrem na sever rozšiřovala své aktivity jen pozvolna. V souladu s původním posláním Státního archeologického ústavu se nyní měla věnovat mimo jiné badatelským výzkumům, avšak v praxi rozhodně nepomíjela ani záchranné výzkumy, na něž byl zprvu stále kladen značný důraz právě s ohledem na ustanovení vládního nařízení o archeologických památkách z roku 1941.

V praxi prvních poválečných let docházelo občas k *zmatení pojmů*. V dobových archivních pramenech a publikovaných textech nelze v některých případech rozlišit typ výzkumu, který probíhal na konkrétní lokalitě. Nebylo totiž výjimkou, že u jednotlivých nalezišť docházelo ke změnám strategie. Navíc některé záchranné výzkumy probíhající během jedné či dvou sezón odpovídaly velikostí prozkoumané plochy i svými výsledky spíše systematickým výzkumům. To se týkalo třeba Šaratic na Vyškovsku, kde v tamější pískovně došlo v roce 1947 nejen k odkryvu žárového pohřebiště z doby římské s více než 150 hroby, ale také menších kostrových pohřebišť starobronzové únětické kultury (se třemi kostrovými hroby) a z doby stěhování národů (s pěti kostrovými hroby), jakož i kostrového hrobu z doby halštatské.⁴³ Podobný charakter měl rovněž třeba výzkum raně středověkého kostrového pohřebiště v Dolních Dunajovicích v letech 1947–1948.⁴⁴

Některé terénní akce, jež bezprostředně reagovaly na informace o narušení či ničení lokality, resp. byly zahájeny s úmyslem zachránit naleziště před hrozícím zničením, a začínaly tudíž jako *záchranný výzkum*, se nakonec souhrou okolností rozrostly do systematického velkoplošného (a mnohdy velkolepého) badatelského výzkumu prováděného řadu let. K akcím tohoto typu náležel třeba výzkum rozsáhlého pohřebiště z doby hradištní

v Dolních Věstonicích na jižní Moravě, zahájený v roce 1946 v souvislosti s jeho ničením pískovnou a nakonec prováděný takřka nepřetržitě do roku 1959. Platilo to rovněž o pohřebišti z přelomu pozdní doby kamenné a starší doby bronzové v Holešově, kde bylo v roce 1950 ve spolupráci s místním muzeem zachráněno 35 kostrových hrobů. Systematicky prováděný odkryv celého pohřebiště však na tuto akci navázal teprve v letech 1964–1970.⁴⁵

Na některých nalezištích se zprvu odehrál *zjišťovací výzkum*, který se poté rozrostl v systematickou plošnou akci. Například v srpnu 1945 byl proveden zjišťovací výzkum na raně středověkém „slovanském“ pohřebišti v Přítlukách na jižní Moravě, který pak v letech 1950–1954 získal charakter systematického výzkumu.⁴⁶ Rovněž třeba výzkum v Hlubokých Mašůvkách byl zprvu klasifikován jako zjišťovací, v roce 1949 jej ovšem převzalo Národní muzeum již jako badatelskou akci.⁴⁷ Ostatně jako zjišťovací výzkum začínal v roce 1954 také odkryv ve velkomoravských Mikulčicích, jenž byl však již v následujícím roce změněn ve výrazně preferovaný systematický badatelský výzkum.

Zjišťovací akce stály rovněž na počátku výzkumů dalších raně středověkých hradišť. Prvním z nich v poválečné době byl zřejmě výzkum v Kylešovicích u Opavy, který však zůstal omezen pouze na léta 1946 a 1947.⁴⁸ Další byly zprvu organizovány pod záštitou Sboru pro výzkum slovanských hradišť, koordinacího orgánu vytvořeného v průběhu roku 1947 jako komise při Společnosti československých prehistoriků (profesní organizace existující od roku 1919) a velmi štědře dotovaného z prostředků ministerstva školství a osvěty. Prvním hradištěm, kde Sbor na Moravě zaštitil a podpořil výzkum, byl Strachotín, kde se kopalo v květnu a červnu 1948.⁴⁹ Navázaly na něj zjišťovací výzkumy na hradisku Vysoká zahrada v Dolních Věstonicích a ve Starých Zámcích v Brně-Líšni.⁵⁰ V roce 1949 pak začal výzkum Hradiště ve Znojmě.⁵¹ Po zániku Sboru (patrně) někdy v průběhu roku 1949 (?) na tyto zjišťovací akce navázaly v některých případech systematické plošné výzkumy pod přímou záštitou jednotlivých institucí – nejen brněnské odbočky Archeologického ústavu (Staré Zámky v Brně-Líšni), ale také Masarykovy univerzity v Brně (Hradiště ve Znojmě).⁵²

42 Josef Poulík byl prvním českým zaměstnancem brněnské odbočky od závěru roku 1942. V září 1945 se mu podařilo odvrátit své odvolání a přeložení do Prahy, neboť Jaroslav Böhm navrhoval nahradit jej Milošem Šollem. Viz Vlček – Vlčková Kryčerová 2021, 24; Hlava 2023c, 352.

43 Poulík 1948, 170.

44 Poulík 1949b (jako záchranný výzkum). K charakteru akce ovšem srov. Filip 1949, obr. 1 (jako soustavný výzkum).

45 Struhala 1951; Ondráček – Šebela 1985.

46 Poulík 1951; Jelínková 2021.

47 Poulík 1948, 172; Neustupný 1950.

48 Poulík 1948, 171–172.

49 Informační služba 1947–48/2005, 24.

50 Informační služba 1946–47/2005, 28; Poulík 1949c.

51 Sýkora – Boudný 1950.

52 K historii Sboru pro výzkum slovanských hradišť viz Martinovský 1999; srov. též Maříková-Kubková 2019.

Akce, jež byly dopředu (a tudíž od počátku) definovány jako *systematický plošný badatelský výzkum*, byly zprvu poměrně řídké. V Dolních Věstonicích se hned po II. světové válce začalo s novým výzkumem paleolitické stanice, jehož primárním cílem bylo získat nové poznatky o nalezišti a nový materiál náhradou za kolekci zničenou v posledních válečných dnech na zámku v Mikulově. K akcím tohoto typu patřil výzkum slovanského pohřebiště v Lanžhotě na Břeclavsku, který byl proveden v květnu a červnu 1947,⁵³ nebo výzkum na Žuráni poblíž Brna, pohřebním monumentu z doby stěhování národů (ovšem také se staršími funerálními památkami sahajícími až do pozdní doby kamenné) prokopaném v letech 1948–1950.⁵⁴ A opomenout nelze ani výzkum Hradiska u Kroměříže, prováděný pražskou centrálou Státního archeologického ústavu pod vedením Václava Spurného v letech 1949–1956;⁵⁵ v tomto případě šlo ovšem o součást cílených aktivit pražské centrály na severní a střední Moravě, jež mimo jiné zahrnovaly také evidenci a katalogizaci muzejních sbírek v Olomouci a Kroměříži.

Pro *akční radius* brněnské odbočky Archeologického ústavu je charakteristické, že až do zahájení výzkumu v mohelnické štěrkovně v roce 1953 proběhla pouze jediná z těchto akcí na severní Moravě. Z podnětu Josefa Poulíka se v letech 1950–1951 uskutečnil revizní výzkum baterie železářských hutnických pecí v Želechovicích na Uničovsku, který navázal na tamější výkopy z třicátých let 20. století, prováděné tehdy muzeem v Uničově pod vedením Karla Schirmeisena. Nešlo jen o revizi datování celé soustavy hutnických pecí, ale také o etnickou interpretaci naleziště.⁵⁶ Karl Schirmeisen původně zařadil pece na základě keramických střepů do doby římské a přisoudil je germánským Kvádům. Je vhodné konstatovat, že zprvu s tímto datováním souhlasil Innocenc Ladislav Červinka. Později však Schirmeisen datování revidoval a posunul do raného středověku, avšak pece spojil s německým osídlením regionu.⁵⁷

Z pohledu moravské archeologie se severní část Moravy tehdy nacházela v jistém organizačním vakuu. Pokus o vytvoření institucionální základny v podobě prehistorického pracoviště na Univerzitě Palackého v Olomouci skončil v průběhu padesátých let

20. století neúspěchem.⁵⁸ Profesionalizovanou institucí se sice v roce 1951 stalo Krajské muzeum v Olomouci, vzniknuvší spojením Muzea hlavního města Olomouce a muzea Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci. V nově vytvořeném odboru věd o společnosti působil od počátku Václav Burian, jehož doménou byla historická archeologie, jakkoliv zprvu zasahoval také v případech narušených pravěkých lokalit. V roce 1953 vstoupil do služeb muzea Josef Skutil, pod jehož vedením se začalo vytvářet samostatné archeologické (resp. prehistorické) oddělení. Muzejní zázemí však tehdy rozhodně neposkytovalo oporu k provádění systematických a dlouhodobých terénních výzkumů, třebaže tradice olomoucké archeologie sahala do druhé poloviny 19. století. Až do svého odchodu z Olomouce v roce 1959 byl ostatně Skutil jediným prehistorikem v olomouckém muzeu a pro jeho nástupce platilo až do osmdesátých let 20. století to samé.

V souvislosti s terénními aktivitami brněnské odbočky Archeologického ústavu v druhé polovině čtyřicátých let 20. století je nutné upozornit, že Josef Poulík byl tehdy jejím jediným odborným zaměstnancem. Teprve v listopadu 1949 byl do jejích služeb přijat Karel Černohorský, který v ní působil až do roku 1958, kdy byl na doporučení stranické prověřovací komise ÚV KSČ penzionován. Teprve po jeho příchodu následovali další, bez výjimky studenti a nedávni absolventi brněnské Masarykovy univerzity, resp. olomoucké Univerzity Palackého. K 1. červenci 1950 se v ní objevil Jiří Říhovský (ten vypomáhal například již v roce 1948 jako student při výzkumu na Žuráni) a ve stejném roce také Jaroslav Král, v průběhu roku 1952 do ní nastoupili Bohuslav Klíma, Jindra Nekvasil (ten se například již v roce 1951 zúčastnil výzkumu v Želechovicích; v červenci 1951 pak provedl záchranný výzkum v Dolní Sukolomi u Uničova) a Anna Benešová, jedna z prvních žen s profesionálním vzděláním v moravské archeologii.⁵⁹ V době, kdy došlo k objevení naleziště ve štěrkovně u Mohelnice, tudíž brněnská odbočka rozhodně neměla nadbytek odborných sil – na počátku roku 1953 v ní působilo sedm odborných zaměstnanců (včetně Josefa Poulíka). Poulíkovou snahou přitom bylo, aby v ní pracovaly osobnosti zaměřené na různá období pokrývající komplexně všechny pravěké a časně historické epochy. A první odborní zaměstnanci tuto představu naplňovali takřka ideálně – na počátku roku 1953 v ní chyběli pouze specialisté na neolit, dobu laténskou (ovšem již v roce 1954 nastoupil do odbočky Karel Ludíkovský), dobu římskou (ovšem již v roce 1954 se stal zaměstnancem odbočky Ivan Peškař) a dobu stěhování národů (ovšem již v roce 1954 byla přijata Zora Trňáčková). Právě v tomto kontextu je proto pochopitelné, že provedením výzkumu v Mohelnici byl v roce 1953 pověřen Rudolf Tichý, byt tehdy teprve začínal studovat archeologii na

53 Informační služba 1946–47/2005, 19, 21.

54 Poulík 1949a; týž 1995; Loskotová 2021.

55 Viz souhrnně Parma et al. (eds.) 2023.

56 K výzkumu v Želechovicích viz Pleiner 1955; týž 1958, 208–224, obr. 55–58, tab. XVI–XX, tab. 8–9.

57 K původnímu datování (a Červinkově souhlasu, vyslovenému patrně na počátku května 1931 při jeho návštěvě uničovského muzea) viz Schirmeisen 1930a, 130–131; týž 1930b (v obou případech ještě bez zmínky o Červinkově souhlasu); týž 1935, 106–107; týž 1943, 142. K Červinkově návštěvě v Uničově 2. května 1931 viz Hlava 2019a, 53, 161.

58 Hlava 2023c, 353, 355; Kaňkovský 2025.

59 Viz Prozatímní systemisace, 1. června 1954 (se zaznamenanými daty nástupu části zaměstnanců); Archiv ARÚB, fond Spisový archiv, krabičce M, šanon M4.

Masarykově univerzitě v Brně. Do brněnské odbočky Archeologického ústavu byl přijat k 1. červenci 1952 a až do skončení svého univerzitního studia v roce 1958 byl oficiálně veden jako dokumentátor, nikoliv odborný zaměstnanec. Teprve tehdy, k 1. červenci 1958, povýšil do pozice odborného asistenta, aby se z něj nakonec stal vědecký pracovník.⁶⁰

S personálními problémy se ale nepotýkala pouze brněnská odbočka. Až do let 1951–1952 jim totiž musel čelit celý Archeologický ústav. Zlom v tomto směru přineslo jednak provázání terénních aktivit se státem podporovanou výstavbou těžkého průmyslu a jinými výraznými zásahy do krajiny (například výstavbou přehrad), jednak založení Československé akademie věd v letech 1952–1953. Zatímco po únoru 1948 musel ředitel Jaroslav Böhm opakovaně čelit tlaku na snížení počtu zaměstnanců a jejich převedení do průmyslové výroby v duchu tehdejších politicky motivovaných požadavků nadřazených (stranických a státních) orgánů a koncepce priority těžkého průmyslu,⁶¹ obrat k lepšímu znamenal výstavba Hutního kombinátu (HUKO) na východním Slovensku a s tím související idea zřízení výzkumné expedice, jež měla v tomto regionu zajistit předstihové a záchranné výzkumy podle sovětského vzoru – myšlenka se zrodila v červnu 1951 a Jaroslav Böhm pro ni dokázal vzápětí získat politickou podporu. Bezprostředním důsledkem nutnosti přenést těžiště terénních aktivit na východní Slovensko byla ale výrazná redukce výzkumů prováděných v českých zemích. V druhé polovině roku 1951 „úplné zastavení postihlo v Čechách třináct výzkumů, na Moravě 6 výzkumů, časové omezení pro r. 1951 týká se v Čechách 3 výzkumů, na Moravě 2 výzkumů. (...) Od r. 1952 počínaje bude se pokračovat v Čechách a na Moravě jen ve výzkumech, které mají zásadní význam historický, nebo ve výzkumech, které je nutno provést, poněvadž jsou ohroženy stavbami nebo jinými terénními úpravami.“⁶² Po vzniku Československé akademie věd na přelomu let 1952 a 1953 však nastala změna, byť expedice pracovala na východním Slovensku až do roku 1954.

Na Moravě se situace vyvíjela poněkud komplikovaněji než v Čechách. Na počátku roku 1954 byla totiž brněnská odbočka vtělena do nově zřízené Brněnské základny Československé akademie věd, jež zahrnovala brněnská detašovaná pracoviště

pražských ústavů. Brněnská odbočka tím byla organizačně i finančně oddělena od pražského Archeologického ústavu. Tento stav byl však záhy revidován a již v průběhu roku 1956 se brněnská odbočka vrátila pod patronaci pražského ústředí. Poulíkovi, který byl předúnorovým členem Komunistické strany Československa⁶³, se navíc podařilo prosadit její proměnu v pobočku, což nebyla pouhá hra se slovy. V terminologii používané v Československé akademii věd totiž pobočky byly ekonomicky samostatné (tj. měly svoji vlastní hospodářskou správu a jejich rozpočet byl sestavován, resp. schvalován bez ohledu na pražské ústředí), třebaže z organizačního hlediska byly (v podstatě formálně) podřízeny pražské centrále.⁶⁴

Osobnost Josefa Poulíka, ale také cílený záměr a strategie poválečných výzkumů způsobily výrazné prioritní zaměření badatelských aktivit na „slovanské“ osídlení Moravy, především na naleziště spojená s Velkou Moravou a jejími centry. Tato koncepce se ovšem nezrodila teprve v poválečné době a nebyla ani důsledkem krátké činnosti Sboru pro výzkum slovanských hradišť. Již v prosinci 1939 Jaroslav Böhm zformuloval projekt výzkumu raně středověkých hradišť, jež měl být realizován v letech 1940–1942.⁶⁵ A když někdy na počátku roku 1940 koncipoval celkový plán budoucích aktivit tehdejšího Archeologického ústavu, chtěl je zaměřit mimo jiné právě na poznání počátků české státnosti a spojit s výzkumy „slovanských“ hradišť. Bylo jisté paradoxní, že po dvacetiletých terénních i publikačních aktivitách Státního archeologického ústavu byly znalosti o tomto badatelském tématu velmi skrovné, ostatně Böhm tehdy výslovně konstatoval: „*Období slovanské je bohužel posud nejvíce zanedbané a jemu bude věnována největší péče. A to všem třem skupinám nálezovým, pohřebišťům, sídlišťům i hradišťům.*“⁶⁶

Jakkoliv se v druhé polovině padesátých a v průběhu šedesátých let 20. století brněnská pobočka Archeologického ústavu personálně neustále rozrůstala, její terénní činnost zůstala koncentrována na jižní a střední Moravu. Od roku 1955 pak byl její jednoznačnou prioritou výzkum ve velkomoravských Mikulčicích, na něž proučila zdaleka největší část finančních prostředků určených na terénní akce. Pro slezskou archeologii byla v roce 1955 zřízena expozitura v Opavě, původně plánovaná již na podzim 1945, kdy ale z jejího konstituování sešlo. Část svých aktivit ovšem zaměřila na severovýchodní Moravu, nikoliv na Slezsko. A je vhodné zaznamenat, že na konci padesátých let 20. století prošlo změnou také právní prostředí archeologické památkové péče. V roce 1958 byl po několika letech příprav

60 Viz například Seznam zaměstnanců ve II. pololetí 1956 (dokumentátor); Platy zaměstnanců od 1. ledna 1957 (dokumentátor); Seznam systemizovaných míst od 1. července 1958 (dokumentátor); vše Archiv ARÚB, fond Spisový archiv, krabice M, šanon M4. Diplomovou práci obhájil 12. června 1958.

61 Viz příslušnou korespondenci z let 1949–1951, uloženou v MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 5, inv. č. 45. Viz též Rataj – Šolle – Vencel 2003, 151–152, pozn. 31.

62 Kopie dopisu ministerstva školství, věd a umění neidentifikovanému adresátovi [vládě Československé republiky?!], nedatováno [1951]; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 11, inv. č. 163. Viz též Hlava 2012, 479.

63 Josef Poulík vstoupil do Komunistické strany Československa k 8. červnu 1945 (Viček – Vičková Kryčarová 2021, 25).

64 Viček – Vičková Kryčarová 2021, 26.

65 Lutovská – Lutovský 2002; ke kontextu viz Hlava 2019b, 422–424.

66 Hlava 2017, 34 – Příloha 2.

schválen zákon o kulturních památkách, v podstatě komplexní památkový zákon, který obsahoval také specifickou archeologickou část. Dominantní role Archeologického ústavu v provádění a povolování terénních výzkumů zůstala zachována, problematická (kromě některých dalších aspektů) ovšem byla absence sankcí za porušení jednotlivých ustanovení.

S odstupem zhruba sedmdesáti let zajisté není nutné idealizovat poměry, jež panovaly v padesátých letech 20. století v brněnské odbočce, resp. pobočce Archeologického ústavu. Průvodním jevem zvyšujícího se počtu zaměstnanců byly názorové i lidské neshody, jež ostatně tvoří vcelku přirozenou součást každého většího kolektivu. Třebaže není vhodné zacházet do detailů, neboť pozadí některých událostí bylo značně osobní, je přesto vhodné upozornit alespoň na některé případy, jež nepochybně ovlivňovaly pracovní atmosféru a mezilidské vztahy.

Dne 11. října 1958 vyšla v Úředním listě Československé republiky vládní vyhláška ze dne 1. října 1958 o vyřizování stížností, oznámení a podnětů pracujících. Na základě směrnice přijaté výborem prezidia Československé akademie věd 5. listopadu 1958, jež ukládalo vedoucím jednotlivých pracovišť učinit příslušná organizační opatření, byl přijímáním a vyřizováním stížností v brněnské pobočce Archeologického ústavu pověřen Rudolf Tichý. A zprvu rozhodně neměl nouzi o práci – do konce roku 1959 přijal deset stížností a aktivně se podílel na jejich řešení. První z nich vycházela z anonymního udání ze 17. listopadu 1958 na Viléma Gebauera, jednoho ze zaměstnanců z technického zázemí instituce, jež bylo adresováno Josefu Poulíkovi. Vilém Gebauer byl nesporně osobností s pozoruhodnými životními osudy. Pocházel z německo-české rodiny, část II. světové války prožil v uniformě *wehrmachtu* na východní frontě ve válce se Sovětským svazem. Přesto po roce 1945 zůstal v Československu. Jakkoliv pracovní vůči němu nebyly žádné výhrady (snad kromě schopnosti usnout takřka vždy a všude, jež ovšem byla důsledkem nemoci z frontových zkušeností s nedostatkem spánku), jeho způsoby chování vůči ženám zaměstnaným při výzkumech i v brněnské pobočce byly značně specifické a svérázné, což ovšem podle dobových svědectví jeho kolegyň o něm bylo obecně známo (nechyběla ani náhodná přistižení *in flagranti* s jednou z brigádnic na základně v Dolních Věstonicích). Nakonec po vzájemné dohodě (ovšem po nátlaku vedení brněnské pobočky) k 1. únoru 1959 z Archeologického ústavu odešel.⁶⁷ Jeden z pamětníků těchto časů s odstupem několika desítek let v této souvislosti shovívavě poznamenal, že pletky se ženami měli (prý) v Dolních Věstonicích všichni.⁶⁸

Jiná (a výrazně podstatnější) aféra se týkala anonymních dopisů zasílaných různým stranickým a veřejným (především kontrolním) orgánům, jež nevybíravě kritizovaly počínání Josefa Poulíka a nepokrytě usilovaly o jeho profesní i lidskou dehonestaci. Jejím smutným hrdinou byl Vladimír Vojta, působící v brněnské pobočce jako řidič. Jeho zavrženíhodné počínání trvalo velmi dlouho, prokázat se jej podařilo pro léta 1954–1961. Třebaže na tvrzení, jež používal na svoji obhajobu poté, co byl identifikován jako autor anonymů, je nutné pohlížet velmi kriticky a většina z nich byla přesvědčivě vyvrácena, některá mohou mít reálný základ. Nakonec v této záležitosti proběhl v roce 1962 dokonce soud, Vladimír Vojta byl vcelku pochopitelně z brněnské pobočky propuštěn.⁶⁹

Nešlo však pouze o anonymní dopisy. Pracovní prostředí ovlivňovaly zajisté také dobové ideologické poměry, provázené důrazem na kolektivismus a (v řadě případů nepochybně formální) tzv. společenskou angažovanost, jež musela být vykazována. Josef Poulík sice dokázal poskytnout zaměstnání a pracovní příležitost osobám, jejichž minulost z pohledu poúnorových strážců ideologické čistoty nebyla bez poskvrny. Opakovaně však musel čelit stranickým zákrokům zvenčí, jejichž důsledky přesto v některých případech dokázal zmírnit. Je samozřejmě otázka, zda (a v jaké míře) tyto záležitosti využíval podle svých aktuálních potřeb, neboť je mohl snadno uplatnit proti zaměstnancům, kteří mu byli nepohodlní. Atmosféru padesátých let 20. století dokreslovaly (kromě existence a činnosti podnikové stranické organizace) opakované *kádrové prověrky* zaměstnanců. Například v roce 1959 musela právě proto opustit brněnskou pobočku Zora Trnáčková, již byl kladen za vinu původ „z buržoasní rodiny, která nemá kladný poměr k našemu zřízení. Bratr jmenované opustil ilegálně hranice a je v Austrálii. Soudružka se politicky neprojevuje a nemá dostatečný zájem o plnění pracovních úkolů. Doporučuje se přeargimentovat na pracoviště mimo ČSAV.“⁷⁰ Archeologii ovšem neopustila, v následujících letech byla spojena s muzeem v Olomouci. Do brněnské pobočky se mohla vrátit teprve v roce 1969 díky rehabilitaci, jež byla plodem *pražského jara* předchozího roku.

Alespoň velmi zkratkovitě je vhodné nastínit také stav poznání nejstaršího neolitu na Moravě na počátku padesátých let 20. století, neboť právě tato perioda je s výzkumem v mohelnické štěrkovně neodmyslitelně spojena. Na rozdíl od Čech, kde v závěru 19. století Josef Ladislav Píč v závislosti na svých teoretických, resp. interpretačních konstrukcích odmítl existenci *čistého neolitu* a vymezil pro něj jen velmi krátký chronologický úsek ve spojitosti s výskytem prvních kovových artefaktů, na Moravě od přelomu 19. a 20. století byla tato epocha obecně akceptována

67 K disciplinárnímu řízení s Vilémem Gebauerem, v němž ovšem nešlo pouze o jeho vztah k ženám, viz archiválie uložené v Archivu ARÚB, fond Spisový archiv, krabice F, šanon F2.

68 Valoch 2020, 369. K Vilému Gebauerovi pamětnicky viz například Oliva 2020.

69 Viz materiály uložené v Archivu ARÚB, fond Spisový archiv, krabice F, šanon F1. Pomluvy ostatně nebyly specifickým brněnské pobočky (viz například Rataj – Šolle – Vencel 2003, 152).

70 Opis (z 21. května 1968) vyjádření stranické prověřovací komise ÚV KSČ, nedatováno [1958]; Archiv ARÚB, fond Spisový archiv, krabice E, šanon E3.

jako samostatné (a významné) období před chronologickým horizontem s prvními kovovými předměty. Byla to především zásluha Innocence Ladislava Červinky a Jaroslava Pallardiho, dvou hlavních postav tehdejší moravské archeologie, kteří navíc byli otevření poznatkům o chronologii (a kulturní náplni) neolitu získaným ve středních Čechách Josefem Antonínem Jírou. Nejstarší chronologická pozice kultury s lineární keramikou nebyla od vydání Červinkovy *Moravy za pravěku* v roce 1902 nikdy vážně zpochybňována.⁷¹ Předmětem diskusí byl zato vzájemný chronologický vztah mezi kulturou s vypíchanou keramikou a kulturou s moravskou malovanou keramikou, jež ve srovnání s Čechami představovala moravské specifikum. Právě na ni se na Moravě v následujících desetiletích koncentrovala hlavní badatelská pozornost a její třídění bylo již záhy rozpracováno velmi podrobně.

Výzkum ve šterkovně v Mohelnici, zahájený v roce 1953, představoval dosud největší odkryv sídliště kultury s lineární keramikou na Moravě a výrazně doplnil poznatky o ní. V této souvislosti však nelze pominout, že od stejného roku probíhal v Bylanech poblíž Kutné Hory jeden z největších odkryvů sídelních areálů této kultury ve střední Evropě. Rovněž výzkum v Bylanech přitom začínal jako záchranná terénní akce, ovšem za výhodnějších podmínek. Po založení místního Jednotného zemědělského družstva došlo při první hluboké orbě na jaře 1953 k narušení nálezových situací. Příslušný okresní národní výbor o tom uvědomil Archeologický ústav a ještě v tomto roce proběhl záchranný výzkum. V následujících letech se změnil v sondážní zjišťovací výzkum. Sídlíště nebylo na žádné straně narušeno zástavbou, a tak zde od roku 1956 začal badatelský systematický plošný výzkum, pro nějž byla v roce 1958 vybudována archeologická expedice se stálou výzkumnou stanicí s laboratoří, depozitářem a ubikacemi.⁷² Záchrannou akcí byl rovněž výzkum v Postoloprtech v severozápadních Čechách, probíhající v roce 1952, kde byl vůbec poprvé v Čechách identifikován tzv. dlouhý neolitický dům kultury s lineární keramikou.⁷³

3. Výzkum ve šterkovně v Mohelnici (1953–1971/1972)

S trochou nadsázky lze konstatovat, že cesta k výzkumu v mohelnické šterkovně začala v letech 1945–1946, sedm až osm let před jeho faktickým zahájením. Tyto dva přelomové roky se totiž výrazně podepsaly nejen na osudech celého regionu, ale také na mohelnické archeologii. Po nuceném odchodu téměř veškerého zdejšího národnostně německého obyvatelstva se tehdy

z Mohelnice stalo ryze české město s novými osídlenci, kteří pocházeli z různých míst. A stejně jako v jiných regionech postižených poválečnou *etnickou čistkou*, také Mohelnice se potýkala s důsledky přetržení kontinuity. Platilo to rovněž o muzeu a jeho archeologických aktivitách.

3.1 Počátky výzkumu

V roce 1945 nebylo Mohelnicko ve světě moravské archeologie neznámé, avšak tradice archeologického poznávání regionu zde byla poměrně krátká, navíc spojená takřka výhradně s národnostně německou archeologií. Do té doby zde nebyl proveden žádný větší terénní výzkum a Mohelnicko se nemohlo pochlubit ani exkluzivní lokalitou, jež by přitáhla pozornost – jako třeba Mladečské jeskyně v sousedním Litovelsku. Nevýhodou regionu byla zajiště také značná vzdálenost od center moravské archeologie v Brně a Olomouci, jež se konstituovala zčásti ve vzájemném soupeření v závěru 19. století. Nic na tom nemění ani fakt, že první významnější nálezy odtud pocházely již z roku 1861, kdy bylo při zakládání vápnice škrobárny na okraji Mohelnice narušeno pohřebiště kultury lužických popelnicových polí. Na místo se vypravil Moritz Trapp, tehdy adjunkt kustoda brněnského Františkova (dnešního Moravského zemského) muzea Albína Heinricha, a v červenci 1861 zde dokonce provedl menší záchrannou akci.⁷⁴ Další výkop zde uskutečnil Eduard von Sacken v dubnu 1862⁷⁵ a pohřebiště bylo nepochybně narušováno rovněž v následujících letech. Mohelnická škrobárna byla na dlouhou dobu jedinou lokalitou, jejíž známost pronikla alespoň v omezené míře za hranice regionu, byť nešlo o nikterak výjimečné naleziště – nevelké soubory nálezů odtud byly totiž postupně uloženy nejen v několika muzeích (ve Františkově muzeu v Brně, Holzmaisterově muzeu v Moravské Třebové a Průmyslovém muzeu císaře Františka Josefa v Olomouci), ale také v tzv. Antickém kabinetu ve Vídni a ve sbírce Spolku pro dějiny Němců v Čechách.⁷⁶

Když byl v roce 1875 Moritz Trapp ustaven konzervátorem I. (prehistorické) sekce vídeňské c. k. Centrální komise pro výzkum a zachování uměleckých a historických památek (tj. v podstatě regionálním spolupracovníkem), a to s působností pro celou Moravu, Mohelnicko zůstalo stranou jeho aktivit. A třebaže po roce 1883 do regionu příležitostně zasáhly sběratelské aktivity českého Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, tehdy založeného prvního českého muzejního spolku na Moravě, olomoučtí muzejníci rozhodně nevěnovali Mohelnicku soustavnou

71 Červinka 1902, 68–69.

72 K počátkům výzkumu v Bylanech viz například Soudský 1956, 21–22.

73 Soudský – Buchvaldek 1950.

74 Trapp 1861a; týž 1861b; srov. Anonymus 1861; von Sacken 1863, 20–22, Fig. 10.

75 Von Sacken 1863, 20. K prvním nálezům z Mohelnicka (starším než objevy u mohelnické škrobárny) viz stručně Nekvasil 1963, 5.

76 Viz opisy dokumentů z tzv. Freisingova archivu, uložené v archivu Vlastivědného muzea v Šumperku (VM Šumperk), složka Mohelnice.

pozornost. Jan Havelka, jeden z tvůrců olomouckého muzejního spolku, sice pocházel z Loštic a s jeho jménem je spojen objev nedalekého hradiště Oberska (a také hradiště u Stavenic) pro odborný svět, avšak Olomoučtí se víceméně spokojili se získáváním jednotlivě nalezených artefaktů či nevelkých souborů keramických střepů do prehistorické sbírky muzea, které spravovali.⁷⁷ A když byl v roce 1885 Trappův konzervátorský obvod zahrnující celou Moravu rozdělen na tři části, z nichž střední a severní Morava (včetně Mohelnicka) připadla Jindřichu Wanklovi, nezměnilo se vůbec nic.⁷⁸ To platilo také o vpravdě efemérní činnosti Karla Jaroslava Mašky, od roku 1894 Wanklově nástupci v západní části jeho konzervátorského obvodu, jehož součástí bylo Mohelnicko. Ostatně ještě v Červinkově *Moravě za pravěku* z roku 1902 byly na mapách archeologických nalezišť zaznamenány pouhé tři lokality z regionu: sídliště kultury s lineární keramikou v Lošticích, hradiště Obersko (u Loštic) a žárové pohřebiště kultury lužických popelnicových polí u škrobárny v Mohelnici.⁷⁹

Po přelomových událostech let 1945–1946, v jejichž důsledku muzeum převzal do své správy Místní národní výbor, se vlastivědných aktivit v regionu našťěstí zanedlouho chopila skupina nadšenců, kteří se do Mohelnice přistěhovali po II. světové válce z nedalekých obcí. Jeden z nich, František Hekele (rodák z Poličky na Českomoravské vrchovině), se stal v roce 1949 správcem mohelnického muzea (a zůstal jím až do své smrti v roce 1969), jímž byl vedle svého hlavního zaměstnání v papírně ve Vlčicích u Loštic.⁸⁰ Z jeho iniciativy byly v létě 1949 podniknuty kroky k založení Spolku přátel muzea v Mohelnici. V jednom z bodů stanov jeho tvůrci deklarovali, že chtějí „zabrániti, aby při přestavbách a vykopávkách za jakýmkoliv účelem podniknutých starožitné nálezy nebyly ničeny, nebo zcizeny, nýbrž v muzeu pro časy budoucí uchovány“.⁸¹ Spolek úředně vstoupil v život na počátku

roku 1950⁸² a kolem něho se seskupili zájemci o minulost regionu i kulturní dění. Dva z nich sehráli zanedlouho důležitou roli při výzkumu v mohelnické šterkovně – Josef Horký, rodák z Police u Úsova, který do Mohelnice přesídlil již na počátku roku 1946, a Vladimír Kapl, který se z rodného Úsova přistěhoval do města v roce 1951 poté, co se oženil.⁸³

Pro počátky výzkumu v mohelnické šterkovně bylo důležité, že Josef Horký byl již od roku 1950 v kontaktu s Karlem Černohorským, zaměstnaným tehdy v brněnské odbočce Státního archeologického ústavu, který v muzeu v Mohelnici příležitostně studoval tamější středověké nálezy. Patrně právě on totiž Horkému zprostředkoval elementární praktické informace o archeologii a způsobech práce v terénu. V interní hierarchii spolupracovníků brněnské odbočky Archeologického ústavu však ani Josef Horký, ani Vladimír Kapl nestáli zřejmě příliš vysoko. Žádný z nich totiž nebyl pozván na pracovní konference konzervátorů a spolupracovníků Státního archeologického ústavu v letech 1950–1952.⁸⁴

Po pokusech o povrchové sběry a neumělem sondování na několika místech v okolí města bylo patrně první terénní akcí Josefa Horkého sledování výkopů pro telefonní kabel v srpnu 1950, a to od budovy mohelnické pošty přes Smetanovu ulici a náměstí až na tehdejší třídu Rudé armády. Kromě středověkých nálezů se mu podařilo identifikovat na třídě Rudé armády dva objekty, jež sice považoval za eneolitické, avšak později byly zařazeny do kultury s lineární keramikou. Celou akci prováděl pod (formálním?) dohledem Karla Černohorského.⁸⁵ V následujících měsících se

77 Viz například Bohuslavice, Doubravice, Dubicko, Loštice, Mohelnice, Moravičany, Police, Třeština. Alfabetický inventář prehistorických sbírek Vlasteneckého spolku v Olomouci; archiv VMO.

78 Hlava 2021c, 162–168. Wankel byl úředně vyzván vídeňským ústředím c. k. Centrální komise k jedinému zákroku na Mohelnicku, který za něj navíc v dubnu 1891 provedla jeho dcera Magdalena (ve spolupráci s jedním z funkcionářů olomouckého muzejního spolku). Šlo ovšem o nepřesné informace, žádná lokalita zde tehdy narušena nebyla (blíže Hlava 2021c, 167).

79 Červinka 1902, 76, 192, 217, mapa 1–3. V textu jsou zmíněny také ojedinelé nálezy kamenné industrie z Loštic, Mohelnice a Moravičan, jakož i depot bronzových artefaktů z Loštic a hradiště u Moravičan (resp. u Stavenic) – viz Červinka 1902, 93, 95, 148, 337.

80 K poválečným osudům muzea v Mohelnici viz stručně například Žouželka 2024, 49–50 (s počátkem Hekeleho správcovství k 19. září 1949); srov. Faltýnek 2007, 196, pozn. 6 (s počátkem Hekeleho správcovství k 1. březnu 1949).

81 Stanovy Spolku přátel muzea v Mohelnici, 25. srpna 1949; Zemský archiv v Opavě – pobočka Olomouc (ZAO – pob. Olomouc), fond Krajský národní výbor Olomouc, karton 957.

82 Dopis Okresního národního výboru v Zábřehu – okresního velitelství národní bezpečnosti Krajskému národnímu výboru v Olomouci, 17. ledna 1950; ZAO – pob. Olomouc, fond Krajský národní výbor Olomouc, karton 957.

83 Blíže o těchto osobnostech Faltýnek 2007, 196–202; týž 2011, 350–356; týž 2018, 31–33. K Františku Hekelemu viz též Faltýnek 2017. Spolek však v původní podobě neměl dlouhého trvání. Na valné hromadě 24. května 1951 se jeho členové dohodli na dobrovolné likvidaci. Zároveň deklarovali, že se zapojí do činnosti Osvětové újezdni besedy v Mohelnici jako Musejní a vlastivědný kroužek. O několik měsíců tím předešli kroku, který by beztak museli učinit v důsledku přijetí zákona č. 68/1951 Sb. z 12. srpna 1951 o dobrovolných organizacích, jenž fakticky zlikvidoval spolky. Svým manévrem se jim ovšem podařilo uchránit jmění spolku, které přešlo na nově zřízený Musejní a vlastivědný kroužek. Viz dopis Okresního národního výboru v Zábřehu Spolku přátel muzea v Mohelnici, 10. září 1951; ZAO – pob. Olomouc, fond Krajský národní výbor Olomouc, karton 957. V dobových pramenech je ovšem tento kroužek někdy nepřesně označován za spolek.

84 Konaly se pravidelně již od roku 1946. Ke konferencím v letech 1950–1952 viz dochované seznamy účastníků: MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 8, inv. č. 93 (konference r. 1950 v Praze); tamtéž, karton 9, inv. č. 94 (konference r. 1951 v Brně), 95 (konference r. 1952 v Bojnicích). Poté byla tato setkání přetvořena v konferenci pořádané v Liblicích, koncipované již jako setkání profesionálních archeologů (první se konala v prosinci 1952; viz tamtéž, inv. č. 97).

85 Viz zpráva o terénní akci (Mohelnice – třída Rudé armády), 1950; archiv VM Šumperk, složka Mohelnice. Srov. Anonymus 1954; Horký 1970, 5.

Horký pustil do dalších výzkumných akcí, tentokrát byl ale již poučenější. Kromě povrchových sběrů opakovaně sondařoval v okolí mohelnické škrobárny, kde pátral po žárovém popelníkovém pohřebišti známém již z 19. století, kopal na poli pana Vykydala a na podzim 1951 také na poli za mohelnickým parkem.⁸⁶ V regionu tudíž na počátku padesátých let 20. století nechyběl nadšenec s elementárními znalostmi terénní praxe, aktivně vyhledávající naleziště a provádějící drobné zjišťovací sondáže, který byl (příležitostně?) v kontaktu s brněnskou odbočkou Státního archeologického ústavu. V událostech vedoucích k výzkumu v mohelnické šterkovně však zřejmě sehrál podstatnou roli také její vedoucí Josef Poulik. Ten totiž (přímo před Horkým?) vyslovil názor, že návrší v okolí cukrovaru bylo místem potenciálně vhodným k osídlení v pravěku.⁸⁷ Právě proto Josef Horký tomuto prostoru na jaře 1953 věnoval pozornost. A vyplatilo se...

3.2 Průběh výzkumu

Když v roce 1952 nově vytvořený národní podnik Těžba šterkopísku v Olomouci zahájil těžbu šterku v prostoru východně od města, Josef Horký tyto práce zřejmě (příležitostně?) cíleně sledoval. Na počátku května 1953, tj. několik měsíců po začátku těžebních prací, si povšiml, že při hloubení terénu pro úzkokolejnou dráhu byly narušeny situace s archeologickými nálezy. Ve stěně výkopu pro liniovou stavbu rozpoznal 16 sídlištních objektů. Ve dnech 5. a 7. května 1953 o svém zjištění informoval brněnskou odbočku Archeologického ústavu. Na místo byl 12. května 1953 vyslán Rudolf Tichý s úkolem provést záchrannou akci, tj. základní dokumentaci nálezové situace spojenou s obhlédnutím terénu a zhodnocením stavu naleziště. Šlo o standardní reakci na obdobná oznámení.

Přímo na místě bylo Tichému zřejmé, že při plánovaných úpravách terénu a postupu těžebních prací hrozí narušení a zničení dalších částí sídliště. O situaci v Mohelnici byl ještě téhož dne telefonicky informován vedoucí brněnské odbočky Archeologického ústavu Josef Poulik. Během následujícího dne, 13. května 1953, byl zhotoven situační náčrt naleziště a z některých narušených objektů, jež se rýsovaly ve stěně zářezu, byly získány nepočtené zlomky keramiky kultury s lineární keramikou spolu s jedním úlomkem kamenné štípané industrie. Záchranná akce tím byla u konce.

Josef Horký zůstal poté s Rudolfem Tichým v kontaktu a ve sledování naleziště, které objevil, v následujících dnech neustal. Ve dnech 15. a 16. května 1953 zaslal Tichému do Brna informace o narušení další situace s nálezy. V druhém z dopisů, který byl ovšem do Brna doručen teprve 18. května 1953, Horký sděloval: „Nevím již, pod kterým číslem jste měl zaznamenánu jámu tam, kde probíhal drát a našli jsme pazourek, kopali zaměstnanci příkop. Na povrchu bylo něco málo střepů kult. volutové asi ve 45 cm, hlouběji se nalézaly střepy, které bych zařadil ke keramice zvoncovitých pohárů.“ Horký vybral několik střepů, o nichž se domníval, že náležejí kultuře zvoncovitých pohárů, některé z nich v dopise popsal a zhruba načrtnul. A dodával: „Podobné střepy se na Mohelnicku ještě nevyskytly, ani ve zdejším museu nemáme.“ Jeho datování bylo správné.⁸⁸ Samotný fakt, že uměl samostatně kulturně zařadit keramické střepy, jejichž analogie navíc nemohl znát z mohelnického muzea, vypovídá přesvědčivě o tehdejší úrovni jeho znalostí.

Zájem o naleziště tím v Brně neskončil, avšak úvahy o dalším postupu byly prozatím odloženy stranou. Rudolf Tichý se totiž od 18. do 23. května 1953 podílel na zjišťovacím výzkumu českobratrského kostelíka v Ivančicích, který vedl Karel Černohorský. Nebylo možné jej odložit, neboť již 14. května 1953 z Ivančic oznamovali, že od 18. května 1953 bude k dispozici pět dělníků.⁸⁹ Dvě zprávy zaslané do Brna Josefem Horkým několik dnů předtím tudíž přišly do nevhodné doby, avšak zřejmě ve svém důsledku pomohly podnítit rozhodnutí provést v Mohelnici větší terénní akci.

Přesto uplynul ještě zhruba měsíc, než se události daly do pohybu. Někdy v průběhu června 1953 se totiž Josef Horký znovu obrátil na brněnskou odbočku Archeologického ústavu a sděloval, že byly porušeny další objekty. V jednom z nich navíc byla zachycena (zvířecí) kostra. Do Mohelnice poté přijel obhlédnout naleziště sám vedoucí brněnské odbočky Josef Poulik a bylo rozhodnuto zahájit výzkum na ploše, jež dosud nebyla narušena. Dne 26. června 1953 Rudolf Tichý (ovšem s Poulikova pověřením) dohodl přímo v Mohelnici s předsedou tamějšího Místního národního výboru Josefem Vrbou a dalšími funkcionáři z vedení města jeho provedení, a to spolu s výzkumem mohl na katastru sousedních Stavenic, známých ze starších zpráv. Výzkum v mohelnické šterkovně měl proběhnout na ploše, jež sloužila jako pole, a nebyla tudíž bezprostředně ohrožena těžebními pracemi. Josef Horký, který byl od počátku pasován do role příležitostné spojky mezi Mohelnicí a Brnem, proto s majiteli parcel dopředu vyjednal, že z nich bude sklizena řepka a jetel nejpozději 29. června 1953. Hned následující den se tudíž mohlo začít s odstraněním ornice a odkryvem plochy. Bylo také přislíbeno, že pro výzkum budou k dispozici místní pracovní síly.

86 Tyto tři polohy lze doložit pomocí zpráv o terénních akcích (Mohelnice – býv. škrobárna a její okolí), 1951, 1952, 1953; (Mohelnice – pole p. Vykydala za býv. dívčí výchovnou), 1951, 1952; (Mohelnice – pole za parkem zv. „Kukuk“), 1951; vše archiv VM Šumperk, složka Mohelnice.

87 Viz zpráva o terénní akci (Mohelnice – jihovýchodně od cukrovaru na poli p. Bartoše), 1951 [„O tomto návrší se již tehdy vyslovil dr. Poulik, J., že pro jeho výhodnou polohu věří v jeho osídlení v pravěku. (...) Jsa podpořen jeho výrokem, podnikl jsem ještě několik sond v okolí cukrovaru“]; archiv VM Šumperk, složka Mohelnice. Viz též zpráva o terénní akci (Mohelnice – návrší kolem býv. cukrovaru a bagroviště), 1953; tamtéž.

88 Horký 1953. Dopis z 15. května 1953 není dochován, Horký se o něm ovšem zmiňuje v citovaném dopise z 16. května 1953.

89 Tichý 1953b.

Při pohledu nazpět je zjevné, že v Brně se rozhodli využít příležitosti a rozšířit své terénní aktivity do severozápadní Moravy, která doposud zůstávala víceméně stranou jejich pozornosti. Šlo zřejmě o součást rozsáhlejšího plánu, který tehdy vznikl. Zatímco těžištěm výzkumu v Mohelnici mělo být sídliště z počátku neolitu, resp. předpokládané pohřebiště kultury zvoncovitých pohárů (neboť v závislosti na dobových poznatcích byly právě takto interpretovány nálezy této kultury, o nichž v květnu 1953 informoval v jednom z dopisů Josef Horký), záměrem výzkumu mohylníku ve Stavenicích bylo potvrdit či vyvrátit jeho datování do doby hradištní. „Slovanská“ archeologie neměla ani na severozápadní Moravě (a obzvláště v bývalém národnostně německém regionu) přijít zkrátka.

Cíle výzkumu byly definovány ještě před jeho zahájením a byly shrnuty do čtyř bodů. Měl být zjištěn rozsah neolitického osídlení, odlišeno osídlení kultury s lineární keramikou od mladších chronologických horizontů, rozlišeny obytné objekty od ostatních typů kulturních jam a rozříděna kamenná štípaná industrie podle jednotlivých období. Šlo tudíž o poměrně skromné cíle, jež bylo možné aplikovat v podstatě na jakýkoliv výzkum polykulturní lokality, který byl tehdy na Moravě prováděn. Od počátku však bylo zřejmé, že výzkum v Mohelnici bude cíleně zaměřen na nejstarší horizont mladší doby kamenné, tj. na sídliště kultury s lineární keramikou. Znalosti o nich byly totiž na Moravě mizivé.⁹⁰

V následujících dnech se podařilo zajistit základní zázemí. Bylo dohodnuto, že z Rebešovic, kde tehdy probíhala jedna z terénních akcí brněnské odbočky Archeologického ústavu, budou převezeny dvě skládací chaty, a bylo připraveno potřebné nářadí, včetně patričního množství sádry a lepidla. Od začátku se totiž počítalo s tím, že základní laboratorní ošetření nálezů bude probíhat přímo na místě. Provedením výzkumu byl pověřen Rudolf Tichý, jemuž byli přiděleni Vladimír Vymazal (terénní technik) a Boris Novotný, první dva dny byl přítomen také Přemysl Ondráček (další z terénních techniků). Od počátku srpna do první poloviny září 1953 se jej zúčastnila rovněž Jana Páleníková, absolventka brněnské Masarykovy univerzity a asistentka na tamějším Ústavu pro prehistorii a protohistorii (a první žena s profesionálním oborovým vzděláním v moravské archeologii), jejíž disertační práce obhájena v roce 1952 pojednávala o osídlení Moravy kulturami s volutovou (tj. lineární) a vypíchanou keramikou. Z celého výzkumného týmu měla tudíž jednoznačně nejvyšší odbornou kvalifikaci.

Výzkum byl zahájen podle předchozí dohody 30. června 1953, kdy došlo k první skryvce plochy na podloží, jež se nacházelo 20 až 30 centimetrů pod povrchem. Buldozer (včetně jeho obsluhy), který tyto práce provedl, byl zapůjčen bezplatně (obr. I.12).

Obr.

I.12 Počátek skryvky ornice pomocí těžké mechanizace v první den výzkumu v roce 1953.

Hned v úvodní den výzkumných prací do Mohelnice zavítal Josef Poulík, který se sám ustanovil oficiálním (ovšem formálním) vedoucím. Byly přivezeny obě skládací chaty a během dvou dnů byla jedna z nich postavena. Měla sloužit jako základna pro celý výzkum (druhá z dovezených skládacích chat zamířila zřejmě na výzkum do nedalekých Stavenic, jehož vedením byl pověřen Jindra Nekvasil).⁹¹ Později v průběhu července byl postaven také přístřešek pro pracovní nářadí.⁹²

90 Počátky výzkumu jsou uvedeny podle Tichý 1954b, 1P–2P (resp. týž 1954c, 1P–2P); týž 1953b, 1–5 (11. května 1953, 12. května 1953, 13. května 1953, 26. června 1953). Viz též Tichý 1953a; týž 1957a, 195.

91 Tichý 1953b, 6–9 (27. června 1953, 30. června 1953, 1. července 1953).

92 Tichý 1953b, 21 (14. července 1953), 22 (15. července 1953).

Obr.

I.13 Jedna ze dvou ploch prozkoumaných v roce 1953.

První výzkumná sezóna probíhala za harmonické spolupráce s vedením šterkovny i jejími zaměstnanci, pro něž šlo nepochybně o příležitostné speštění jejich obvyklé rutinní práce. Dvě plochy zvolené k výzkumu navíc při těžbě šterku nepřekážely (obr. I.13). Zřejmě také proto vedení šterkovny i její zaměstnanci velmi ochotně a operativně vypomáhali s různými problémy, které se vyskytly. Jedním z nich bylo rychlé vysychání plochy v horkém letním počasí, která tudíž musela být neustále zvlhčována. Pro dopravu vody proto zapůjčili kolečka s šedesátilitrovou nádobou a hadice, později také pumpu s kovovými trubkami pro její snazší přívod k výzkumu.⁹³ Podle potřeby byly k dispozici buldozer a scraper pro skrývání ornice. A zapůjčeny byly také třeba plechové desky k zakrytí zahloubených (a vykopaných) objektů jako ochrana před zaplavením vodou při přeháňkách a během deštivých dnů.⁹⁴

Výsledky první výzkumné sezóny, jež skončila teprve v závěru října 1953, po téměř čtyřech měsících, byly bezesporu uspokojivé. Kromě výrazných dokladů osídlení kultury s lineární keramikou a lengyelské kultury bylo zachyceno a prozkoumáno pět žárových hrobů z doby halštatské, jež prokazovaly existenci pohřebiště z tohoto období. Podařilo se nalézt také dva zajímavé artefakty – bronzovou ostruhu z doby římské (ovšem při sondování zhruba 300 metrů od plochy výzkumu, které provedl Josef Horký) a bronzový zoomorfní závěsek (ten pocházel z jednoho

z halštatských hrobů).⁹⁵ Tehdy ještě nikdo netušil, že šlo o jednu z nejdelších sezón celého výzkumu.

Výzkum vzbudil vcelku přirozeně značný zájem místních obyvatel, neboť archeologická akce takového rozsahu v nejbližším okolí nikdy neprobíhala. Údajně jej během první sezóny navštívilo na 1100 osob, a to nikoliv pouze z Mohelnice a blízkého okolí. Rudolf Tichý se ostatně příležitostně staral o jeho propagaci – články o výzkumu se objevily nejen v denících *Práce* a *Stráž lidu*, ale také v krajském čtrnáctideníku *Nové směry* a dne 29. srpna 1953 o něm informoval místní mohelnický rozhlas. Ve dnech 4. září a 16. října 1953 se o něm debatovalo na dvou schůzích mohelnického Musejního a vlastivědného kroužku. Dne 21. října 1953, v samém závěru první sezóny, do mohelnické šterkovny přijeli zaměstnanci brněnského rozhlasu kvůli natočení reportáže. Přímou na výzkumu byla dokonce instalována přenosná vitrína, do níž byly vloženy některé nálezy, jež mohli zhlédnout příležitostní návštěvníci. V prosinci 1953 Rudolf Tichý informoval o první výzkumné sezóně a jejích výsledcích na odborné archeologické konferenci ve středočeských Liblicích. A dne 12. února 1954 proslovil přednášku pro veřejnost, jež se konala pod záštitou brněnské odbočky a Československé společnosti pro šíření politických a vědeckých poznatků.⁹⁶

Když Josef Poulik pro nadřazená místa oficiálně shrnoval aktivity brněnské odbočky za rok 1953, o Mohelnici se zřetelnou hrdostí konstatoval: „*Původně zde šlo o zachraňovací výzkum na stavbě socialismu, který se rozrostl ve velký výzkum soustavný. Tento ukázal, že v horním Pomoraví je zvláštní skupina tak zv. volutové keramiky, při jejíž výrobě bylo ve velké míře použito tuhy.*“⁹⁷ Přesně tím vystihl dva z nejvýznamnějších objevů – mohelnické sídliště představovalo nespochybnitelný doklad osídlení z nejstaršího horizontu mladší doby kamenné v regionu, který byl do té doby považován archeologicky za druhořadý a periferní. A pro Mohelnicko v tomto období byly vskutku charakteristické keramické nádoby s příměsí drceného grafitu ve vytvářecí hmotě. Tehdejší lidé – nejstarší zemědělci na Moravě – totiž nepochybně využívali jeho nedaleké surovinové zdroje, které zde vystupovaly na povrch. Naproti tomu pohřebiště kultury zvoncovitých pohárů oproti původním předpokladům objeveno nebylo, jistou náhradou za něj však byla alespoň nekropole z doby halštatské.

93 Tichý 1953b, 13 (7. července 1953), 17 (9. července 1953), 18 (10. července 1953).

94 Tichý 1953c, 51 (18. srpna 1953).

95 Tichý 1953c, 43 (8. srpna 1953); týž 1953d, 118 (26. října 1953; bronzový zoomorfní závěsek z halštatského hrobu č. 5, ve stejném hrobě byl nalezen „malý jantarový úlomek“, který „se nedochoval“). K oběma artefaktům viz také Tichý 1956a, 8, obr. 16, 41; týž 1957a, 197, obr. 58; Nekvasil 1963, přední strana obálky nahoře vpravo, obr. 10:1 aj.

96 Informace o propagaci výzkumu jsou uvedeny podle Tichý 1954b, 6P–7P (resp. týž 1954c, 6P–7P). Viz též Tichý 1953c, 62 (29. srpna 1953), 68 (4. září 1953); týž 1953d, 110 (16. října 1953), 115 (21. října 1953).

97 Dopis J. Poulika prezidiu Československé akademie věd (VI. sekce, k rukám dr. Javůrka), nedatováno [1954]; Archiv ARÚB, fond Spisový archiv, krabice I, šanon I3.

Původně se počítalo s tím, že výzkum bude pokračovat hned v následujícím roce. Během první sezóny byl prokopán prostor o rozsahu 1900 m², ovšem odkryto zůstalo ještě 700 m² plochy, jež zůstala neprozkoumána. Proto ještě v závěru první výzkumné sezóny došlo k dohodě s vedením šterkovny, že odkryté plochy zůstanou přes zimu nedotčeny, aby v příštím roce bylo možné navázat na výzkum, který právě proběhl.⁹⁸ Mohelnice se právě proto objevila v souhrnném plánu terénních akcí Archeologického ústavu na rok 1954, avšak záměr nakonec zůstal nenaplněn.⁹⁹ Mělo to jasnou příčinu – přednost dostal výzkum pohřebiště z doby hradištní v Dolních Věstonicích na jižní Moravě, prováděný od roku 1946 a jen shodou okolností v roce 1953 přerušeny. Jakkoliv jej oficiálně vedl Josef Poulik, přímo v terénu se na něm od roku 1954 významně podílel Rudolf Tichý. V roce 1954 na něm strávil téměř tři měsíce – zúčastnil se jej od 15. července do 10. října.¹⁰⁰ Šlo zjevně o obdobný model spolupráce jako v případě mohelnické šterkovny. A „slovanská“ doba hradištní byla evidentně důležitější než neolit – Poulikovým záměrům bylo zkrátka nutné vyhovět. Navíc po objevu velkomoravských Mikulčic v srpnu 1954 a zjišťovacím výzkumu provedeném během následujícího měsíce se Poulikův zájem koncentroval na toto naleziště – v roce 1955 zde začal systematický (a výrazně preferovaný) dlouholetý výzkum jednoho z center Velké Moravy.¹⁰¹ Na Mohelnici nezbývalo v roce 1954 času, sil a ani prostředků, zároveň ovšem Rudolf Tichý dokázal do poloviny tohoto roku vypracovat nálezovou zprávu o první výzkumné sezóně. Nelenil zato Josef Horký, jemuž se během roku 1954 z odkryté plochy podařilo vyzvednout kromě střepů kultury s lineární keramikou také jeden žárový hrob z doby halštatské. Šlo o šestý hrob z tohoto období.¹⁰²

Až do roku 1959, kdy výzkum v Dolních Věstonicích skončil, tudíž Rudolf Tichý dělil svůj čas mezi Dolní Věstonice a Mohelnici.¹⁰³ Na výzkum v Mohelnici však nedošlo nejen v roce 1954,

ale ani v roce 1955, kdy opět dostaly přednost Dolní Věstonice. Tentokrát však bylo rozhodnuto dlouho dopředu, neboť Mohelnice nebyla na tento rok zahrnuta do celkového institucionálního plánu výzkumných aktivit.¹⁰⁴

Poté však došlo ke změně. V září 1955 byl výzkum v Mohelnici zařazen do plánu hlavních vědeckých úkolů instituce pro následující rok jako součást tématu zabaleného do marxistické terminologie: *Přechod z neproduktivního k produktivnímu hospodářství výrobnímu*. Proběhnout měl ve druhém čtvrtletí (tj. někdy mezi dubnem a červnem) 1956 a mělo jít o jeden ze sedmi výzkumů, jež se této otázky týkaly.¹⁰⁵ Nakonec se realita od plánovaného záměru poněkud lišila, neboť výzkum v Mohelnici probíhal téměř tři měsíce, a to v létě a na podzim (od 9. srpna do 24. října 1956), tj. ve třetím a čtvrtém čtvrtletí roku 1956. Odborný dohled nad ním měli Josef Poulik a Anna Benešová, kteří tudíž byli oficiálně jeho vedoucími.¹⁰⁶ Oba však nakonec výzkum navštívili zřejmě jen jednou.¹⁰⁷

Bylo jen přirozené, že dvouletá odmlka způsobila komplikace. Bylo totiž nutné znovu navázat přerušené kontakty. Dne 2. července 1956 z podnětu Josefa Poulika navštívil Rudolf Tichý Mohelnici, aby zjistil, za jakých podmínek bude moci výzkum v tomto roce proběhnout. Zároveň měl obhlédnout průkop liniové stavby na katastru nedalekého Újezda, který měl procházet přes sídliště kultury s lineární keramikou, známé z povrchových sběrů místních nadšenců. Setkal se s Josefem Horkým a také s majitelem pozemku (V. Nejezchlebem), na němž měl být výzkum proveden. Opět šlo totiž o parcelu využívanou jako pole, jež nebyla bezprostředně ohrožená těžebními pracemi. Jednání skončilo pozitivně a obdobně dopadla návštěva na mohelnickém Místním národním výboru, kde byla přislíbena všestranná pomoc. Rudolf Tichý do deníku výzkumu poté poznamenal: „*Zpráva o zahájení výzkumu byla přijata velmi příznivě, poněvadž nebylo již s výzkumem počítáno, jak sdělil v zasedání měst. rady předseda musej. spolku Hekele dne 29. 6. 1956.*“¹⁰⁸ A opomenuta nebyla ani obhlídka plánovaného místa výzkumu, při níž došlo

98 Tichý 1954b, 15P (resp. týž 1954c, 15P).

99 Plán hlavních (ostatních) vědeckých úkolů na rok 1954, nedatováno; Archiv ARÚB, fond Spisový archiv, krabice I, šanon I3 (výzkum byl plánován na červenec a srpen 1954, dodatečně byla k této položce vepsána poznámka „*nesplněno*“).

100 Přesná data přítomnosti Rudolfa Tichého na výzkumu v Dolních Věstonicích jsou uvedena podle Tichý 1954a, 1 (výzkum zde ovšem probíhal již od 6. dubna 1954, Poulikovým spolupracovníkem v první fázi byl Robert Radda, působící v brněnské odbočce jako terénní technik).

101 Viz například Poláček 2018; týž 2021a.

102 Žárový hrob v Mohelnici se zajímavou nádobkou s plastickou výzdobou (J. Horký) + Žárový hrob platěnický (Mohelnice, býv. cukrovar 1954; J. Horký), 23. dubna 1963; archiv VM Šumperk, složka U cukrovaru (šterkopískovna). Viz též Horký 1957.

103 K působení Rudolfa Tichého v Dolních Věstonicích viz Ungerman 2023, 22. O jednotlivých výzkumných sezónách v Dolních Věstonicích zveřejňoval Rudolf Tichý krátké informativní zprávy, především v novém periodiku *Přehled výzkumů*, který v roce 1956 začala vydávat brněnská pobočka Archeologického ústavu.

104 Soupis vědeckého plánu na rok 1955 (pro celý Archeologický ústav), nedatováno; Archiv ARÚB, fond Spisový archiv, krabice I, šanon I3. Viz též Plán hlavních vědeckých úkolů, 16. září 1954 + Plán ostatních vědeckých úkolů (pouze pro brněnskou odbočku), 16. září 1954; tamtéž.

105 Plán hlavních (ostatních) vědeckých úkolů na rok 1956 (J. Poulik), 8. září 1955; Archiv ARÚB, fond Spisový archiv, krabice I, šanon I3. Plán hlavních vědeckých úkolů na rok 1956 (J. Böhm), 15. září 1955; tamtéž. Viz též Plánovací list (Přechod z neproduktivního k produktivnímu hospodářství výrobnímu), nedatováno; tamtéž.

106 Zpráva o činnosti Archeologického ústavu ČSAV za rok 1956. /Ústředí v Praze a pobočky v Brně včetně expositur/; Archiv ARÚB, fond Spisový archiv, krabice G, šanon G1.

107 Tichý 1956b, 12 (27. srpna 1956; návštěva J. Poulika); týž 1956c, 37 (15. října 1956; návštěva A. Benešové).

108 Tichý 1956b, 1 (2. července 1956).

k dohodě s vedoucím štěrkovny, který rovněž přislíbil podporu. Výzkumné aktivity měly být navíc tentokrát rozsáhlejší, neboť kromě odkryvu v mohelnické štěrkovně se počítalo také s povrchovým průzkumem Horního Pomoraví. Kromě Rudolfa Tichého a Vladimíra Vymazala se měl na výzkumu v Mohelnici a průzkumu regionu podílet Jaromír Ondráček. Při výzkumu pracovala od počátku také Tichého manželka Edeltraud.¹⁰⁹ Prioritou však bylo dokončení výzkumu v Dolních Věstonicích, a tak se Rudolf Tichý do Mohelnice přesunul teprve poté.

Do Mohelnice přijel 7. srpna 1956, dva dny před začátkem výzkumu. V předstihu totiž bylo nutné připravit zázemí. Problémem se ale ukázalo být nejen zajištění chaty-základny, ale také obstarání potřebného nářadí a zajištění pracovních sil. Chata využívaná v roce 1953 byla totiž po skončení první sezóny odvezena, a třebaže dva místní podniky přislíbily dopředu Josefu Horkému pomoc se zajištěním nové chaty, realita byla nakonec odlišná. Novou základnu se nakonec podařilo obstarat díky benevolenci mohelnického Místního národního výboru. Byla sestavena z různých částí stánků používaných při městských jarmarcích, které byly uskladněny v místní hasičské zbrojnici.¹¹⁰

Samotný výzkum začal odpoledne 9. srpna 1956 skřývkou ornice buldozerem. Nenahraditelnými pomocníky byli po celou dobu Josef Horký a Vladimír Kapl, kteří vypomáhali již při stavbě chaty, poté se od prvního dne zúčastňovali výzkumu a podíleli se rovněž na průzkumu regionu.¹¹¹ K němu dokonce správce mohelnického muzea František Hekele zapůjčil své auto, využívané zřejmě především při jednorázových záchranných akcích v okolí.¹¹²

Spolupráce s vedením i zaměstnanci štěrkovny byla opět harmonická. Nešlo jen o poskytnutí strojů (včetně obsluhy) ke skřývce ornice zdarma, ale opět také o příležitostnou operativní výpomoc při technických problémech různého charakteru. Stejně jako před třemi lety byla k dispozici vodní pumpa a hadice na zvlhčení plochy před jejím začističováním.¹¹³ Rovněž zájem ze strany veřejnosti nepolevoval, byť množství návštěvníků bylo tentokrát menší než v roce 1953. V neděli 2. září 1956 o výzkumu dokonce informoval mohelnický rozhlas¹¹⁴ a v závěru sezóny v jeho relaci

Obr.

I.14 Pohled na plochu zkoumanou v roce 1956. V přední části lze vidět půdorys neolitické kúlové stavby tvořené pěti řadami sloupů.

vystoupil sám Rudolf Tichý, který odpovídal na několik otázek.¹¹⁵ Zato interní spolupráce v brněnské pobočce občas pokulhávala. Tichému zřejmě bylo někdy v létě přislíbeno zaslání jízdního kola, avšak ještě v polovině září 1956 v Mohelnici nebylo. Psal proto tehdy do Brna s neskrývanou ironií: „*Pouze ze setrvačnosti se odvažuji vznésti zdvořilý dotaz po osudu slíbeného jízdního kola (bylo přece dohodnuto s Milošem Kolářem, že odešle drahou, doufám, že nemínil, že sám na kole dojedete do Mohelnice). Není-li ještě odesláno, nevadí, jak je Vám známo, strašně rád koresponduji a bude mi potěšením, budu-li moci za čas opět se zepřít.*“¹¹⁶ Výzkum měl původně trvat do konce září, nakonec však byl po svolení Josefa Poulíka prodloužen. Ukončen byl nakonec teprve 24. října 1956, po dvou a půl měsících (obr. I.14).¹¹⁷

Rovněž v následujícím roce 1957 byl výzkum v Mohelnici zahájen teprve v srpnu. Prioritou byl totiž opět výzkum pohřebiště z doby hradištní v Dolních Věstonicích, na němž se také v tomto

109 Tichý 1956b, 2 (2. července 1956, 7. srpna 1956). Boris Novotný, který se podílel na první sezóně v Mohelnici v roce 1953, byl v letech 1954–1956 faktickým vedoucím výzkumu v Mikulčicích.

110 Tichý 1956b, 2–3 (7. srpna 1956, 8. srpna 1956, 9. srpna 1956).

111 Viz například Tichý 1956b, 12 (26. srpna 1956).

112 Tichý 1956b, 11 (26. srpna 1956; příslib zapůjčení auta), 13 (28. srpna 1956; liniová stavba v Újezdu), 18 (7. září 1956; liniová stavba v Litovli a Chudobíně).

113 Tichý 1956b, 4 (10. srpna 1956).

114 Tichý 1956b, 16 (2. září 1956).

115 Tichý 1956c, mezi str. 35 a 36 (Relace rozhlasu MNV o výzkumu Arch. ústavu v Mohelnici n. M.; přehled položených otázek), 37 (14. října 1956; relace rozhlasu).

116 Kopie dopisu R. Tichého brněnské pobočce Archeologického ústavu, 15. září 1956 (Tichý 1956b, mezi str. 22 a 23).

117 K prodloužení výzkumu viz například kopie dopisu R. Tichého brněnské pobočce Archeologického ústavu, 26. září 1956 (Tichý 1956b, mezi str. 27 a 28; „*Při posl. rozhovoru s p. řed. bylo mi povoleno pokračovati ještě v prv. týdnu října v Mohelnici.*“). K sezóně 1956 souhrnně Tichý 1959a.

roce podílel Rudolf Tichý, navíc musel být oproti původní představě kvůli špatnému počasí prodloužen. Výzkum v Mohelnici měl sice původně začít 1. srpna 1957 a měl trvat do konce září, tj. dva měsíce. Avšak teprve ve dnech 9. a 10. srpna 1957 se v Brně připravovalo jeho zázemí. Dva dny poté, 12. srpna 1957, následovalo přímo v Mohelnici nelehké jednání s V. Nejezchlebem, majitelem pozemku, na němž měl být výzkum proveden. Také tentokrát byla vyhlédnutá parcela využívána jako pole, jež nebylo bezprostředně ohroženo těžebními pracemi štěrkovny. K dohodě nakonec došlo – k dispozici byl prostor severně od plochy prokopané v předchozím roce (tj. nová plocha nenavazovala bezprostředně na ložskou sezónu), ovšem s podmínkou, že výzkum bude kvůli plánovanému osevu ukončen již v polovině září. Snadnější zato bylo jednání na Místním národním výboru mimo jiné kvůli zajištění vhodných prostor pro provizorní uskladnění nálezů. Bylo zajištěno rovněž ubytování a Vladimír Kapl sehnal v předstihu potřebné pracovní síly.¹¹⁸

Výzkum začal hned následující den, 13. srpna 1957. Jádrem výzkumného týmu bylo tentokrát dvoučlenné a jeho složení se v následujících letech neměnilo – kromě Rudolfa Tichého (jehož opět doprovázela manželka Edeltraud, obdobně jako v dalších letech) pracoval v Mohelnici znovu Vladimír Vymazal, jemuž příslušela role terénního technika. Tentokrát se ovšem od počátku postupovalo odlišně. Těžká mechanizace použitá v předchozích dvou sezónách ke skrývce zůstala stranou a ke slovu přišlo ruční odstranění ornice s následným začištěním plochy. Skrývka pomocí buldozeru či scraperu na podloží byla sice rychlá a snadná, avšak nikoliv ideální, neboť narušovala svrchní části některých objektů a odstraňovala prakticky celou kulturní vrstvu s nálezy. Teprve první den odpoledne bylo z Brna dovezeno pracovní nářadí a předem připravený potřebný materiál. Také byla vybavena chata-základna z ložského roku, jež byla opět k dispozici.¹¹⁹ Zřejmě bez větších komplikací výzkum nakonec probíhal až do konce září 1957 (tj. zhruba jeden a půl měsíce), ve své druhé polovině byl ovšem vydatně ztěžován přeháňkami a trvalejšími dešti (obr. I.15).¹²⁰

Rovněž v roce 1958 šlo opět o badatelský systematický výzkum na ploše, jež nebyla bezprostředně ohrožena těžbou. Prostor, jenž měl být na počátku odkryt, měl navázat na plochu výzkumu z roku 1956, a to v západním směru. Cílem bylo mimo jiné zachytit případné pokračování jednoho z půdorysů neolitických domů kúlové konstrukce, jehož část byla objevena před dvěma

Obr.

I.15 Pohled na část plochy zkoumané v roce 1957 s dobře patrným půdorysem kúlové stavby s řadami sloupů.

lety. Pokud by zbýval čas, měla se rozšířit plocha z roku 1956 severním směrem tak, aby byl dosažen okraj plochy prokopané v roce 1957. Plochy dvou předchozích výzkumných sezón měly být tudíž propojeny do většího souvislého celku.

Výzkum byl zahájen teprve v pondělí 11. srpna 1958, opět po skončení Tichého působení v Dolních Věstonicích. Také v tomto roce se ornice od počátku skrývala ručně, neboť využití těžké mechanizace při jejím odstraňování přinášelo nemalou ztrátu informací z povrchových vrstev. Dvoučlenné jádro výzkumného týmu – Rudolfa Tichého a Vladimíra Vymazala – doplnila po pěti letech opět Jana Říhová (rozená Páleníková), která v roce 1955 musela z politických důvodů opustit brněnskou univerzitu. V mohelnické štěrkovně pracovala od 18. srpna do konce října 1958. Ve dnech 1. a 2. září 1958 se v Mohelnici objevil Vilém Gebauer, který se ovšem věnoval průzkumu paleolitických lokalit v okolí nedalekých Loštic a Dubicka.¹²¹ Bylo velmi pozitivní, že díky Vladimíru Kaplovi se tentokrát podařilo zajistit stálé pracovní síly – sám Kapl se na výzkumu podílel po celou dobu, když bezprostředně předtím pracoval v nedalekých Moravičanech při odkryvu žárového popelnicového pohřebiště, který vedl Jindra Nekvasil.¹²² Ve vcelku poklidném tempu a zřejmě bez jakýchkoliv neshod či *rušivých momentů* výzkum probíhal až do 14. listopadu 1958, kdy byl po třech měsících ukončen (obr. I.16).¹²³

118 Okolnosti počátku výzkumu v roce 1957 jsou popsány podle Tichý 1957b, 1 (9.–10. srpna 1957, 12. srpna 1957; „Společně s p. V. Kaplem, členem musej. spolku, navštívil jsem majitele parc. p. V. Nejezchleba, abychom se dohodli, na které části parcely budeme mít možnost k provedení odkryvu. Po delším jednání, které bylo zpočátku značně obtížné, uvolnil p. V. Nejezchleba prostor o rozloze 10 × 20 m severně od plochy výzkumu 1956 s tou podmínkou, že práce budou dokončeny 15. září 1957, aby mohl provést zavčas osev.“).

119 Tichý 1957b, 3 (13. srpna 1957).

120 K sezóně 1957 souhrnně Tichý 1958a.

121 Tichý 1958c, 15 (1. září 1958, 2. září 1958).

122 Viz přehledy odpracovaných hodin za měsíce srpen, září, říjen a listopad 1958 (Tichý 1958c, za str. 37).

123 K sezóně 1958 souhrnně Tichý 1958b.

Obr.

I.16 Plocha výzkumu v roce 1958.

Obdobně prostá byla rovněž strategie výzkumu v roce 1959. Jejím cílem bylo navázat na západě na plochu odkrytou v předchozím roce. Šlo o poslední sezónu, jejíž začátek byl ovlivněn průběhem výzkumu raně středověkého pohřebiště v Dolních Věstonicích. V Mohelnici se proto opět začalo kopat teprve před polovinou letních prázdnin, 24. července 1959. Výzkum v tomto roce trval do konce září, tj. zhruba dva měsíce. Tentokrát však neprobíhal hladce. Již v jeho průběhu došlo několikrát ke konfliktům mezi Rudolfem Tichým a Vladimírem Kaplem. Rudolf Tichý tehdejší události zaznamenal (pochopitelně ze svého pohledu) souhrnně v Deníku výzkumu v posledním zápise sezóny. S odstupem více než šedesáti let lze jen stěží rozhodnout, co bylo příčinou sporů.¹²⁴ Vladimír Kapl také v tomto roce nejprve pracoval v nedalekých Moravičanech, a když tamější výzkum skončil, byl přijat – spolu s několika dělníky z Mohelnice – na výzkum v mohelnické štěrkovně. Rudolf Tichý zpětně konstatoval: „*Již v prvních dnech bylo možno pozorovat u jmenovaného určitou neochotu v plnění přání, příp. příkazů vedoucího výzkumu jednak pokud šlo o vlastní terénní práce i o otázky pracovní doby, polední přestávky, dělbu práce mezi jednotlivými pracovníky*

atd. (...) Během prací docházelo častěji k určitým nesouladům ve styku V. Kapla a vedoucího výzkumu, týkajících se výzkumu, tedy nikoliv soukromých záležitostí uvedených. V. Kapl si počal postupně osobovat práva, která mu nepříslušela, a nevhodným způsobem kritiky zaměstnanců Štěrkoписku, v jehož prostoru je výzkum prováděn, zapříčinil potíže, které se projeví nejenom neochotou pracovníků a vedoucích tohoto podniku, což značně ztížilo práci expedice, ale i poškozením odkrytých objektů, případně jejich znečištěním.“ To ale nebylo vše. Jednoho dne totiž došlo ke vzrušenému výstupu před ostatními pracovníky, kdy Kapl odmítl respektovat Tichého záměry. Vypovězení poslušnosti zůstalo prozatím bez následků. Vladimír Kapl nebyl propuštěn a Rudolf Tichý mu podal ruku ke smíru. Olej do ohně ovšem přilil pokus Vladimíra Vymazala dne 26. září 1959, aby všichni pracovníci podepsali bílý tiskopis o rozvázání pracovního poměru, který by mohl být zjevně podle potřeby kdykoliv využit. Vynucování poslušnosti tímto způsobem nebylo zřejmě nejvhodnější. Vše nakonec vyvrcholilo v poslední den výzkumu, 30. září 1959. Rudolf Tichý tehdejší události zaznamenal těmito větami: „*Když jsem zde vytkl pracovníkům jejich postoj a řekl jim, že není za těchto okolností možná další spolupráce, byl jsem napaden V. Kaplem před ostatními pracovníky a za přítomnosti B. Vejtasý hrubým způsobem a obviněn nechutnou formou a lživě z činů, kterých jsem se nedopustil. Šlo zřejmě o záměr V. Kapla nejenom vnést rozkol mezi členy ústavu a sezonní dělníky, ale i o narušení autority vedoucího. Že šlo o systematický a záměrný účel, vysvítá na př. z toho, že obvinil podepsaného z nedostatečné péče o zdraví pracujících tým, že jim nebyly přiděleny prac. oděvy a obuv (jak známo, vztahuje se tato výhoda jen na větší výzkumy, kde toho okolnosti vyžadují), čímž pobuřoval pracovníky. Kromě toho vykázal členy ústavu z chaty na výzkumu, která patří dle jeho vlastních slov vlastivědnému kroužku a byla postavena z materiálu, který uvolnil nár. podnik MEZ pro tyto účely. (...) Při hodnocení takto vzniklé situace marně hledáme důvody, které vedly V. Kapla k tomuto chování a postoji, zvl. již proto, že jsme jmenovaného pokládali nejenom za svědomitého a pilného, nýbrž i za charakterního pracovníka, což jsme také při každé příležitosti zdůrazňovali.*“¹²⁵ Kromě ztráty nejvýkonnějšího z místních pomocníků byly nečekaným (a nepředpokládaným) důsledkem roztržky s Vladimírem Kaplem problémy s chatou, jež sloužila jako základna pro výzkum. Rudolf Tichý ji totiž nadále nemohl používat, neboť na ni vznesli nárok mohelničtí muzejníci. Pro příští rok bylo tudíž nutné nalézt jiné řešení (obr. I.17).¹²⁶

Ještě před koncem výzkumných prací v roce 1959 byly spřádány plány pro příští sezónu, jež po sedmi letech neměla být ovlivněna výzkumem v Dolních Věstonicích. Dne 18. září 1959 se Rudolf Tichý obrátil na místní Jednotné zemědělské družstvo (založené v roce 1957) a v předstihu žádal o povolení využít předem

124 Když v roce 1962 propukla v brněnské pobočce aféra s anonymními dopisy, jejichž autorem byl řidič Vladimír Vojta, v jednom z písemných elaborátů, jež sepsal na svoji obhajobu, uvedl v kontextu své kritiky plýtvání s prostředky: „*Domnívám se, že ve spojitosti a v zájmu dobrého hospodářství bylo by zajímavé a prospěšné svědectví s. Kapla, t.č. zaměstnance MEZ Mohelnice, který může osvětlit poměr v expedici Mohelnice.*“ (dopis V. Vojty Závodnímu výboru ROH Archeologického ústavu v Brně, 3. července 1962; Archiv ARÚB, fond Spisový archiv, krabice F, šanon F1). Na toto tvrzení je ovšem samozřejmě nutné pohlížet velmi kriticky.

125 Tichý 1959b, 27–30 (30. září 1959 – nesprávně datováno k 30. říjnu 1959).

126 K sezóně 1959 souhrnně Tichý 1960a.

Obr.
1.17 Plocha výzkumu v roce 1959.

zvolenou plochu pro výzkum v následujícím roce. Rozhodnutí však nepadlo, Tichý byl odkázán na Okresní národní výbor v Zábřehu.¹²⁷ Nakonec to ale dopadlo jinak. Původní záměr pokračovat v odkryvu souvislé plochy a navázat na předchozí sezóny musel být opuštěn. Rozšíření těžby štěrkovny totiž Rudolfa Tichého přinutilo provést rozsáhlý záchranný výzkum v jižní části sídliště. Oficiálně byl zahájen 25. srpna 1960 a trval až do poloviny prosince 1960, téměř čtyři měsíce. Byla to nejdelší sezóna mohelnického výzkumu. Nebylo divu, že v závěru již byl postup prací zčásti ovlivněn mrazy a silně nepříznivým počasím.

Součinnost se zaměstnanci štěrkovny a jejím vedením tentokrát nebyla zcela ideální a lze se jen dohadovat, že šlo o důsledek událostí z předchozího roku. Tři dny před zahájením výzkumu bylo dohodnuto, že pro potřeby archeologů bude od prvního dne k dispozici scraper ke skrývce ornice.¹²⁸ Ve stanovený den, 25. srpna 1960, však přistaven nebyl – dovezen byl teprve odpoledne 29. srpna 1960, tj. za další čtyři dny. Skrývka byla zahájena následující den, ovšem záhy po poledni skončila. Překážkou bylo v tomto případě nepříznivé deštivé počasí, které neumožnilo pokračovat v práci s těžkou technikou za bezpečných podmínek.¹²⁹ Mezitím bylo nutné vyklidit chatu využívanou v předchozích letech a postavit novou základnu, která však byla hned během

první neděle poškozena.¹³⁰ Nakonec byla 6. září 1960 převezena chata z výzkumu v Moravičanech, kde právě končila další z výzkumných sezón.¹³¹ Z popudu vedení štěrkovny byl do ní dokonce 23. září 1960 zaveden elektrický proud.¹³² Je zajímavé, že teprve tehdy, po sedmi letech, byly zasypávány objekty z první výzkumné sezóny v roce 1953.¹³³ Zatímco vztah s Vladimírem Kaplem již zůstal trvale narušen, Josef Horký byl mohelnickému výzkumu nadále věrný. Objevil se na něm již 31. srpna 1960 a nebylo to naposledy.¹³⁴

Výzkum byl nakonec zahájen ručním skrýváním plochy, obdobně jako v předchozích třech sezónách. Dne 9. září 1960 navíc bylo oznámeno, že místo dohodnutého scraperu budou k dispozici buldozery a bagr, jež pro skrývku ornice představovaly horší variantu.¹³⁵ To znamenalo komplikaci, nakonec se ale podařilo vyjednat dodržení původní dohody. Skrývka za pomoci mechanizace začala teprve 13. září 1960, tři týdny (!) po původně stanoveném datu zahájení výzkumu.¹³⁶ Navíc se zmenšila plocha, která měla být odtěžena – prostor, na němž doposud probíhal výzkum, nebyl nakonec zahrnut do části, jež měla být odstraněna, tj. dosavadní práce byla s ohledem na záchranný charakter výzkumu vykonána vcelku zbytečně.¹³⁷ Od té doby však spolupráce na skrývce plochy těžkou mechanizací i samotný výzkum probíhaly v podstatě bez problémů, příležitostně byly narušovány pouze nepříznivým počasím.

V první polovině října 1960 se na výzkumu několikrát objevil Vladimír Kapl. Podle zápisů Rudolfa Tichého v Deníku výzkumu poprvé přišel 4. října 1960: „*Bez souhlasu pracovníků ústavu si pořídil snímky zkoumané plochy a objektů v době jejich nepřítomnosti na výzkumu. Zlehčujícím způsobem posuzoval kvalitu prací na výzkumu a svojí přítomností zneklidňoval a pobuřoval dělníky při jejich poctivé práci.*“¹³⁸ Jeho jednání se opakovalo během dopoledne následujícího dne, načež byl „*nakonec upozorněn slušně, ale důrazně V. Vymazalem, aby zakončil toto svoje počínání a opustil výzkum, na který má přístup jako návštěvník, nikoliv však jako „kontrolní orgán“, kteréhožto právo si V. Kapl pokusil osobovat, nehledě k jiným výrokům a nehorázností.*“ Je zajímavé, že Josef Horký zůstával mohelnickému

127 Tichý 1959g, 20 (15. září 1959), 22 (18. září 1959).

128 Tichý 1960g, 1 (23. srpna 1960).

129 Tichý 1960g, 2 (25. srpna 1960), 3 (29. srpna 1960), 4 (30. srpna 1960), 6 (2. září 1960).

130 Tichý 1960f, 2 (26. srpna 1960), 3 (29. srpna 1960; poškození nové chaty).

131 Tichý 1960g 7 (6. září 1960).

132 Tichý 1960h, 18 (23. září 1960).

133 Tichý 1960g, 6 (2. září 1960), 7 (5. září 1960).

134 Tichý 1960g, 4–5 (31. srpna 1960), 12 (13. září 1960), 15 (17. září 1960).

135 Tichý 1960g, 10 (9. září 1960).

136 Tichý 1960g, 12 (13. září 1960).

137 Tichý 1960g, 13 (14. září 1960).

138 Tichý 1960h, 24 (4. října 1960).

výzkumu stále věrný a ve stejný den přišel pomoci se skrývkou plochy.¹³⁹ Poté však zřejmě nastal pomyslný klid zbraní. Kapl navštívil výzkum ještě 11. října 1960, ovšem tehdy se již jakýchkoliv komentářů zdržel.¹⁴⁰ Svoji nevyčerpatelnou energii a pracovní nasazení naplno přenesl na výzkum v nedalekých Moravičanech, kde byl již tehdy výraznou oporou pro jeho vedoucího Jindru Nekvasila.

Zpestřením výzkumné sezóny bylo natočení reportáže ostravským studiem Československé televize. Jeho zaměstnanci poprvé přijeli do Mohelnice 29. září 1960 dopředu dohodnout svůj záměr. Příprava na natáčení proběhla za jejich přítomnosti v neděli 2. října 1960 a následující den se vše realizovalo.¹⁴¹ Pět dnů poté pak byla k dispozici první verze reportáže, kterou zaměstnanci televize přivezli ke zhlédnutí přímo do Mohelnice na výzkum.¹⁴² Diváci televize ji mohli zhlédnout ve dnech 14. a 28. října 1960.¹⁴³

Výsledky záchranného výzkumu byly uspokojivé, třebaže práce probíhaly pod časovým tlakem a byly zprvu spojeny s komplikacemi. Na ploše o rozloze zhruba 1500 m² byl zjištěn mimo jiné žárový hrob kultury zvoncovitých pohárů a 25 žárových hrobů z doby halštatské, jež ovšem byly kvůli skrývce ornice těžkou mechanizací zčásti poškozeny. Nepříznivým faktorem při jejich výzkumu byl také častý déšť.¹⁴⁴

Následující sezóna 1961 přinesla ovšem ještě větší komplikace. Ani tehdy nebylo možné vrátit se k systematickému odkryvu. Šlo tudíž opět o záchrannou akci, neboť měl být dokončen výzkum plochy z loňského roku v prostoru, jemuž hrozila zkáza. Ke slovu tudíž mělo opět přijít odstranění povrchové vrstvy pomocí strojů, třebaže nešlo o ideální postup a Rudolf Tichý si to po zkušenostech z předchozích let stále velmi dobře uvědomoval („*dochází při odkryvu mechanizačními prostředky obvykle k částečnému porušení objektů, jemuž lze při ruční skrývce zabránit*“).¹⁴⁵ Druhým stanoveným cílem bylo dokončit výzkum plochy z loňského roku v místech, kde byl původně započat a poté musel být opuštěn.

Těžba ve šterkovně však tehdy probíhala již během zimních a jarních měsíců. Zcela jistě také zasáhla situace s nálezy. Například dne 12. dubna 1961 provedl Josef Horký záchranný výzkum (ovšem údajně po dohodě a instrukcích Rudolfa Tichého) žárového popelnicového hrobu z doby halštatské v severovýchodní části plochy výzkumu z předchozí sezóny.¹⁴⁶ Zřejmě již předtím (v prvních měsících roku 1961?) zachránil další halštatský hrob také Vladimír Kapl.¹⁴⁷

V první den letní výzkumné sezóny, 26. června 1961, byla dovezena nová maringotka z Mikulčic, jež byla po provizoriu z loňského roku vítanou změnou. Stávající lehká přenosná chata z dehtové lepenky byla odvezena na výzkum v Moravičanech, odkud byla loni zapůjčena. Nechybělo ani využití tlakové pumpy, jejíž montáž a uvedení do provozu byla – stejně jako další součinnost – ochotně přislíbena ze strany vedení šterkovny. S koncem června ostatně nastala velká vedra, takže práce na výzkumu začínaly v některé dny již v 5 hodin ráno. A plochu bylo opět nutné pravidelně zvlhčovat, třebaže výsledek nebyl příliš valný. Již 1. července 1961 Rudolf Tichý do deníku poznamenal: „*Přestože byla plocha vydatně vlhčena předchozího dne a ráno v sobotu, bylo nutno povrch terénu krompáčovat*.“¹⁴⁸ A několik dnů poté své stesky opakoval: „*Půda je do té míry zpevněna, že je obtížné i krompáčování a práce pokračují jen velmi pomalu, přestože je povrch terénu neustále vlhčen*.“¹⁴⁹ Ke slovu proto příležitostně přišly také netradiční metody odkryvu – v některé dny byla totiž pro tyto účely použita sbíječka na elektrický pohon.¹⁵⁰

Tlaková pumpa však byla využívána také k důležité inovaci této výzkumné sezóny – proplavování výplní některých objektů. Ocenil to sám ředitel brněnské pobočky Josef Poulik v zápise do Deníku výzkumu při jedné ze svých návštěv: „*Prohlédl jsem si výzkum a s velkou radostí jsem zjistil, že proplachování výplní jam – k němuž jsem měl určitou skepsi – má tak skvělé výsledky. Nálezy obilí jsou překvapivé a nesmírně důležité*.“¹⁵¹ Práci však příležitostně komplikovalo přerušování dodávky elektrického proudu.¹⁵²

139 Tichý 1960h, 25 (5. října 1960). Josef Horký ostatně vypomáhal při výzkumu také v jiných dnech.

140 Tichý 1960h, 29 (11. října 1960: „*V. Kapl se dostavil opět na výzkum, řídil se však, pokud možno usuzovat, podle instrukcí daných mu V. Vymazalem*.“).

141 Tichý 1960h, 21 (29. září 1960), 23 (2. října 1960, 3. října 1960).

142 Tichý 1960h, 27 (7. října 1960).

143 Záznamy o plnění úkolů (R. Tichý), 1960; Archiv ARÚB, fond Spisový archiv, krabice I, šanon I3.

144 K sezóně 1960 viz Tichý 1960b; týž 1960c; týž 1960d; týž 1960e. Viz též Tichý 1961a.

145 Tichý 1961h, 2 (26. června 1961).

146 Žárový hrob platěnický v Mohelnici / U cukrovaru, šterkopískovna /, 5. dubna 1963 (J. Horký; s originální dokumentací); archiv VM Šumperk, složka U cukrovaru (šterkopískovna). Viz též Nekvasil 1991.

147 Srov. Nekvasil 1991. Kopie této náleзовé zprávy (včetně originální dokumentace z Kaplovy záchranné akce) je uložena v archivu VM Šumperk, složka U cukrovaru (šterkopískovna).

148 Tichý 1961h, 5 (1. července 1961).

149 Tichý 1961h, 9 (10. července 1961).

150 Například Tichý 1961i, 50 (13. září 1961), 51 (14. září 1961, 15. září 1961), 53 (19. září 1961).

151 Tichý 1961h, 40 (22. srpna 1961; J. Poulik).

152 Například Tichý 1961i, 52 (16. září 1961), 57 (27. září 1961).

Zdalo se, že výzkum proběhne bez dalších komplikací, avšak realita byla nakonec odlišná. Dne 11. července 1961 – během nepřítomnosti Rudolfa Tichého, jenž byl v ten den shodou okolností s Fritzem Bergem, ředitelem muzea v rakouském Hornu pobývajícím tehdy v Mohelnici, na cestě po muzeích střední Moravy – totiž zaměstnanci investičního oddělení těžebního podniku přes protesty Vladimíra Vymazala ohraničili na odkryté a již zčásti začištěné ploše základy pro stavbu tzv. nekonečného pásu. Rudolf Tichý se o tom dozvěděl po návratu do Mohelnice večer před 20. hodinou. Do deníku poté mimo jiné zaznamenal to, co mu sdělil Vladimír Vymazal: „Rovněž prohlásili, že plocha výzkumu bude zítra, tj. 12. t. m., zahrnuta a použita jako manipulační prostor pro stavební práce.“ Tichému ovšem přálo štěstí, třebaže již byl večer: „Náhodou byl na pracovišti ještě v tuto dobu přítomen J. Vrba, takže bylo možno celou záležitost prohodit znovu. S odvoláním na zákon o kult. památkách jsem upozornil na závazky vyplývající z tohoto zákona a žádal jsem o odsunutí termínu staveb. prací. Po dohodě s J. Vrbou zaslal jsem ještě večer telegram na investič. odd. Štěrkopísku Olomouc s poukazem na citovaný zákon a žádal o jeho respektování.“¹⁵³ Ráno následujícího dne bylo přesto dramatické: „Při zahájení našich prací se dostavili dva dělníci Štěrkopísku Olomouc, aby provedli výkopové práce podle včerejšího zaměření. S odvoláním na zákon. ustanovení jsme žádali s V. Vymazalem, aby bylo upuštěno okamžitě od těchto terénních úprav. Současně jsme žádali telefonicky vedení Štěrkopísku o souhlas a potvrzení našeho včerejšího telegramu.“ A intervence nezůstaly bez odezvy: „Proponovaný projekt je tedy odložen o 10 dnů.“¹⁵⁴ Ani to ovšem nebyl definitivní konec sporů. Hned následující den totiž „došlo k ostré výměně názorů s pracovníkem ústředí Štěrkopísku n. p.“, a to shodou okolností v době, kdy na výzkumu byli přítomni zaměstnanci brněnské pobočky Archeologického ústavu kvůli hospodářské kontrole. Bylo proto nutné navštívit ústředí podniku v Olomouci, kde bylo domluveno, že přímo na výzkumu dojde během následujícího dne k ujednání s jeho zástupci.¹⁵⁵ Dne 14. července 1961 se také skutečně dospělo ke konkrétní dohodě na koordinaci výzkumu a stavebních prací. Ta byla poté také po dobu následujících dvou měsíců vcelku dodržena.¹⁵⁶ Avšak dne 14. září 1961 vyvstal opět problém v koordinaci s těžební činností. V nejbližších dnech totiž v prostoru skryté plochy měla začít montáž kovové konstrukce pro běžící pás nové linky, třebaže pouhé tři dny předtím padlo ujištění, že k tomu nedojde dříve než koncem měsíce. Plochu tudíž bylo nutné urychleně uvolnit (obr. I.18).¹⁵⁷

153 Tichý 1961h, 10 (11. července 1961).

154 Tichý 1961h, 10 (12. července 1961).

155 Tichý 1961h, 11–12 (13. července 1961).

156 Tichý 1961h, 14 (14. července 1961).

157 Tichý 1961i, 51 (14. září 1961).

Souhrou okolností pouhý den poté zaznamenal Rudolf Tichý do deníku podrobně své poznámky k významu žlabů nacházených podél kulových staveb: „Jeho celková délka cca 8 m odpovídá názoru, který jsem vyslovil již před odkrytím žlabu a který jsem sdělil i koreferentovi B. Soudskému při jeho návštěvě 30. 8. v Mohelnici, že totiž žlab nepřesáhne patrně délku 8 m, že je vázán na střední část chaty a že patrně odpovídá jeho délka jedné třetině celkové délky chaty. Vyslovujeme tedy znovu názor,

Obr.

I.18 Část plochy výzkumu v roce 1961 poničené stavbou základů konstrukce pro běžící pás.

Obr.

I.19 V roce 1962 byla poblíž výzkumu postavena stálá základna, jež od té doby sloužila mimo jiné k laboratornímu zpracování nálezů. Výrazně stylizovaná fotografie zachycuje kromě chaty také idylickou podobu jejího bezprostředního okolí v roce 1971.

že vnější žlaby byly hloubeny záměrně, že jsou ve vzájemném vztahu s určitou stavbou, s níž jsou rovnoběžné, a že mohou být kritériem i pro posouzení celkové velikosti té které stavby (poměr 1 : 3), že lokalizují střední část chaty a že jsou patrně jedním ze znaků pro nejstarší obytné stavby v prostředí skupiny s volutovou keramikou.“ Zároveň ale dodával: „Nadále zůstává funkce těchto vnějších žlabů nejasná, byť by se nabízelo několik interpretací.“¹⁵⁸ Šlo o první písemně zaznamenanou identifikaci jednoho z charakteristických znaků neolitických domů tzv. mohelnického typu.

Rozptýlením z běžné rutiny byla návštěva zaměstnanců ostravského televizního studia Československé televize, kteří 12. srpna 1961 točili reportáž ve šterkovně. Nezapomněli zavítat na výzkum, který si pamatovali z loňského roku. Shodou okolností to bylo zrovna v den, který byl deštivý. Rudolf Tichý poté do Deníku výzkumu poněkud eufemisticky poznamenal: „V 10:30 se dostavili pracovníci televiz. studia Ostrava, kteří po skončení natáčení na šterkovišti setrvali v družném rozhovoru, společně s vedoucím provozovny J. Vrbou a předsedou KDS A. Navrátillem, v ústavní maringotce do 20:30“. Jeden z návštěvníků poté připojil tuto větu: „Těším se, že ještě někdy budu točit šot, o tom kopání!“¹⁵⁹

Výzkumné práce trvaly až do závěru listopadu. Poslední dny se již jen proplachovala výplň objektů, ovšem nakonec kvůli zamrznutí vody v hadicích musely být také tyto aktivity ukončeny. Část zeminy proto zůstala neproplavena pro následující rok.¹⁶⁰ Ve dnech 23. a 24. listopadu 1961 byla maringotka odvezena do Brna spolu s nálezy.¹⁶¹ Pro příští rok mělo být ubytování řešeno zcela odlišně.¹⁶²

Zázemí pro rok 1962 bylo totiž zcela jiné. Ještě před začátkem výzkumné sezóny začala být stavěna stálá základna, jejíž vybudování se připravovalo v předchozích měsících (obr. I.19). Oficiálně byla tato chata převzata do užívání (byť ještě v nedokončeném stavu) 9. srpna 1962, třebaže práce na jejím dokončení probíhaly ještě několik měsíců. Dokonce byl také vybudován sklep.¹⁶³ Šlo o výrazný mezník, který umožnil zpracovávat nálezy rovněž mimo výzkumnou sezónu, tj. během zimních měsíců. Výzkum byl zahájen 16. srpna 1962 skryvkou plochy opět za pomoci buldozeru.

Problémem oproti předchozím rokům byl naprostý nedostatek pracovních sil, který se nakonec podařilo alespoň zčásti vyřešit. Původně totiž hrozilo, že k dispozici bude jediná pracovní síla. Po pozitivních zkušenostech z loňského roku bylo opět přistoupeno k proplachování výplní objektů. Také byla znovu využita tlaková pumpa k zvlhčování povrchu výzkumu. Terénní práce skončily k 15. prosinci 1962 (obr. I.20).¹⁶⁴

Obr.

I.20 Pohled na plochu výzkumu a okolí v roce 1962.

První polovina následujícího roku byla v brněnské pobočce Archeologického ústavu výrazně poznamenána přípravami velkolepé výstavy o Velké Moravě, jež se konala u příležitosti 1100 let od příchodu slovanských věrozvěstů Konstantina a Metoděje.¹⁶⁵ Výzkumné práce v Mohelnici proto začaly teprve 7. srpna 1963 (devět dnů před slavnostním otevřením výstavy o Velké Moravě v brněnském Domě umění!) a primárně šlo o dokončení výzkumu z předchozí sezóny. Část odkryté plochy z předešlého roku totiž doposud zůstala neprozkoumána. Standardem se již stalo proplachování výplní zahloubených objektů, zároveň se také při nepříznivém počasí intenzivně pracovalo na evidenci. Ještě v průběhu výzkumné sezóny probíhala jednání s Jednotným zemědělským družstvem o budoucím výzkumu, s nímž se tudíž zřejmě počítalo.¹⁶⁶ Dne 20. listopadu 1963 však na výzkumu skončil své působení Vladimír Vymazal, který s ním byl spojen od

158 Tichý 1961i, 51–52 (15. září 1961).

159 Tichý 1961h, 35 (12. srpna 1961).

160 Tichý 1961i, 79 (20.–22. listopadu 1961).

161 Tichý 1961i, 79 (23.–24. listopadu 1961).

162 K sezóně 1961 viz Tichý 1961c; týž 1961d; týž 1961e; týž 1961f. Viz též Tichý 1961b; týž 1962b.

163 Tichý 1962c, 1 (16. srpna 1962), 3 (22. srpna 1962), 4 (23. srpna 1962, 24. srpna 1962). K nově vybudované chatě-základně výzkumu viz obšírlou složku v Archivu ARÚB, fond Spisový archiv, krabice K, šanon K3.

164 K průběhu a výsledkům výzkumu v roce 1962 viz Tichý 1963a.

165 K výstavě srov. například Poláček 2021b.

166 Tichý 1963b, 45 (10. listopadu 1963).

jeho počátku. Důvodem bylo jeho zhoršující se zdraví.¹⁶⁷ S jeho odchodem ovšem skončily výzkumné práce v terénu a pozornost se soustředila na třídění starších nálezů, jejich základní laboratorní ošetření a evidenci předchozích výzkumných sezón. Základna vybudovaná před pouhým rokem ukázala nyní naplno své přednosti, neboť bylo možné pracovat i v pozdním podzimním počasí, a to průběžně až do předposledního dne roku (samozřejmě s výjimkou vánočních svátků).¹⁶⁸

Rudolf Tichý byl již v průběhu roku 1963 pověřen pracemi na přípravě výstavy o Velké Moravě, jež se konala pod pořadatelskou taktovkou brněnské pobočky Archeologického ústavu. Byl jmenován vedoucím propagačního oddělení sekretariátu výstavy, a proto se ani pro rok 1964, kdy měla být výstava prezentována v Praze, terénní výzkum neplánoval. Místo toho měly být zpracovány nálezy z předchozích výzkumných sezón. Ovšem realita byla nakonec od této představy přece jen odlišná. Na přelomu května a června 1964 bylo nutné sledovat průkop pro odvod vody na hranici mohelnického katastru, v němž byly zachyceny objekty kultury s lineární keramikou.¹⁶⁹ Již v první polovině září 1964 byl opakovaně kontrolován další liniový průkop pro vodovodní potrubí, tentokrát poblíž ploch prozkoumaných v letech 1953, 1956 a 1958–1959. Dne 9. září 1964 v něm byly identifikovány narušené objekty.¹⁷⁰ K dalšímu narušení situací s nálezy došlo 29. října 1964 (obr. I.21).¹⁷¹ Záchranný výzkum začal následujícího dne a probíhal až do poloviny listopadu 1964. Po třech letech byl při něm znovu objeven jeden žárový popelnicový hrob z doby halštatské.¹⁷²

Výzkum původně nebyl v plánu ani pro rok 1965. Těžební záměry ve šterkovně však opět způsobily změnu. Zasažen měl být prostor mezi výzkumy z let 1953 a 1960. Rudolf Tichý, který byl o tom dopředu informován, ostatně již v únoru 1965 v této souvislosti poznamenal: „Lze očekávat, že v místě odkryvu dojde k narušení slezsko-platěnického žár. pohřebiště.“¹⁷³ Skrývka měla být původně zahájena v lednu 1965, byla ale několikrát odložena. Záchranný výzkum tudíž začal teprve 11. března 1965 a okamžitě došlo zcela podle předpokladu k narušení nejen neolitických objektů, ale také žárových hrobů. Shodou okolností však začátek skrývky přišel do nevhodné doby. Rudolf Tichý byl o něm uvědoměn v době, kdy probíhalo jednání se zástupci Rakouska

Obr.

I.21

Pohled na výkop pro vodovodní potrubí, který byl v roce 1964 impulzem k provedení jednoho ze záchranných výzkumů. Fotografie byla pořízena v jeho závěru, 16. listopadu 1964.

ohledně zapůjčení výstavy o Velké Moravě do Vídně. Vše tudíž zůstalo na bedrech sezónních pracovníků, které však byly dopředu instruovány. Rudolf Tichý dodatečně konstatoval: „Záchrana probíhala za značně ztížených podmínek terénních i povětrnostních, je však nutno konstatovat, že pracovníci np. Šterkopísek projevíli opět velkou ochotu a zájem, čímž v mnohém přispěli rovněž při záchraně ohrožených objektů.“¹⁷⁴ Z Brna přijel teprve tři dny poté. Výzkum za jeho částečné nepřítomnosti pokračoval až do druhé poloviny května, kdy byl ukončen.¹⁷⁵ V jeho průběhu bylo objeveno dalších osm halštatských žárových popelnicových hrobů. Byly to poslední hroby z tohoto pohřebiště, odkryvané ovšem za velmi nepříznivé situace. Až do konce roku 1965 (a patrně také v následujících čtyřech letech) následovalo již jen zpracování získaných nálezů, třídění nálezů z předchozích sezón a příprava náleзовých zpráv. Zdálo se, že výzkumné aktivity v Mohelnici jsou u konce (obr. I.22).

Bylo to ovšem pouhé zdání. V roce 1970 se totiž ve šterkovně opět plánovalo výrazné rozšíření těžby, která měla odstranit prostor s částí pravěkého sídliště. Bagrování mělo zasáhnout plochu první výzkumné sezóny z roku 1953 a dále prostor prokopaný v letech 1956–1959. Mělo jít o plochu s rozsahem zhruba 1 hektaru. Ředitel nově samostatného brněnského Archeologického ústavu Josef Poulik přesto souhlasil s řešením

167 Tichý 1963b, 49 (21. listopadu 1963).

168 K průběhu a výsledkům výzkumu v roce 1963 viz Tichý 1964a.

169 Tichý 1964b, 8 (22. května 1964), 9 (5. června 1964).

170 Tichý 1964b, 20 (9. září 1964).

171 Tichý 1964b, 23–24 (29. října 1964).

172 Tichý 1964b, 28 (17. listopadu 1964). K sezóně 1964 souhrnně Tichý 1965a.

173 Tichý 1965b, 2 (22. února 1965).

174 Tichý 1965b, 4 (11. března 1965).

175 Tichý 1965b, 11 (17.–22. května 1965). K sezóně 1965 souhrnně Tichý 1966.

Obr.

I. 22 Kvůli rozšiřování těžby štěrku bylo nutné přistoupit v roce 1965 opět k záchranné akci, prováděné tentokrát za svízelných podmínek. Její oporou byla Tichého manželka Edeltraud a dvě místní zaměstnankyně, které se během roku podílely na laboratorním zpracování nálezů.

„provést pouze nejnutnější záchranu materiálu a základní dokumentaci.“¹⁷⁶ Záchranné výzkumy z let 1960 a 1961, jež byly provedeny – v mezích možností – pečlivě a důkladně, se tudíž nyní neměly opakovat. Nikdo tehdy nemohl tušit, že největší objevy má mohelnická štěrkovna teprve před sebou.

Skrývka povrchové vrstvy buldozerem začala na počátku října 1970. Průvodním jevem následujících událostí byl naprostý nedostatek pracovních sil pro začistištění terénu a výzkumné práce. Nepomohla ani vyjednávání na různých místech, například 25. října 1970 s vedením ústavu nápravných opatření.¹⁷⁷ Výzkumu navíc nepřálo počasí. Dne 13. listopadu 1970 byl po skrývce identifikován objekt označený číslem CCXXIV, který se tehdy jevil „jako ‚kruhový příkop‘ cca 3 × 3 m, šířka mezikruží cca 1 m, uprostřed sprašový kruh o ø cca 1 m. Objekt byl rozdělen na 4 sektory a započato s vybíráním jihozápadní čtvrtiny. V tmavé popelovité výplni mezikruží množství drobných kaménků, malých střepů, místy i větší zlomky volut. keram.“¹⁷⁸ Dne 3. prosince 1970 Rudolf Tichý zapsal do Deníku výzkumu: „Ve výplni záp. poloviny jámy CCXXIV jsme dosáhli hloubky již téměř 2 m, pracujeme s pomocí žebříku.“¹⁷⁹ A čtyři dny poté

uvedl: „Účel této jámy není zatím jasný.“¹⁸⁰ Jasně ostatně nebylo ani na konci roku 1970 (posledním výzkumným dnem byl 22. prosinec 1970, pět dnů poté byl ještě dokumentován profil tohoto objektu).¹⁸¹ Odkrývání pokračovalo teprve po třech měsících, 24. března 1971: „Nejprve bylo nutno vybrat uvolněnou zeminu, která při jarním tání zahrnula jámu, v níž bylo dosaženo hloubky 3 metrů, do hloubky asi 1 m.“¹⁸² Dne 8. dubna 1971, kdy bylo dosaženo hloubky 3,4 metru, byly práce zastaveny, neboť hrozilo nebezpečí závalu.¹⁸³ Pokračovalo se teprve za zhruba měsíc a půl. Dne 19. května 1971 byl se zástupci šterkovny dohodnut „další pracovní postup, zejména snížení terénu v prostoru studňovité jámy CCXXIV, kde jsme z bezpeč. důvodů práce dne 8. 4. přerušili“.¹⁸⁴ Práce se rozeběhly teprve za dalších šest dnů a tentokrát již rychle vedly k cíli. Dne 1. června 1971 byla v hloubce 4,8 metru zachycena řada nejméně šesti dřevěných kůlů. Shodou okolností byl Rudolf Tichý tehdy na záchranném výzkumu neolitického a eneolitického sídliště v Brně – Novém Lískovci, který začal v předchozí den a pokračoval až do 6. srpna 1971. O objevu v Mohelnici byl ovšem uvědoměn ještě v den, kdy k němu došlo.¹⁸⁵ V následujících dnech pak došlo k začištění nálezové situace, jejíž interpretace nyní byla nasnadě. Teprve dne 4. června 1971 byl celý objekt označen jako studna s výdřevou, byť s dodatkem, že „vzhledem k nálezu dřevěné konstrukce je tato interpretace nejpříjemnější“.¹⁸⁶ Náležela nepochybně kultuře s lineární keramikou, na počátek mladší doby kamenné. V českých zemích to byl tehdy unikátní objev. Dne 10. června 1971 pak na výzkum přijela sedmičlenná komise k posouzení objevu, sestavená z řad zaměstnanců brněnského Archeologického ústavu.¹⁸⁷ Další komise – tentokrát tvořená již specialisty na mladší dobu kamennou – se do Mohelnice sjela šest dnů poté, 16. června 1971. Dorazili Juraj Pavúk a Stanislav Šiška ze Slovenska, z pražského Archeologického ústavu pak Evžen Neustupný a Ivan Pavlů, naopak Slavomil Vencel se omluvil.¹⁸⁸ Tři dny poté byla studna – připravená k pořízení televizní reportáže, avšak zaměstnanci ostravského studia Československé televize se nedostavili – rozebrána (obr. I.23).¹⁸⁹

180 Tichý 1970, 18 (7. prosince 1970).

181 Tichý 1970, 21 (22. prosince 1970, 27. prosince 1970).

182 Tichý 1971b, 26 (24. března 1971).

183 Tichý 1971b, 27 (8. dubna 1971).

184 Tichý 1971b, 34 (19. května 1971).

185 Tichý 1971b, 36–37 (1. června 1971). K Tichého účasti na výzkumu v Brně – Novém Lískovci viz Tichý 1972b.

186 Tichý 1971b, 38 (4. června 1971).

187 Tichý 1971b, 40 (10. června 1971).

188 Tichý 1971b, 41 (16. června 1971).

189 Tichý 1971b, 42–43 (19. června 1971).

176 Tichý 1970, 1 (bez data: před 5. říjnem 1970).

177 Tichý 1970, 6 (25. října 1970).

178 Tichý 1970, 11–12 (13. listopadu 1970).

179 Tichý 1970, 17 (3. prosince 1970).

Obr.
I.23 Detailní pohled na část dřevěné konstrukce studny kultury s lineární keramikou.

Obr.
I.24 Pozůstatky dřevěné konstrukce studny kultury nálevkovitých pohárů.

To ovšem nebylo vše. Již 25. května 1971 – v době, kdy ještě interpretace předchozího objektu jako studny nebyla jasná – byla zachycena v hloubce 4 metrů jáma č. CCLIV „s keramikou eneolitickou, dobře zachovalými kusy dřeva (větve) aj.“ Záchranné práce v tomto případě provedl Josef Horký, který na výzkumu nepřeštěval příležitostně vypomáhat.¹⁹⁰ S největší pravděpodobností

190 Tichý 1971b, 35 (25. května 1971). Rudolf Tichý přijel do Mohelnice hned následující den – viz Tichý 1971b, 35 (26. května 1971).

Obr.
I.25 Zázemí výzkumu. Stav v roce 1971.

v tomto případě šlo o studnu, byť z mladšího období – z pozdní doby kamenné, patrně z kultury zvoncovitých pohárů. Ani to ale nebylo vše. Dne 24. června 1971 zachytil bagrista zhruba 18 metrů severně od eneolitické studny objevené před měsícem další objekt, označený tentokrát číslem CCLV, opět s pozůstatky dřev. Ani v tomto případě Rudolf Tichý nebyl v Mohelnici, ale o nález byl opět záhy uvědoměn. Objekt byl ovšem z velké části zničen, patrně také v tomto případě šlo o studnu.¹⁹¹ Podle nalezené keramiky ji bylo možné datovat opět do pozdní doby kamenné, tentokrát však přisoudit konkrétně kultuře nálevkovitých pohárů (obr. I.24).¹⁹² Poslední, v pořadí již čtvrtá, studna (označená číslem CCLVI) pak byla zachycena 21. července 1971 (tj. zhruba za další měsíc), a to přibližně 9,5 metru jižně od studny č. CCLIV. Kvůli nepříznivé situaci v okolí místa nálezů (hrozilo zřícení do vytvořeného jezírka) byl ovšem tento objekt pouze vzorkován.¹⁹³ Několik dnů poté záchranný výzkum v mohelnické štěrkovně pro tuto sezónu skončil (obr. I.25).¹⁹⁴

Nebyl to definitivní konec aktivit. V následujícím roce došlo ještě k narušení a částečnému zachránění zahloubeného objektu z doby laténské, ovšem v jiném místě štěrkovny.¹⁹⁵ Teprve tím byly tamější výzkumy u konce.

191 Tichý 1971b, 43 (24. června 1971), 44 (26. června 1971).

192 Tichý 1971b, 45 (29. června 1971).

193 Tichý 1971b, 47 (21. července 1971).

194 K výzkumu v letech 1970 a 1971 viz Tichý 1971a; týž 1972a.

195 Tichý 1973.

4. Poznámky k mohelnickému výzkumu

Příběh výzkumu v mohelnické štěrkovně předestřený na předchozích stranách v chronologickém sledu je vhodné doplnit o několik témat, jež dosud nebyla takřka vůbec zmíněna. Některá vycházejí (především) z informací, jež byly zaznamenány do Deníku výzkumu, některá představují naopak pokusy o celkové shrnutí. Pozornost bude věnována strategii celého výzkumu, která se proměňovala v závislosti na postupu těžebních prací. Stranou nezůstanou ani personální záležitosti – nepůjde pouze o výzkumný tým, který se na terénních aktivitách v Mohelnici podílel, ale také o návštěvníky výzkumu. A stručně zmíníme také způsoby prezentace a postup zpracování výzkumu.

4.1 Strategie výzkumu

Mohelnický výzkum začal v květnu 1953 jako typická krátká záchranná akce, jež reagovala na předchozí oznámení od jednoho z regionálních spolupracovníků o narušení náleзовých situací. Již v létě 1953 byl přeměněn ve výzkum s předem zformulovanými (byť značně obecnými a nikterak originálními) otázkami, byl ale deklarován jako výzkum záchranný.¹⁹⁶ Avšak plocha, na níž proběhla první výzkumná sezóna, byla tehdy využívána jako pole, jež nebylo ohroženo těžební činností.

Jeho budoucnost byla zprvu nejistá. Původně plánované pokračování v následujícím roce se totiž neuskutečnilo a pro rok 1955 se s výzkumem v Mohelnici vůbec nepočítalo. Klíčové nakonec bylo jeho zařazení do institucionálního plánu výzkumů v roce 1956, v němž figuroval v rámci jednoho z široce pojatých badatelských témat. Teprve v roce 1956 šlo tudíž o plnohodnotný badatelský systematický výzkum se zajištěnou perspektivou, jehož cílem bylo mimo jiné odhalit co největší souvislou plochu. Až do roku 1959 pokračovaly terénní aktivity nepřetržitě právě v tomto duchu, zařazené pokaždé institucionálním plánem výzkumů. Vzhledem k nutnosti vyjednávat v prvních letech se soukromými vlastníky příslušných pozemků o povolení provést na nich výzkum se však strategii odkrytí souvislé plochy nedařilo naplňovat zcela ideálně. Potřebná dohoda se totiž někdy rodila poměrně obtížně a byla limitována zemědělským cyklem roku, resp. plány majitelů. Teprve po vzniku Jednotného zemědělského družstva v Mohelnici v roce 1957 byla jednání o poskytnutí plochy polností poněkud snazší.

V roce 1960 do strategie mohelnického výzkumu výrazně zasáhlo rozhodnutí rozšířit ve štěrkovně těžbu. Přestože Rudolf Tichý původně plánoval také pro tento rok navázat na předchozí

sezóny a dopředu se snažil vyjednat s mohelnickým Jednotným zemědělským družstvem uvolnění potřebné plochy, byl nucen provést záchrannou akci na poměrně rozsáhlém prostoru, jehož výběr nemohl ovlivnit. Paradoxně celý původně stanovený prostor nakonec odtěžen nebyl – na počátku sezóny přitom začala být zkoumána právě plocha, jež nakonec zůstala zachována, a Rudolf Tichý se k ní tudíž vrátil v následujícím roce. Ovšem rovněž v roce 1961 šlo primárně o pokračování v záchranném výzkumu, předurčeném postupem těžebních prací.

Situace se zčásti změnila teprve v letech 1962–1963, kdy bylo možné opět přejít k badatelskému systematickému výzkumu. Ten se však tentokrát snažil využít plochy odkryté v předchozích dvou letech, tj. navázat na ně a dokončit výzkum v okolním prostoru. Byl tudíž v podstatě předurčen předchozími záchrannými akcemi. Sezóna 1963 přitom byla poznamenána přípravami výstavy o Velké Moravě, pořádané brněnskou pobočkou Archeologického ústavu v souvislosti s 1100. výročí příchodu Konstantina a Metoděje. Začala teprve v srpnu (ovšem několik dnů před slavnostním otevřením výstavy v Brně) a skončila v listopadu 1963, oficiálně kvůli zaneprázdnění Rudolfa Tichého úkoly spojenými s organizační přípravou přemístění výstavy do Prahy v následujícím roce. Byl zde však zřejmě ještě druhý (a možná podstatnější) důvod: v listopadu 1963 z Mohelnice odešel ze zdravotních důvodů Vladimír Vymazal, terénní technik, který zde pracoval od počátku. Výzkum tým přišel o hlavní postavu z hlediska terénní práce i aktivit vytvářejících zázemí expedice. Je ostatně poměrně nápadné, že po Vymazalově odchodu již výzkum v roce 1963 nepokračoval, a podle mého soudu představuje tato událost v mohelnickém výzkumu výrazný a významný mezník. V kontextu oficiálního zdůvodnění ukončení Vymazalova působení v Mohelnici je proto vhodné zaznamenat, že v následujících letech se podílel na jiných výzkumech brněnské pobočky (a později samostatného brněnského Archeologického ústavu), včetně aktivit vedených Rudolfem Tichým (například v roce 1971 v Brně – Novém Lískovci).

Původním záměrem pro rok 1964 bylo zpracování materiálu nahromaděného v předchozích letech. Přesto však bylo opět nutné přikročit k záchranné akci vyvolané pracemi ve štěrkovně a to samé platilo rovněž v roce 1965. Jakkoliv se Rudolf Tichý snažil tyto aktivity dirigovat a zúčastňoval se jich osobně, jeho časové zaneprázdnění bylo tehdy enormní. Ostatně o zahájení skryvky v březnu 1965, jež byla plánována již na leden, avšak opakovaně byla odkládána, byl souhrou okolností informován v době, kdy se zúčastnil jednání o zapůjčení výstavy o Velké Moravě do Rakouska. Část záchranných akcí tak prováděli v jeho nepřítomnosti sezónní zaměstnanci z Mohelnice podílející se na zpracování materiálu z předchozích let.

Výrazně záchranný charakter měly rovněž dvě poslední sezóny 1970 a 1971 (doplněné ještě o záchrannou akci v roce 1972), spojené navíc s výrazným nedostatkem pracovních sil. Je tak trochu paradoxní, že u identifikace neolitické studny (tj. u objevu dřevěných prvků konstrukce, jež umožnily správnou interpretaci), patrně nejvýznamnějšího objevu celého mohelnického výzkumu,

196 K výslovnému označení této sezóny za záchranný výzkum viz například Tichý 1956a, 3.

Rudolf Tichý osobně nebyl, a to samé platilo také o objevu minimálně dvou ze tří dalších studní. Souhrou okolností totiž tehdy (mimo jiné) vedl záchranný výzkum v Brně – Novém Lískovci, kde bylo mimo jiné zachyceno osídlení kultury s lineární keramikou; po jeho skončení konstatoval, že vzhledem „*k rozsahu plochy, skryté jen zhruba buldozerem a skrejprem a k časové tísní, bylo možno provést pouze bezprostřední záchranu objektů, bez možnosti detailnějších pozorování. Pouze v severním úseku jsme zachytili několik řad kůlů, patrně nějaké stavby, jejíž celkový půdorys a datování však nebylo lze zjistit.*“¹⁹⁷ Oba současně probíhající záchranné výzkumy (v Mohelnici a v Brně – Novém Lískovci) se tudíž zjevně potýkaly se stejným problémem: s nedostatkem času. A věci rozhodně neprospero, že Rudolf Tichý musel tehdy svůj čas i energii dělit mezi obě naleziště.

Je tudíž zřejmé, že výzkum v mohelnické štěrkovně osciloval mezi badatelským systematickým výzkumem na ploše, již nehrozilo bezprostřední zničení, a záchrannou akcí probíhající pod časovým tlakem na poměrně velkém prostoru. K sezónám, v nichž probíhal badatelský systematický výzkum, můžeme přiřadit léta 1953 (třebaže tato sezóna byla oficiálně prezentována jako záchranná akce), 1956–1959 a 1962–1963, tj. celkem sedm sezón. Zato léta 1960–1961, 1964–1965 a 1970–1971 (resp. 1972) byla charakterizována jednoznačně záchrannými akcemi vyvolanými rozšiřováním těžby ve štěrkovně a doprovázenými časovým tlakem, resp. obtížnými podmínkami. Dohromady šlo o šest (resp. sedm) sezón. Lze přitom sledovat postupný odklon od ideje prozkoumat co největší souvislou plochu k strategii (výběrové?!) dokumentace (nejdůležitějších?!) narušených situací. Ostatně před počátkem záchranného výzkumu v roce 1970 zapsal Rudolf Tichý do Deníku výzkumu: „*Vzhledem k postupu plánovaných prací bylo dohodnuto a schváleno řed. AÚ ČSAV Brno univ. prof. dr. J. Poulikem, DSc., provést pouze nejnutnější záchrnu materiálu a základní dokumentaci.*“¹⁹⁸

Standardně se pracovalo vždy od pondělí do soboty, v neděli byl volný den; při nepříznivém deštivém počasí zpravidla probíhaly laboratorní či dokumentační práce. Výzkum měl v ideálním případě začínat s počátkem léta, to ovšem nakonec platilo pouze pro sezóny 1953 a 1961. V letech 1956–1959 byl jeho počátek posunut na přelom července a srpna kvůli výzkumu raně středověkého pohřebiště v Dolních Věstonicích, který byl prioritou. A k zahájení výzkumu teprve v průběhu léta došlo rovněž v letech 1960 a 1962–1963, přičemž minimálně v roce 1963 byla příčinou prioritní příprava výstavy o Velké Moravě. Poté, od roku 1964, byla již jeho doba jednoznačně určována potřebami těžebních prací štěrkovny. Jakkoliv se většinou dařilo průmyslovou těžbu a archeologický výzkum časově koordinovat, vztahy s těžebním podnikem nebyly vždy ideální, byť převládalo

harmonické souznění a snaha vyjít vstříc. V letech 1960 a 1961 došlo opakovaně ke konfliktům, v roce 1961 bylo dokonce nutné argumentovat zákonnými ustanoveními.

Je rovněž vhodné upozornit, že k zásahům do terénu, jež ničily situace s archeologickými nálezy, nepochybně docházelo příležitostně také v době, kdy výzkum neprobíhal. V lednu 1961 byl Rudolf Tichý oficiálně informován o začínající těžbě v prostoru, kde byl v předchozím roce proveden rozsáhlý záchranný výzkum. Do Mohelnice však tehdy nezajel, a tak bylo upozornění v následujícím měsíci opakováno.¹⁹⁹ Nakonec zřejmě těžbu ve štěrkovně sledovali alespoň příležitostně Vladimír Kapl a Josef Horký, kteří tehdy mimo jiné zachránili dva halštatské popelníkové žárové hroby.

Dlouhodobý badatelský systematický výzkum měl nespornou výhodu v možnosti ponechat odkrytou plochu relativně dlouho ve stavu, v němž bylo možné dodatečně identifikovat struktury zahlubující se do země, jež zprvu nebyly zřetelné. Zaměřili jsme se na nejstarší nálezový horizont zastoupený na lokalitě, jež byla od počátku cíleně věnována největší pozornost (tj. na kulturu s lineární keramikou), právě odkrytí větší plochy spolu s dostatečným časem na její prozkoumání (byť limitované trvalým nedostatkem pracovních sil) vedlo mimo jiné k identifikaci nadzemních kúlových staveb, tzv. neolitických dlouhých domů, a jejich správné interpretaci. Ostatně například na konci října 1961 Rudolf Tichý charakteristicky zaznamenal, že při začišťování odkryté plochy „*se podařilo zachytit některé další kůly chaty XII, které se vyrýsovaly tedy teprve po čtyřdenním neustálém dešti.*“²⁰⁰

Naproti tomu limity záchranného výzkumu (a faktická rezignace na zajištění dostatečného množství pracovních sil) se naplno projevy v letech 1970–1971 (ale také již předtím v letech 1964–1965). Objev neolitické studny kultury s lineární keramikou, doprovázený (a také následovaný) objevem tří dalších (byť mladších) studní, byl jistě unikátní. To ovšem nezabránilo tomu, aby tři ze čtyř studen byly v podstatě zničeny, a to bez standardní dokumentace, resp. pouze s elementární záchrnou. Je paradoxní, že teprve tehdy, po objevu neolitické studny, se na výzkumu konala první (a jediná) odborná komise, složená ze specialistů na mladší dobu kamennou z českých zemí a Slovenska.

197 Tichý 1972b, 35.

198 Tichý 1970, 1 (1. října 1970).

199 Viz dopisy Těžby šterkopísku Olomouc, n. p., pobožce Archeologického ústavu ČSAV v Brně, 23. ledna 1961 („*Sděluje Vám, že jsme nasadili bagr do prostoru prováděného výzkumu a bylo by dobře, kdybyste se dostavil na naši provozovnu v Mohelnici. Zatím jsme na nic nenarazili.*“) a 10. února 1961 („*Dne 23. 1. 1961 jsem Vám sdělil, že jsme nasadili bagr v prostoru, kde jste prováděli koncem loňského roku průzkum. Vzhledem k tomu, že práce rychle pokračuje a od Vás se nikdo nedostavil, upozorňuji Vás v zájmu spolupráce na tuto okolnost znovu, jelikož v minulých dnech byly vybagrovány zbytky jako cihel /červená barva/.*“); Tichý 1961h, vložené dopisy.

200 Tichý 1961i, 68 (28. října 1961).

4.2 Výzkumný tým

Jakkoliv je výzkum v mohelnické šterkovně neodmyslitelně spojen s Rudolfem Tichým, jeho vedoucím byl zprvu oficiálně (byť zřejmě značně formálně) Josef Poulík, který se na něm také pravidelně objevoval. V roce 1956 jej dokonce doplnila Anna Benešová. Teprve po úspěšném ukončení univerzitního studia archeologie v roce 1958 přešlo vedení výzkumu na Rudolfa Tichého *de iure*. V prvních třech sezónách jej totiž vedl v podstatě pouze *de facto*.

Jádro výzkumného týmu bylo až do roku 1963 dvoučlenné – vedle Rudolfa Tichého na něm působil od počátku jako terénní technik Vladimír Vymazal, který však v listopadu 1963 kvůli zdravotním problémům z Mohelnice odešel. Tuto dvojici doplňoval v případě potřeby fotograf Josef Škvařil, který vždy po předchozí domluvě přijel do Mohelnice a provedl *ad hoc* fotografickou dokumentaci. Většina snímků byla černobílá, v některých případech však byly zhotoveny barevné fotografie, k čemuž byl ovšem vzhledem k vyšším nákladům nutný souhlas Josefa Poulíka.²⁰¹ Kladlo to samozřejmě požadavky na koordinaci začištění a preparace nálezových situací se Škvařilovým příjezdem.

Na výzkumu se ovšem příležitostně podíleli také jiní. Součástí výzkumného týmu v první sezóně byl Boris Novotný a po její větší část se na něm podílela také Jana Páleníková, absolventka studia archeologie na Masarykově univerzitě v Brně (a asistentka v tamějším Ústavu pro prehistorii a protohistorii), jejíž odborný zájem se koncentroval na neolit. Formálně vzato měla nejvyšší odbornou kvalifikaci ze všech zúčastněných a lze se jen domnívat, zda motivem její tehdejší přítomnosti v Mohelnici byla právě odborná garance výzkumu. Pracovala zde také podstatnou část sezóny 1958, kdy již ovšem musel prostředí brněnské univerzity z politických důvodů opustit.

Od roku 1956 byla při výzkumu zaměstnána (resp. pracovala na něm) Tichého manželka Edeltraud. V roce 1956 byl do Mohelnice přidělen Jaromír Ondráček (čerstvý absolvent Masarykovy univerzity v Brně), snad v souvislosti s tehdy plánovaným průzkumem regionu Horního Pomoraví, a podílel se na něm po celou sezónu. V dalších letech byl již pověřen jinými úkoly a na mohelnickém výzkumu se objevoval nanejvýše jako příležitostný návštěvník. A v roce 1956 se jej zúčastnila Eva Janská, tehdy studentka archeologie na Univerzitě Karlově v Praze.

S odstupem několika desetiletí je trochu s podivem, že při výzkumu nebyli ve větší míře využiti právě univerzitní studenti. Z jejich řad se kromě Evy Janské na mohelnickém výzkumu podílel pouze Manfred Bietak, student archeologie z Rakouska, a to

jediný týden v srpnu 1961. Na olomoucké Univerzitě Palackého sice původní plány, jež počítaly s rozvojem tamějšího archeologického semináře, nakonec skončily v průběhu padesátých let 20. století neúspěchem, ovšem potenciálně byli k dispozici zcela jistě studenti jiných oborů. Ostatně archeologie se na olomoucké univerzitě nadále přednášela v rámci studia historie jako základní kurz o dějinách pravěku.

Rudolf Tichý jako vedoucí se od počátku potýkal s nedostatkem pracovních sil a stesky na tento neutěšený stav zaznamenával opakovaně do Deníku výzkumu. Ohledně jejich zajištění byl odkázán na *místní mohelnické zdroje* a ochotu obyvatel. Způsob některých *náborových akcí* souzněl s *duchem doby*. Například v srpnu 1953, během první sezóny, byli předvoláni na mohelnický Místní národní výbor místní senioři a byli dotazováni, zda by byli ochotni pracovat na výzkumu – ze sedmnácti oslovených jich osm svoji pomoc přislíbilo.²⁰² Nechyběly ani kolektivní *dobrovolné brigády* učňovské mládeže.²⁰³ V roce 1956 musel Rudolf Tichý učně a studenty místních škol, kteří ještě nedosáhli plnoletosti, kvůli kritickému nedostatku pracovních sil dokonce zaměstnat.²⁰⁴ Lze se jen domnívat, zda a v jaké míře se fluktuace pracovníků, spojená přirozeně s nutností neustálého zaškolování nových sil, podepsala na kvalitě prováděných prací.

Neocenitelným pomocníkem byl pro Rudolfa Tichého nepochybně Josef Horký, jehož podíl na výzkumu se ovšem postupně zmenšoval, jakkoliv se do terénních prací zapojoval v každém roce. Připomeňme, že právě díky němu bylo v květnu 1953 zachyceno porušení naleziště těžbou v nové šterkovně. Právě on nepochybně představoval pomyslnou spojku mezi Brnem a Mohelnici. Ostatně ještě v roce 1971 alespoň zčásti zachránil jednu ze tří studní, jež byly tehdy narušeny (a v podstatě zničeny) těžebními pracemi.

V prvních letech představoval důležitou oporu výzkumu také Vladimír Kapl, disponující zřejmě přirozenou autoritou a charizmatem. Díky němu se také v letech 1958 a 1959 podařilo přechodně vyřešit nedostatek pracovních sil. V předstihu totiž zajistil stabilní skupinu především z řad mohelnických seniorů, z nichž někteří na výzkumu pracovali v těchto dvou letech od počátku do konce. V roce 1959 se ovšem s Rudolfem Tichým nepohodl a výzkum po konfliktu opustil.²⁰⁵ Ostré hrany se sice

201 K Poulíkovu předchozímu souhlasu se zhotovením barevných fotografií viz koncept dopisu R. Tichého brněnské pobočce Archeologického ústavu, 27. srpna 1956 (Tichý 1956b, mezi str. 12 a 13).

202 Tichý 1953c, 62 (29. srpna 1953).

203 Viz například Tichý 1953b, 23 (16. července 1953), 24 (17. července 1953), 27 (18. července 1953).

204 Viz dopis R. Tichého brněnské pobočce Archeologického ústavu, 15. září 1956 (Tichý 1956b, mezi str. 22 a 23).

205 Nešlo o jediný konflikt s pracovníky při výzkumu. Dne 24. srpna 1961 došlo ke sporu s jednou z brigádníků: „V improvizovaném pohovoru byly osvětleny některé okolnosti ve vztahu sezonních zaměstnanců vůči pracovníkům ústavu, pracovní povinnosti a vzájemný poměr mezi sezonními zaměstnanci.“ Viz Tichý 1961h, 41–42 (24. srpna 1961).

zřejmě v průběhu let alespoň zčásti obrousily, ostatně již někdy na počátku roku 1961 Vladimír Kapl zachránil ve šterkovně jeden z halštatských hrobů. Avšak vzájemná spolupráce přímo při výzkumu již obnovena nebyla. V mohelnickém muzeu však byl Rudolf Tichý i po roce 1959 příležitostným návštěvníkem a zúčastňoval se rovněž některých muzejních akcí. Namátkou dne 28. srpna 1960 byl přítomen slavnostnímu otevření muzea po rekonstrukci, při němž přednesl úvodní slovo Josef Skutil, jeho kolega z brněnské pobočky Archeologického ústavu.²⁰⁶

Jedním z důsledků Kaplova odchodu byl ovšem opětovný problém s obstaráním pracovních sil. Od roku 1964 pak Rudolf Tichý od náborových akcí v podstatě upustil a spokojil se s třemi až čtyřmi stálými pracovními silami, jež se podílely také na zpracování nálezů v měsících, kdy se v terénu nepracovalo. Obzvláště v letech 1970–1971 však byla situace kritická a je zřejmé, že tehdejší záchranný výzkum se mohl týkat pouze nejnnutnějších prací.

Rudolf Tichý se snažil být při výzkumu přímo na místě v co největší míře, vcelku pochopitelně se však musel věnovat také jiným pracovním povinnostem. Do roku 1963 jej během jeho nepřítomnosti obvykle zastupoval Vladimír Vymazal. Od následujícího roku, kdy výzkum probíhal již jen jako záchranná akce reagující na těžbu, se Tichý objevoval v Mohelnici značně nepravidelně. Jako by s přibývajícími lety se pro něj stal mohelnický výzkum jen trpěnou aktivitou, jež spíše obtěžovala...

4.3 Návštěvníci a popularizace výzkumu

Na výzkumu nechyběly návštěvy kolegů-archeologů. Pravidelným hostem byl Josef Poulik, kromě něj do mohelnické šterkovny příležitostně zavítali především Jindra Nekvasil (ostatně z Moravičan, kde vedl výzkum pohřebiště kulturního komplexu lužických popelnicových polí, to nebylo daleko) či Jaromír Ondráček. Je ostatně poměrně nápadné, že v prvních dvou výzkumných sezónách do Mohelnice zavítali pouze Tichého kolegové z brněnského pracoviště Archeologického ústavu. Teprve když výzkum vstoupil v obecnější povědomí (mimo jiné díky Tichého odborným prezentacím), začali Mohelnici navštěvovat také kolegové z jiných institucí (včetně cizinců) a z pražského ústředí Archeologického ústavu.

Dne 9. září 1957 zavítal do Mohelnice František Kalousek, tehdy vedoucí Ústavu pro prehistorii a protohistorii Masarykovy univerzity v Brně, a to v doprovodu Josefa Poulíka.²⁰⁷ Do Mohelnice však mířili především kolegové specializující se na neolit. Zřejmě vůbec prvním z nich byl Bohumil Soudský, od roku 1953 vedoucí výzkumu sídelního areálu kultury s lineární keramikou v Bylanech poblíž Kutné Hory, který však probíhal za výrazně

příznivějších okolností. Poprvé se zde objevil 5. září 1957 (tj. čtyři dny před Františkem Kalouskem), a to spolu s Josefem Poulíkem; mimo jiné tehdy zřejmě poprvé ve svém životě navštívil mohelnické muzeum.²⁰⁸ Nebylo to naposledy – do Mohelnice poté zavítal ještě několikrát. Při svém následujícím pobytu, ve dnech 2.–7. září 1960, mimo jiné studoval nálezy uložené v mohelnickém muzeu.²⁰⁹ Dne 30. srpna 1961 pak přijel v doprovodu několika dalších prehistoriků, kteří zároveň navštívili výzkum Jindry Nekvasila v nedalekých Moravičanech. Šlo o Wernera Coblenze, ředitele muzea v Drážďanech v tehdejší Německé demokratické republice, Evžena Plesla a Václava Spurného z pražského ústředí Archeologického ústavu. Odpoledne společně navštívili mohelnické muzeum.²¹⁰ Dalším z pražských kolegů specializujících se na neolit byl Slavomil Vencel, který do Mohelnice zavítal 21. září 1960.²¹¹

Werner Coblenz však nebyl prvním kolegou z ciziny, který měl možnost zhlédnout mohelnický výzkum. Již 12. října 1958, tj. během čtvrté výzkumné sezóny, přicestovali do Mohelnice (kromě Marie Kostelníkové a Bohuslava Vejtasy z brněnské pobočky) Evžen Neustupný a Eugen Comşa, rumunský prehistorik specializující se na neolit, který se dokonce zdržel do následujícího dne.²¹² Mimořádným počinem byl v červenci 1961 několikadenní pobyt Fritze Berga, ředitele muzea v rakouském Hornu, během něhož podnikl za doprovodu Rudolfa Tichého studijní cesty po řadě muzeí a místních pamětihodnostech, nechyběla však ani společná výprava do středočeských Bylan.²¹³ A dne 3. září 1962 přijel do Mohelnice Wilfried Baumann z muzea ve východoněmeckých Drážďanech.²¹⁴ Někdy však na zahraničního hosta čekal Rudolf Tichý marně. Na 14. listopad 1970 ohlásil svoji návštěvu maďarský prehistorik Nándor Kalicz, avšak do Mohelnice nakonec (zřejmě) nedorazil.²¹⁵

Nezbytnou součástí jakéhokoliv výzkumu bývá informování o jeho výsledcích veřejnosti. Výzkum v Mohelnici nebyl rozhodně výjimkou a již během první sezóny se Rudolf Tichý staral o jeho propagaci. Opakovaně podával výklad návštěvníkům, na výzkumu dokonce byla během první sezóny instalována vitrína, do níž byly vloženy některé ze získaných nálezů. Nechyběly ani

206 Tichý 1960f, 3 (28. srpna 1960).

207 Tichý 1957b, 22 (9. září 1957).

208 Tichý 1957b, 20 (5. září 1957). Viz též Soudský 1957.

209 Tichý 1960g, 6 (2. září 1960, 4. září 1960), 7 (5. září 1960), 9 (7. září 1960).

210 Anonymus 1961; Tichý 1961h, 44–45 (31. srpna 1961).

211 Tichý 1960h, 17 (21. září 1960).

212 Tichý 1958c, 29 (12. října 1958, 13. října 1958).

213 Tichý 1961h, 8–14 (6. července 1961, 7. července 1961, 8. července 1961, 9. července 1961, 10. července 1961, 11. července 1961, 12. července 1961, 13. července 1961, 14. července 1961, 15. července 1961).

214 Tichý 1962c, 10 (3. září 1962).

215 Tichý 1970, 12 (14. listopadu 1970).

informativní články v novinách. V závěru první výzkumné sezóny přijeli do Mohelnice dokonce redaktoři brněnského rozhlasu. Místní mohelnický rozhlas opakovaně přinášel reportáže, na závěr druhé výzkumné sezóny v roce 1956 pak dokonce zprostředkoval rozhovor s Rudolfem Tichým.

V mohelnické štěrkovně se dokonce několikrát točila filmová reportáž pro televizi. Na přelomu září a října 1960 se zde poprvé objevili pracovníci televizního studia v Ostravě a nebylo to naposledy. Do Mohelnice přijeli také během následujícího léta, kdy ovšem byla jejich cílem samotná štěrkovna. Přesto po skončení jejich práce dne 12. srpna 1961 následovala velmi družná zábava v maringotce-základně, jež trvala až do večerních hodin. A 30. srpna 1961 točili v Mohelnici reportáž zaměstnanci z pražského ústředí Československé televize.

4.4 Zpracování výzkumu

Již v průběhu jednotlivých sezón docházelo k základnímu ošetření nálezů – mytí, popř. rekonstrukci keramických nádob. Když byla na výzkumu v roce 1962 postavena stálá základna, proměnila se záhy v detašované pracoviště, jež sloužilo k laboratornímu zpracování a vyhodnocení nálezů. Přesto k vypracování nálezových zpráv, jež byly od roku 1932 (!) považovány za standardní zakončení jakéhokoliv výzkumu, s jedinou výjimkou nikdy nedošlo – pouze v průběhu roku 1954 vznikla nálezová zpráva za první výzkumnou sezónu 1953.

Když ponecháme stranou záchranné výzkumy z let 1960–1961, 1964–1965 a 1970–1971/1972, z dnešního pohledu je vskutku pozoruhodné, že v letech 1957–1959 a 1962–1963 probíhal v Mohelnici badatelský systematický výzkum bez ohledu na stav zpracování předchozích sezón. V archivních pramenech, jež se týkají mohelnického výzkumu, se lze opakovaně setkat s informacemi o přípravě nálezové zprávy ze sezóny 1956. K jejímu vyhotovení však nikdy nedošlo, třebaže se její dokončení opakovaně objevovalo mimo jiné v oficiálních plánech práce.

Deficit nezpracovaných sezón postupně narůstal. S odstupem let překvapí, že tento stav v podstatě netvořil překážku jiným aktivitám. Na druhou stranu Rudolfa Tichého nepostihla *ztráta soudnosti*, kterou můžeme sledovat v některých jiných případech.²¹⁶ V okamžiku, kdy sám dospěl k přesvědčení, že získané nálezy a informace je nutné také zpracovat, chtěl výzkumné práce přerušit. Okolnosti však byly silnější – postup těžby štěrku ovlivnit nemohl, a tak musel přistoupit k záchranným výzkumům. Počínaje rokem 1964 tudíž nezpracované soubory přibývaly v podstatě bez jeho primárního podnětu.

Oficiální plány práce, jež každý ze zaměstnanců povinně sestavoval na počátku každého roku, zachycují opakovaně prezentovaný

záměr vypořádat se s celou situací postupnými kroky, jež ovšem nebyly naplněny. Platilo to ostatně také v dlouhodobější perspektivě. Jen informativně zaznamenejme, že v říjnu 1970 byl sestaven pětiletý plán práce brněnského Archeologického ústavu do roku 1975, do něhož bylo zahrnuto zpracování mohelnických výzkumných sezón 1957–1965.²¹⁷ Ovšem výsledek se nedostavil. A když byl na přelomu let 1975 a 1976 sestaven plán úkolů do roku 1980, v souvislosti s Mohelnicí se v něm objevila již jen obecná formulace: „*Zpracování výzkumů z předchozích let.*“²¹⁸

5. Závěrem

Výzkum v mohelnické štěrkovně představoval bezesporu jednu z přelomových terénních akcí poválečné moravské archeologie. Byl to totiž první rozsáhlý výzkum sídlištního areálu z (počátku) mladší doby kamenné na Moravě, navíc provázený zásadními objevy. Pozůstatky částí neolitických tzv. dlouhých domů byly sice zachyceny již při dřívějších výkumech, například v Uničově v roce 1951, nebyly však tehdy správně interpretovány.²¹⁹ Priorita jejich identifikace tudíž na Moravě přísluší teprve výzkumu v Mohelnici. A studna kultury s lineární keramikou (stejně jako další tři studny z jiných období) představovala ve své době v českých zemích (nikoliv ovšem v Evropě!) unikát, jakkoliv v současné době známe již řadu paralel z Čech i z Moravy.²²⁰

V příběhu mohelnického výzkumu lze vcelku bezpečně sledovat proměny jeho strategie a charakteru. Původně začal jako standardní drobná záchranná akce, provedená díky informaci o narušení naleziště, jež byla zaslána Josefem Horkým, místním poučeným nadšencem, brněnské odbočce Archeologického ústavu. Lze se jen dohadovat, zda by lokalita zmizela nenávratně a beze stopy, kdyby si jí právě on nepovšiml. Svým způsobem to byla šťastná shoda okolností: v bývalém národnostně německém regionu se aktivně pohybovala osobnost s elementárními vědomostmi o terénní archeologii, získanými nedlouho předtím díky Karlu Černohorskému, zaměstnanci brněnské odbočky, který příležitostně studoval nálezy uložené v mohelnickém muzeu.

Po první úspěšné sezóně, jež měla charakter badatelského výzkumu, byť reagujícího na narušené nálezové situace, následovala dvouletá přestávka vynucená preferováním „slovanské“ archeologie – Rudolf Tichý, který měl výzkum v Mohelnici od počátku na starost (byť zprvu nebyl jeho oficiálním vedoucím),

217 Plán výzkumných prací na léta 1971–1975 (Návrh), 14. října 1970; Archiv ARÚB, fond Spisový archiv, krabice I, šanon I3.

218 Plán výzkumných prací na léta 1976–1980, 9. ledna 1976; Archiv ARÚB, fond Spisový archiv, krabice I, šanon I4.

219 Nekvasil 1953, 727–728, obr. 318; srov. Hlava et al. 2022, 75, obr. 96–97.

220 Souhrnně Vostrovská et al. 2020, Fig. 2.

216 Srov. Hlava 2012, 481.

se totiž v letech 1954–1959 podílel na výzkumu raně středověkého pohřebiště v Dolních Věstonicích na jižní Moravě. Od roku 1956, kdy byl výzkum v Mohelnici obnoven, až do roku 1959 pak dělil svůj čas mezi obě naleziště. Je paradoxní, že v okamžiku, kdy se mu uvolnily ruce a výzkumu v mohelnické štěrkovně se mohl věnovat podle svých představ, charakter tamějších aktivit byl v letech 1960–1961 předurčen rozšiřováním těžebního prostoru a nutností provést záchranný výzkum. Strategie sezón 1962–1963 pak vycházela z předchozích dvou let, neboť si kladla za cíl prostorově navázat na plochy, které byly tehdy odkryty.

Je rovněž poměrně paradoxní, že pouhý rok po vybudování stálé chaty-základny, k němuž došlo během druhé poloviny roku 1962 zjevně s perspektivou několikaletého využívání, Rudolf Tichý plánoval výzkum přerušit. Spíše než zaneprázdnění povinnostmi souvisejícími s jeho podílem na výstavě o Velké Moravě byl zřejmě důležitějším motivem tohoto rozhodnutí odchod Vladimíra Vymazala, terénního technika, který při výzkumu pracoval od počátku. Plánovaný posun od terénního výzkumu ke zpracování získaného materiálu však byl hned v následujícím roce narušen. Záchranné akce vynucené okolnostmi probíhaly v letech 1964–1965 a poté znovu v letech 1970–1971/1972. Poslední sezóny na počátku sedmdesátých let pak byly provedeny již jen rutinně, pouze s částečnou dokumentací a záchranou vybraných objektů. Paradoxně však právě tehdy byly odkryty čtyři vydržené studny, patrně nejvýznamnější objev spojený s výzkumem v mohelnické štěrkovně. Zvolená strategie, jež byla na počátku posvěcena ředitelem brněnského Archeologického ústavu Josefem Poulíkem, přesto změněna nebyla

Tamější výzkum nebyl jedinou terénní akcí, kterou na Mohelnici od roku 1953 do přelomu šedesátých a sedmdesátých let 20. století prováděli archeologové z Brna. Jen několik dnů po jeho zahájení totiž v regionu začal další výzkum, který byl ostatně připravován společně s akcí v Mohelnici. Od 6. července do 14. srpna 1953 byl zkoumán mohylník ve Stavenicích pod vedením Jindry Nekvasila, a to s cílem ověřit jeho slovanské stáří.²²¹ Souhrou okolností se na výzkum ve Stavenicích přišli podívat dva z nadšenců s příležitostnými archeologickými zájmy z nedalekých Moravičan – P. Josef Novák a Jiří Adamec, kteří na moravičanské faře shromažďovali sbírku archeologických nálezů z okolí. Ti Jindru Nekvasila upozornili na některá naleziště v Moravičanech, mimo jiné také na polohu Dílečky. V letech 1953–1954 zde Jindra Nekvasil provedl zjišťovací výzkum, který stál na počátku objevu největší pravěké nekropole na Moravě, datované od mladší doby bronzové do doby halštatské. Systematický badatelský výzkum zde probíhal v letech 1959–1968. Vedoucí výzkumů v Moravičanech a Mohelnici ostatně byli v příležitostném kontaktu, navštěvovali se a v případě potřeby si také vypomáhali. Přesto je pozoruhodné, že s regionem a místními

pomocníky při terénních výzkumech se mnohem lépe identifikoval Jindra Nekvasil, který byl obzvláště na faře v Moravičanech častým a vítaným hostem.²²²

Terénní aktivity brněnských archeologů v regionu navíc nebyly omezeny pouze na výzkumy ve Stavenicích, Moravičanech a Mohelnici. Již 25. srpna 1953 podnikli Jindra Nekvasil a Boris Novotný záchrannou akci v Uničově, ovšem s negativním výsledkem.²²³ Obzvláště v roce 1956 se výzkum v Mohelnici stal základnou pro drobné terénní aktivity záchranného charakteru v okolí, neboť k dispozici bylo tehdy auto zapůjčené správcem mohelnického muzea Františkem Hekelem. V srpnu 1956 proběhly záchranné výzkumy v nedalekém Újezdu u Mohelnice v souvislosti s jednou liniovou stavbou, v září 1956 bylo nutné operativně zasáhnout v Chudobíně a Litovli.²²⁴ V následujících letech pak výzkumný tým Rudolfa Tichého zasahoval již jen na různých místech katastru Mohelnice, v řadě případů však drobné zjišťovací sondáže prováděli také Josef Horký a Vladimír Kapl, v některých případech zcela jistě bez vědomí Rudolfa Tichého.

Na předchozích stranách byl ponechán stranou dobový *společensko-politický kontext* výzkumu v Mohelnici. Proto alespoň na závěr podotkneme, že výzkum zcela jistě neprobíhal odděleně od událostí, jež rezonovaly v tehdejší společnosti, jakkoliv přímá svědectví o jejich případné odezvě nejsou (snad s jedinou výjimkou) k dispozici. Je ale jistě vhodné zaznamenat jen jako příklad, že mezi prvním ohlášením nálezů Josefem Horkým v první polovině května 1953 a zahájením výzkumu v poslední červnový den téhož roku došlo k měnové reformě, jež cíleně znehodnotila úspory obyvatel Československa, od roku 1945 deponované na vázaných vkladech, jež byly v podstatě nedostupné. V Deníku výzkumu lze ovšem zachytit jedinou reminiscenci na aktuální politické téma. Dne 16. srpna 1961 Rudolf Tichý zapsal: „*De-setiminutovka: světové události; úkoly výzkumu (R. Tichý, V. Vymazal)*.“²²⁵ Nepochybně šlo o odkaz na právě probíhající stavbu berlínské zdi.

221 Viz Nekvasil 1978. Dokumentace k výzkumu ve Stavenicích je uložena v pozůstalosti Jindry Nekvasila v Archivu ARÚB.

222 K P. Josefu Novákovi a Jiřímu Adamcovi viz například Faltýnek 2018, 33–34. K výzkumu v Moravičanech pamětnicky Nekvasil 2005; viz též Faltýnek (ed.) 2010.

223 Tichý 1953c, 56 (25. srpna 1953).

224 Tichý 1956b, 6 (16. srpna 1956; J. Horký a E. Janská), 11 (23. srpna 1956; J. Horký a J. Ondráček), 13 (28. srpna 1956; E. Janská a J. Ondráček), 18 (7. září 1956; E. Janská a J. Ondráček).

225 Tichý 1961h, 37 (16. srpna 1961).

II. Sídlištní a pohřební areály

PAVLÍNA KALÁBKOVÁ

Archeologický výzkum štěrkovny východně od města Mohelnice byl prováděn na části pravobřežní terasy horního toku řeky Moravy v Mohelnické brázdě. V době jeho zahájení šlo o mírné návrší pokryté sprašovou návějí a úrodnou půdou, tehdy využívanou ještě jako pole, a s teprve počínající průmyslovou těžbou štěrku. Návrší bylo součástí údolní nivy a nacházelo se jižně od soutoku řeky Moravy s říčkou Mírovkou. Prozkoumaný prostor dnes leží pod hladinou horní části tzv. Moravičanského jezera (obr. II.1), které vzniklo v druhé polovině 20. století právě těžbou štěrku. V archeologické nomenklatuře se lokalita označuje jako Mohelnice – U Bývalého cukrovaru, štěrkovna¹ a navazují na ni samostatně označované lokality Mohelnice – U Mýta, Voráč a Mohelnice – Bartošovo pole. Předpokládáme však, že původně tvořily společný sídelní areál či jejich areály na sebe alespoň vzájemně navazovaly. Navazovat na ně ostatně mohou také další identifikované lokality na pravobřeží či levobřeží Moravy a Mírovky, které jsou umístěny severněji, jižněji a západněji. V minulosti to byl tudíž velmi intenzivně osídlený prostor, kde byly využívány ideální přírodní a životní podmínky na říčních terasách a v nivních vyvýšeninách.

Lokalita Mohelnice – U Bývalého cukrovaru, štěrkovna je dnes označována jako polykulturní s doloženými archeologickými nálezy z období kultur s lineární keramikou, lengyelské, nálevkovitých pohárů, zvoncovitých pohárů, období lužických popelnicových polí, doby halštatské a laténské. Osídlení zde bylo koncentrováno na vrcholu návrší a na svahu přimykajícímu se k inundaci řeky Moravy, jejíž meandrující tok měl být v době výzkumu Rudolfa Tichého od lokality vzdálen 200 metrů.² Byly zde objeveny především doklady sídlištních areálů, ale v některých etapách minulosti byl tento prostor využit také k pohřbívání.

První sídliště zde vzniklo v 6. tisíciletí př. n. l. a je spojeno s neolitickou kulturou s lineární keramikou (dále LnK), i když sám Rudolf Tichý tento chronologický horizont označoval ještě starým

názvem jako období kultury s volutovou keramikou. Mělo by jít o dosud jedno z nejstarších rozlišených osídlení zemědělských komunit nejen na Moravě, ale i v celé střední Evropě spojené s usedlým způsobem života a budováním stálých sídlišť, pěstováním kulturních plodin, chovem dobytka, výrobou keramických nádob, textilií, specifické kamenné industrie a dalších typických neolitických artefaktů. Již Rudolf Tichý rozpoznal jeho dlouhodobý vývoj a i díky svým dalším výzkumům dokázal rozlišit několik základních vývojových stadií. Na začátku šedesátých let 20. století je definoval jako keramické fáze Ia, Ib, IIa, IIb, III³ a toto chronologické třídění se stalo základem pro periodizaci celé moravské LnK, které se s jedním zpřesněním, spojeným s definicí fáze IIc v devadesátých letech 20. století,⁴ používá prakticky beze změn dodnes.

Díky provedenému absolutnímu datování je doloženo, že nejstarší sídelní aktivity v mohelnické štěrkovně spadají již do závěru první poloviny⁵ či kolem poloviny⁶ 6. tisíciletí př. n. l. Závěr osídlení LnK, spojený se III. fází (tzv. šáreckým stupněm), pak zřejmě bude spadat na přelom 6./5. tisíciletí př. n. l.⁷ či do prvního století 5. tisíciletí př. n. l., jak mohou naznačovat některá datování tohoto období z analogických lokalit (například z Uničova – U Kravína).⁸ Je však zajímavé, že v keramickém materiálu z mohelnické lokality se prozatím nepodařilo rozlišit nádobí řazené do nejstarší keramické fáze Ia LnK,⁹ i když nejstarší absolutní datování by této fázi mělo již odpovídat. Zato osídlení od fáze Ib přes fáze IIa–IIc až do III. fáze je v keramických nálezech

1 ISAD NPÚ.

2 Tichý 1956a, 3.

3 Tichý 1962a.

4 Čížmář 1998.

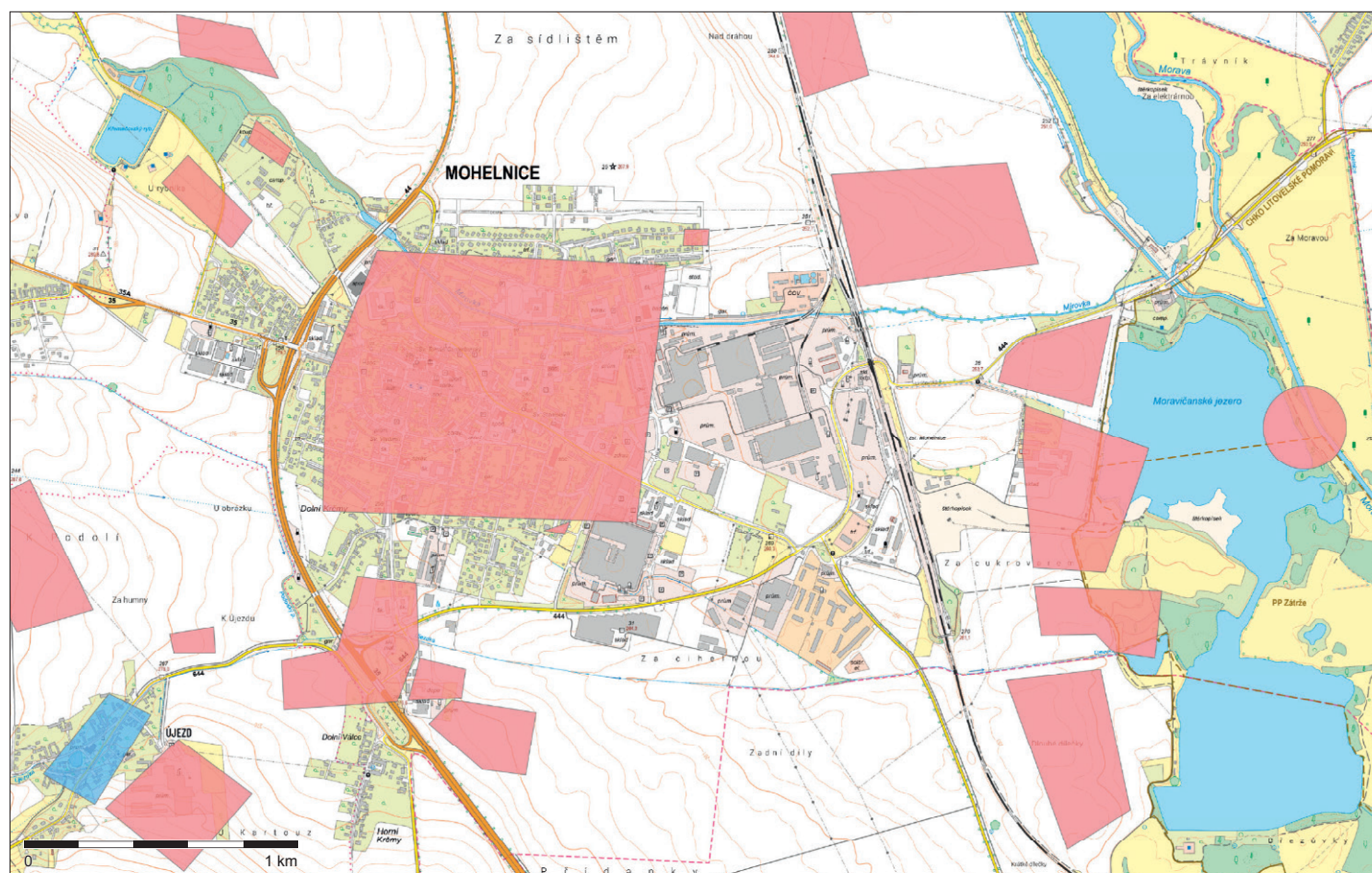
5 Tichý 2020e, 239; Vostrovská et al. 2022, obr. 14.

6 Peška 2020a, 248.

7 Aktuální datace například dle CZAD.

8 K tomu Vostrovská et al. 2020, 69–71; Kalábková – Kalábek v tisku.

9 Tichý 2020e, 241.

Obr.

II. 1 Archeologická naleziště evidovaná na katastru Mohelnice podle Státního archeologického seznamu ČR. Mapový výstup z geoportálu Národního památkového ústavu k 30. dubnu 2025.

zastoupeno četně, a můžeme je tudíž zřejmě považovat za kontinuální. Zčásti to podporují také nově provedená absolutní datování některých nálezů z výplně zde objevené studny LnK,¹⁰ která spadají nejčastěji do intervalu 5250–5050 př. n. l., kdy zde zřejmě bylo nejintenzivnější osídlení. Objevují se zde ale i data starší, která lze zařadit do počátků sídlení na této lokalitě. Potvrdila se datace dřevěné stavební konstrukce studny LnK po roce 5600 př. n. l., stejně jako datace některých movitých a archeobotanických nálezů z její výplně a z dalších objektů na mohelnickém sídlišti po roce 5400 př. n. l.¹¹

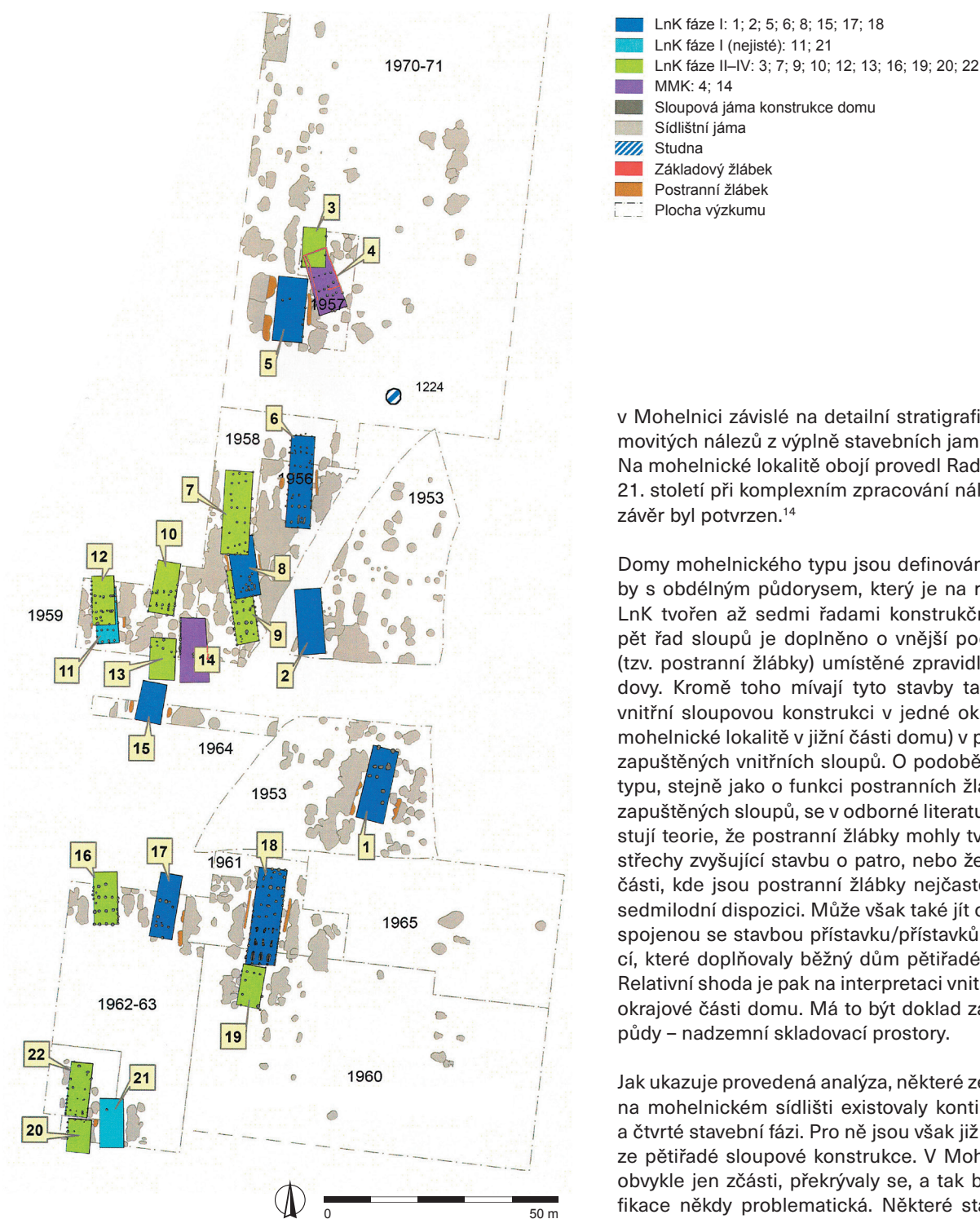
Dlouhodobé sídlení v období LnK potvrzují rovněž výsledky analýz zde objevených nemovitých objektů. V první řadě jsou to domy – pro LnK typické dlouhé stavby obdélného půdorysu nadzemní dřevěné sloupové konstrukce. Podle analýzy Harald Stäubleho, který se jim věnoval již v devadesátých letech 20. století, je možné v sídlištním areálu LnK rozlišit čtyři stavební fáze těchto domů (obr. II.2).¹² Nejstarší fáze je tvořena půdorysy domů s tzv. postranními žlábkami, které získaly v české archeologické terminologii označení *domy mohelnického typu*.¹³ Bývají datovány do staršího stupně LnK, ale mohou se vyskytnout i v mladších obdobích. Jejich přesné časové zařazení je pak

10 Vostrovská et al. 2022, 451–453, obr. 14.

11 Vostrovská et al. 2021.

12 Naposledy Stäuble 2020.

13 Tichý 1962a, 252, 254; Pavlů 1981, 536; Podborský 1993, 83.

v Mohelnici závislé na detailní stratigrafické analýze a rozboru movitých nálezů z výplně stavebních jam, které k nim přísluší. Na mohelnické lokalitě obojí provedl Radomír Tichý na počátku 21. století při komplexním zpracování nálezů z výzkumu a tento závěr byl potvrzen.¹⁴

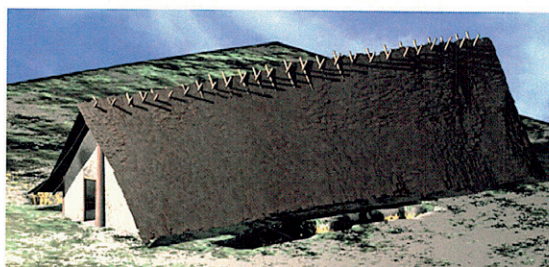
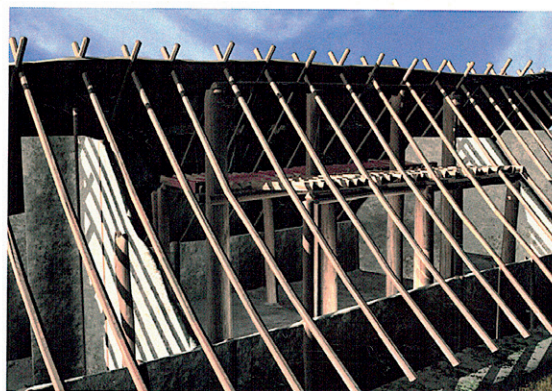
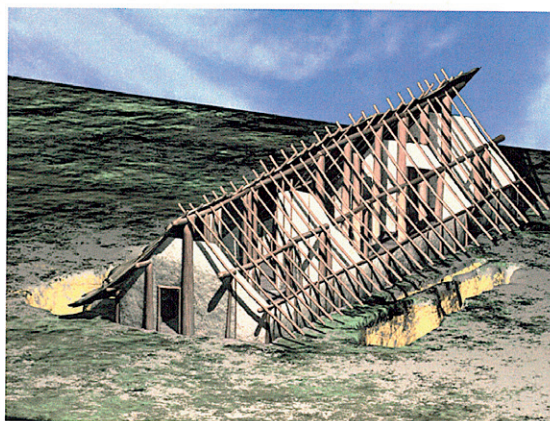
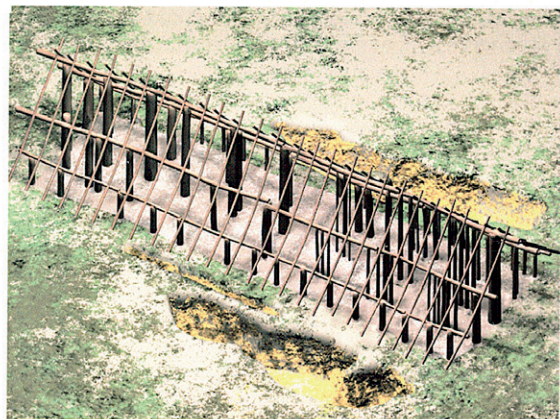
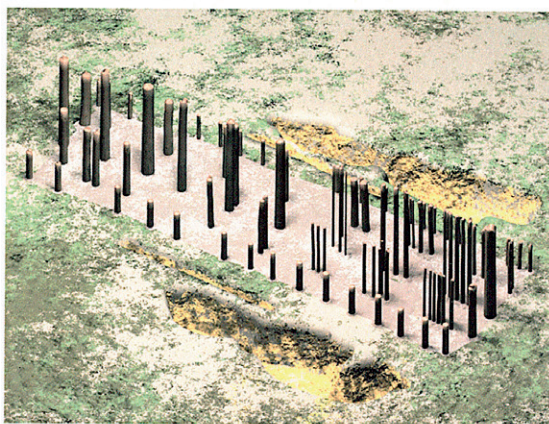
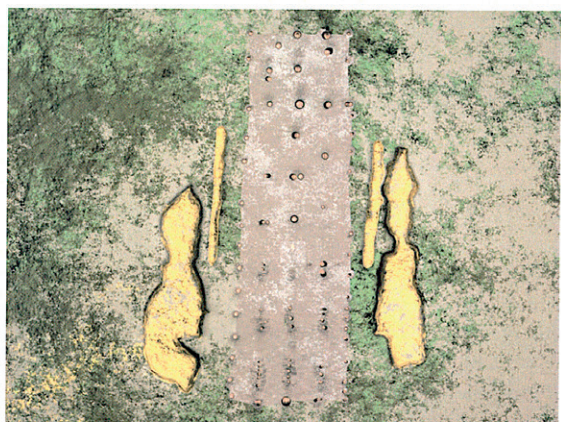
Domy mohelnického typu jsou definovány jako nadzemní stavby s obdélným půdorysem, který je na rozdíl od jiných staveb LnK tvořen až sedmi řadami konstrukčních linií – základních pět řad sloupů je doplněno o vnější podélné základové žláby (tzv. postranní žláby) umístěné zpravidla do střední části budovy. Kromě toho mívají tyto stavby také zesílení/zpevnění vnitřní sloupovou konstrukci v jedné okrajové části domu (na mohelnické lokalitě v jižní části domu) v podobě trojice hluboko zapuštěných vnitřních sloupů. O podobě staveb mohelnického typu, stejně jako o funkci postranních žlábků a trojice hluboko zapuštěných sloupů, se v odborné literatuře stále diskutuje. Existují teorie, že postranní žláby mohly tvořit další nosnou část střechy zvyšující stavbu o patro, nebo že alespoň v její střední části, kde jsou postranní žláby nejčastější, mohla mít stavba sedmilodní dispozici. Může však také jít o technickou záležitost spojenou se stavbou přístavku/přístavků s hospodářskou funkcí, které doplňovaly běžný dům pětiřadé sloupové konstrukce. Relativní shoda je pak na interpretaci vnitřního zpevnění v jedné okrajové části domu. Má to být doklad základu pro vybudování půdy – nadzemní skladovací prostory.

Jak ukazuje provedená analýza, některé ze stavebních komplexů na mohelnickém sídlišti existovaly kontinuálně i v druhé, třetí a čtvrté stavební fázi. Pro ně jsou však již typické půdorysy pouze pětiřadé sloupové konstrukce. V Mohelnici byly dochovány obvykle jen zčásti, překrývaly se, a tak byla jejich bližší identifikace někdy problematická. Některé stavby tohoto typu bylo možné od sebe odlišit například tím, že měly (pro ně charakteristický) zmnožený počet sloupů v dlouhých obvodových stěnách.

Obr.

II. 2 Rozmístění půdorysů staveb na celkovém plánu lokality podle Haralda Stäubleho.

14 Tichý 2020e, 222–241; viz Stäuble 2020, 79.

Obr.
II. 3 Rekonstrukce domu mohelnického typu vycházejí ze stavby č. 18, kterou podle předlohy Harald Stäubleho zhotovil T. Preuss.

Jednotlivé stavební fáze byly rozlišeny teprve identifikováním přestaveb a analýzou keramických nálezů v jejich stavebních jámách. Tyto stavební fáze na mohelnickém sídlišti již odpovídají mladším keramickým fázím LnK.

Do celého období LnK je v současné době na lokalitě řazeno 20 půdorysů domů, z nichž jen osm má bezpečně identifikovány postranní žlábků (možná k nim ale náležejí ještě dva další domy). Domy byly rozmístěny v nevelkých vzdálenostech od sebe. Třebaže byly rozlišeny čtyři stavební horizonty, bylo potvrzeno, že pro stavby domů z mladších fází se používala přibližně stejná místa jako pro většinu domů v nejstarší fázi. Domy jsou od sebe odděleny komplexy velkých stavebních jam, které sloužily ke svým účelům dlouhodobě. Analýzou movitých nálezů z jejich výplně je totiž doloženo, že v různých obdobích byly využívány obyvateli okolních staveb z různých stavebních fází. Orientace staveb respektuje víceméně jednotnou osu, a to v severojižním směru. V druhé a třetí fázi se dokonce předpokládá cílené uspořádání domů na sídlišti do jakési „návsí“,¹⁵ jinak stavby respektovaly zdejší terén a průběh návrší podmíněný severojižní orientací toku řeky Moravy. Vzhledem k přestavbám a nedochovaným celým půdorysům bylo obtížné stanovit původní velikosti staveb. Nejzachovalejší půdorys – dům č. 18 se dvěma postranními žlábků ve středové části – měl délku 20 metrů a šířku 10 metrů, a to včetně postranních žlábků. Jako jediný z Mohelnice byl také graficky rekonstruován (obr. II.3).¹⁶ Ostatní dochované části půdorysů nikdy nedosáhly těchto rozměrů, a lze tudíž pouze předpokládat, že původní velikost těchto domů byla podobná.

Vedle stavebních komplexů (půdorysů domů a k nim příslušných stavebních jam) je mohelnický sídlištní areál definován sídlištními jámami různých tvarů a zřejmě i funkcí, pyrotechnickými zařízeními v podobě pecí či ohnišť a studnami, z nichž ta náležící do LnK měla unikátně dochovanou dřevěnou stavební konstrukci a na movité nálezy bohatou výplň.

Sídlištní jámy různých tvarů a funkcí Rudolf Tichý při výzkumu rozděloval na velké objekty (většinou stavební jámy, které dostaly označení č. O1–O81) a menší jámy, které označoval římskými číslicemi (mělo jich být 256).¹⁷ Při následném zpracování byly tyto objekty přečíslovány a sjednoceny do jednotné evidenční řady s arabskými čísly.¹⁸ Bohužel jejich terénní dokumentace se dochovala pouze torzovitě, stejně jako písemný popis. Zpětně rozlišitelné jsou tak podle dochovaných půdorysů a profilů/řezů tzv. zásobní jámy s hruškovitými profily, jámy s kruhovým či oválným půdorysem a mísovitým profilem, menší soujámí s více či

méně nepravidelným dnem a větší hliníky, které mohly vzniknout postupným rozšiřováním původně stavebních jam. Protože byl v jejich výplni nacházen materiál z různých období, a to nejen LnK, ale i mladších, bylo nutné při zpracování výsledků výzkumu nejprve zohlednit vlivy transformačních procesů, které na lokalitě probíhaly při tvorbě zásypů jam sídlištním odpadem, a teprve poté rozhodnout o jejich bližším zařazení, popřípadě dataci.¹⁹ Každopádně bylo konstatováno, že většina objektů má sice smíšený materiál, avšak vznikla v období LnK.

Při mohelnickém výzkumu byly objeveny dvě výrazné koncentrace pyrotechnických zařízení – pecí a ohnišť. První skupina byla umístěna do severního rohu objektu č. 44 (stavební jámy/hliníky), který sousedil s jihovýchodním rohem domu č. 18 (obr. II.4).²⁰ Mělo jít o jedenáct pecí a čtyři ohniště a toto uskupení mělo vytvářet kruh o průměru 8 metrů. Pyrotechnická zařízení byla objevena v různých výškách stěn a zásypu tohoto objektu a výškový rozdíl mezi nejvyšším a nejnižším místem měl činit 60–70 centimetrů. Podlahy pecí měly být mírně zahloubeny a měla je tvořit vypálená vrstva hlíny pokrývající někdy i dláždění z plochých kamenů a říčních valounů, popřípadě kamenných podložek či velkých keramických střepů z nádob. Zčásti se dochovaly klenby a podle jejich nasměrování by měl být otvor pecí orientován k jihu. Obdobná situace byla sledována ve stavební jámě u domu č. 16, kde byly objeveny tři pece LnK. Další, již ojedinelé objekty tohoto typu byly pak nacházeny roztroušené po celé ploše výzkumu. Mohelnické pece patřily k jednokomorovému typu se speciálně upravenou podlahou a sloužily především k přípravě jídla. Zcela analogické pece známe ostatně z většiny sídlišť LnK, a to nejen na Moravě.

Druhá skupina pyrotechnických zařízení byla objevena na východním okraji zkoumané plochy ve vzdálenosti cca 30 metrů od zjevných dokladů neolitického osídlení LnK. Na ploše 100 m² zde byla objevena koncentrace pěti objektů tohoto typu. Protože konstrukce pecí byla obdobná jako v předchozím případě, měly by být zařazeny do období LnK. Většina zlomků keramických nádob, které zde byly objeveny, však spadá až do lengyelské kultury. Jelikož zde ale bylo nalezeno také několik zlomků keramiky LnK, časové zařazení těchto pecí do tohoto období rozhodně nelze vyloučit. Další tři pece s obdobnou konstrukcí byly objeveny mezi lengyelskými objekty č. 67 a 68, a to opět s převažujícím movitým materiálem lengyelské kultury.²¹

Otevřenou otázkou v Mohelnici je přítomnost neolitických lidských pohřbů. V období LnK jsou jejich nálezy na sídlištních běžné. Objevují se jak jednotlivé hroby nebo pohřby v sídlištních objektech, tak menší pohřební okrsky či dokonce celá pohřebiště.

15 Tichý 2020d, 219.

16 Stäuble 2020, obr. 60.

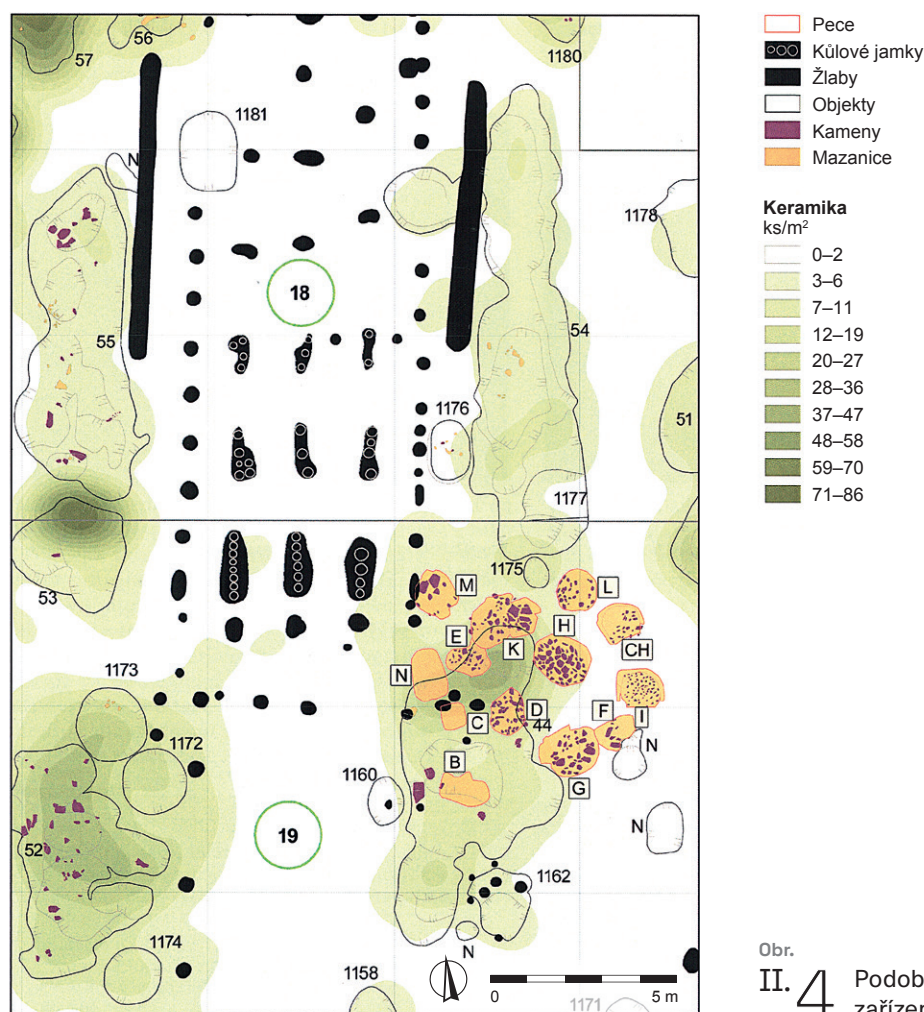
17 Tichý – Thér 2020a, 23.

18 Tichý – Thér 2020b, 41–62.

19 K tomu Tichý 2020c.

20 Tichý – Thér 2020b, 62–63, obr. 42–45.

21 Tichý – Thér 2020b, obr. 27.

Obr. II. 4 Podoba digitalizované dokumentace pyrotechnických zařízení v objektu č. 44 objevených u domu č. 18.

Z Mohelnice takové nálezy zmiňovány nejsou. Pouze v roce 1960 byl na okraji objektu č. 52, v mělké oválné prohlubni, objeven sklad tří nádob, v jejichž sousedství byla kamenná podložka a silicitová čepelka, které Rudolf Tichý považoval za možné hrobové milodary. Protože zde však nebyly identifikovány žádné lidské ostatky, domníval se, že by mohlo jít o symbolický hrob.²²

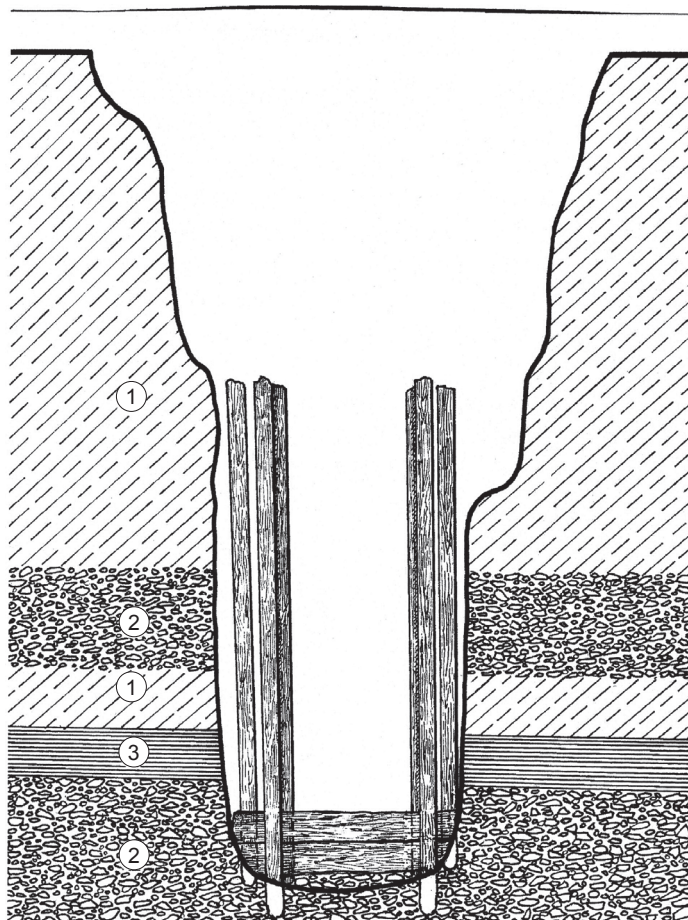
Neopomenutelným objevem spojeným s výzkumem v mohelnické štěrkovně jsou studny. Nejstarší z nich, objekt č. CCXXIV (dle nového označení č. 1224), spadá do LnK a bude zřejmě patřit k nejstarším stavbám na zdejší sídlišti prvních zemědělců. Již bylo zmíněno, že dřevěná stavební konstrukce této studny byla datována (opakovaně) do závěru první poloviny 6. tisíciletí př. n. l. Studna však musela sloužit dlouhodobě, neboť nálezy z její výplně lze datovat do celé druhé poloviny 6. tisíciletí př. n. l. Její

dřevěná konstrukce byla složena z desek a kůlů většinou dubového dřeva. Základový věnec jejího roubení byl sestaven do čtverce o délce stěny 1 metr, jeho východní stěna se však nedochovala (obr. II.5). Rudolf Tichý připouští možnost, že v konstrukci byl následně použit mimo jiné vydlabaný kmen stromu upevněný mezi kůly, který se však rozpadl, a při výzkumu tudíž nemohl být identifikován.²³ Možná to byl pozdější reparační prvek, který byl vložen dovnitř poškozené původní pravoúhlé konstrukce. Hloubka studniční jámy dosahovala 5 metrů od stávajícího povrchu a její stavitelé se museli prokopat dvěma vrstvami štěrku, než založili základový věnec dřevěné konstrukce na dně studny.

Ve výplni studničního objektu od horních vrstev až po dno byly objeveny zlomky keramických nádob LnK. Žádná z nich však nebyla nalezena (či následně zrekonstruována) celá a žádná

22 Tichý 1961a, 43, Taf. 16, 17:1–3.

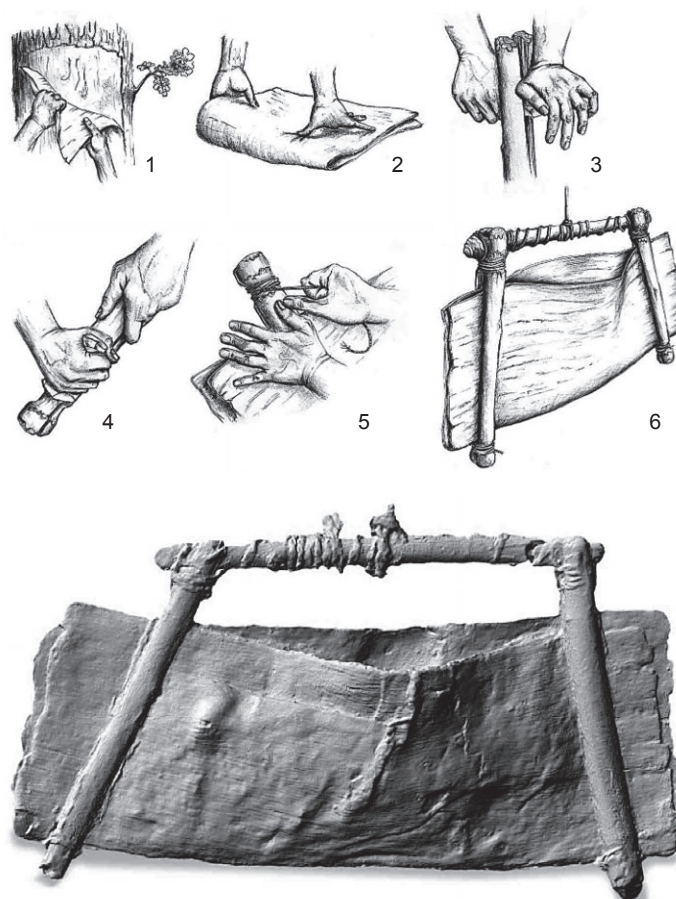
23 Tichý 1972a, 19; Vostrovská et al. 2021, Fig. 2–5.

Obr.

II. 5 Rekonstrukce řezu a konstrukce studny kultury s lineární keramikou podle Rudolfa Tichého a Radomíra Tichého.

zřejmě nesloužila k čerpání vody. Zlomky patřily k typickým polokulovitým, kónickým a lahovitým tvarům nádob, které se pak jako součást běžného sídlištního odpadu dostaly do objektu studny.²⁴ Nálezy byly objevovány jak uvnitř, tak i vně předpokládaného dřevěného roubení – v celém zásypu vykopané studniční jámy. Jako odpad se do studny dostaly rovněž zvířecí kosti, které zde byly nacházeny především v hloubce 4,5–5 metrů. Podle určení Zdeňka Kratochvíla to byly převážně kosti skotu, méně bylo kostí prasat, jedním kusem byl zastoupen paroh jelena a jedna kost patřila bobrovi.²⁵ Záhadným se stal nálezy zvířecího obratle, na kterém Rudolf Tichý viděl zářezy po tažení lana. Podle něj

Obr.

II. 6 Postup při výrobě věder na vodu objevených v mohelnické studni kultury s lineární keramikou a jejich rekonstrukce.

měl sloužit jako pomůcka při vytahování věder s vodou. Tichého domněnka nemusí být scestná, neboť obdobné nálezy byly objeveny později v Německu a jsou zde interpretovány stejným způsobem.²⁶ Bohužel Tichého interpretaci nelze ověřit, neboť při současném laboratorním zpracování se obratel (prozatím?) nepodařilo identifikovat.

Z výplně studny byl získán také početný archeobotanický materiál, který analyzoval Emanuel Opravil již záhy po objevu.²⁷ Kromě dřeva (dubové, javorové, jilmové, jasanové, bukové a habrové) identifikoval například lískový oříšek. Později z odebraných

24 Vostrovská et al. 2021, Fig. 4–5.

25 Tichý 1972a, 18.

26 Podle sdělení Haralda Stäubleho.

27 Opravil 1972, 22.

vzorků výplně získal další makrozbytky – semena, resp. plody plevelů a jiných volně rostoucích rostlin, na jejichž základě definoval zdejší přírodní prostředí.²⁸ Unikátními nálezy z mohelnické studny jsou zbytky nádob z organického materiálu na vytahování vody – věder. Jejich úchopové části byly vyrobeny z podélně dělených prutů lísky, jasanu a břízy. Jejich stěny byly vytvořeny z lýka (Emanuel Opravil je popisuje jako dýhu), jednotlivé pásy byly vsunuty mezi rozdělené pruty a pak k sobě svázány provázky z rostlinných vláken. Jejich podobu se podařilo rekonstruovat teprve nedávno díky nálezům obdobných věder z německé lokality Schkeuditz – Altscherbitz (obr. II.6).²⁹

Studna byla umístěna na východním okraji sídliště LnK směrem k toku řeky Moravy, v severní polovině prozkoumané plochy. Díky celkovému plánu lokality, který sestavili Richard Thér a Radomír Tichý, můžeme rekonstruovat její polohu. Byla umístěna cca 20 metrů východně od nejbližší identifikovaných domů č. 5 a 6 LnK.³⁰ Umístění studny na okraj sídliště nebylo zcela jistě náhodné. Podobné lokace studní se vyskytují také na jiných sídlištních LnK. Záměrný výběr této polohy podporují nálezy dalších tří studní v Mohelnici z mladších období pravěku, které jsou sice vzdáleny několik desítek metrů od studny LnK, ale ve stejné linii.

Další etapa osídlení lokality je spojena s lengyelskou kulturou (dále LgK). Posouváme se již do 5. tisíciletí př. n. l., a to nejspíše do jeho druhé poloviny, neboť zde objevený movitý keramický materiál spadá do závěrečného období této kultury.³¹ Jsme již na konci neolitického vývoje, kdy se postupně mění jak lidská společnost, tak i její materiální kultura a objevují se již první kovové (většinou měděné) artefakty. Podle prostorové analýzy movitých nálezů LgK na ploše mohelnického výzkumu je zřejmé, že osídlení v tomto období se koncentrovalo v centrální části původního neolitického sídlištního areálu LnK.³² Byly zde objeveny dva půdorysy staveb (č. 4 a 14), které byly interpretovány jako domy lengyelské kultury. Patří k variantám dvouprostorových domů sloupové konstrukce obdélného či mírně lichoběžníkovitého půdorysu uprostřed rozdělených příčkou do dvou stejných částí a s jedním nosným sloupem uprostřed každé z místností.³³ Jejich půdorysy jsou ale v Mohelnici zachovány jen zčásti – většinou jsou k dispozici pouze obvodové stěny, nosný středový sloup nebo část středové příčky. Jejich známé rozměry jsou tak neúplné a dosahují jen 10,4, resp. 8,5 metru délky a necelých 6 metrů šířky. Zřejmě ne náhodou byly postaveny na půdorysech

starších staveb LnK a mezi jejich sídlištními objekty. Jelikož objekty LgK byly v superpozicích s objekty LnK, byla nálezová situace nepřehledná. Zřejmě také proto došlo později k omylu a půdorys lengyelského domu č. 4 byl mylně považován za dům mohelnického typu LnK. Takto byl rovněž kresebně rekonstruován a tato rekonstrukce i s chybným popisem byla poté použita v *Pravěkých dějinách Moravy*.³⁴ Tento dům prošel zřejmě přestavbou a vzhledem k existenci ještě jedné boční stěny můžeme u něj předpokládat nejméně dvě stavební fáze.³⁵

Kromě půdorysů lengyelských staveb byly movité nálezy z tohoto období identifikovány ve výplni 52 sídlištních jam (obr. II.7). Většinou se zde však nacházely jen v menším počtu a společně s materiálem LnK, popř. dalších období. Je zřejmé, že LgK byly využívány starší objekty, například stavební jámy LnK, které byly v tomto období rozšířeny, a vznikly z nich tudíž rozsáhlá soujámy a hliníky. Do lengyelského období jsou přiřazována také některá výše popsaná pyrotechnická zařízení,³⁶ avšak toto časové zařazení je sporné. Můžeme ho předpokládat snad jen u pece/pecí u objektu č. 68,³⁷ z něhož máme evidováno největší množství movitých nálezů LgK z celé lokality.³⁸

Obdobně nejasná nálezová situace se pojí s osídlením kultury nálevkovitých pohárů (dále KNP). To spadá již do 4. tisíciletí př. n. l. a patří k významným eneolitickým obdobím. Eneolit je někdy označován jako období revoluce druhotných zemědělských produktů a kromě zkvalitnění jeho hospodářství (orba, pěstování více druhů plodin, chov dobytka i pro mléko a vlnu, užívání kovů) v něm sledujeme také výrazné společenské změny, spojené například s budováním centrálních opevněných sídlišť (hradišť) a samostatných mohylových pohřebišť. Při analýze movitých keramických nálezů z mohelnické lokality bylo zjištěno, že minimálně ze tří sídlištních objektů (č. 12, 36 a 255) a z povrchových sběrů pocházejí keramické zlomky KNP (obr. II.8).³⁹ Při samotném výzkumu Rudolf Tichý zaznamenal toto období pouze v souvislosti se studnou č. CCLV (nově označenou č. 1255), ale ostatní sídlištní objekty a movité nálezy tehdy rozpoznány nebyly.⁴⁰ Podle prostorové analýzy se materiál objevuje v sídlištních objektech umístěných v centrální části sídlištního areálu a vyskytuje se zde opět společně s materiálem

28 Opravil 1977; týž 1984.

29 Naposledy k tomu souhrnně Vostrovská et al. 2022.

30 Tichý – Thér 2020b, obr. 37.

31 Kalábková 2020, 146–148.

32 Tichý – Thér 2020b, obr. 56.

33 K typologii domů LgK viz Pavúk 2003.

34 Podborský 1993, 84, obr. 40.

35 Stäuble 2020, 73.

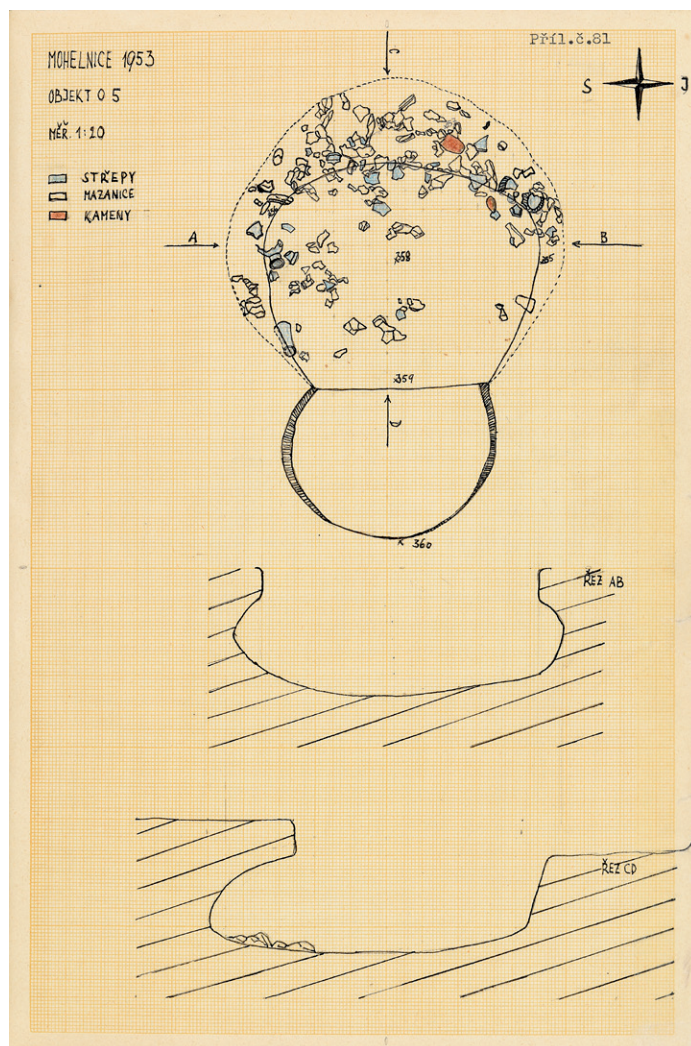
36 Tichý – Thér 2020b, obr. 27, 56.

37 Tichý – Thér 2020b, obr. 29.

38 Kalábková 2020, 140.

39 Kalábková 2020, 148–149.

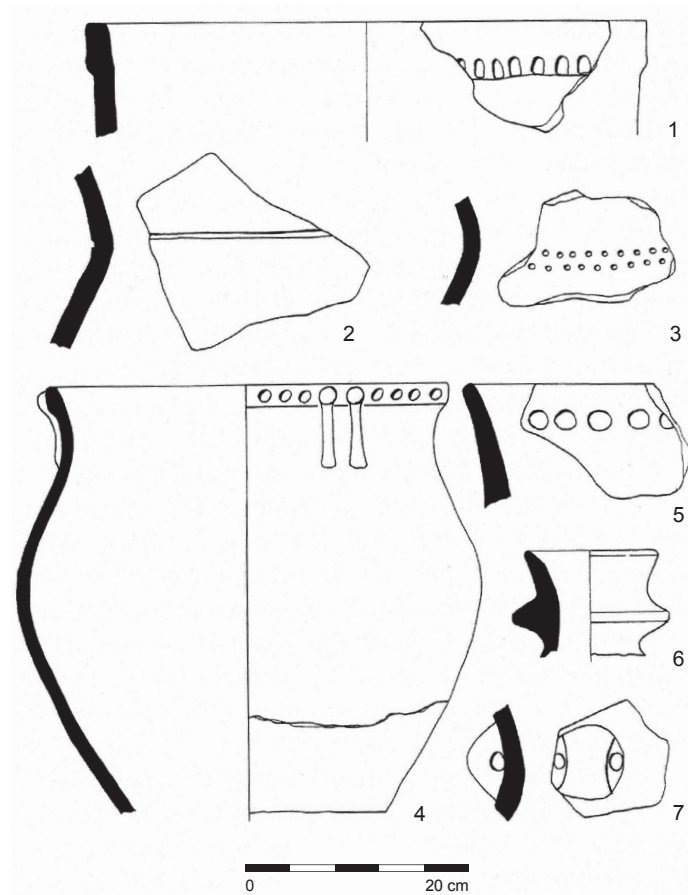
40 Tichý 1972a, 20.

Obr.

II. 7 Původní kresebná dokumentace objektu č. O5 z výzkumu Rudolfa Tichého v roce 1953, který náležel s největší pravděpodobností lengyelské kultuře.

z dalších období (převážně LnK).⁴¹ Vznik těchto objektů v období KNP není potvrzen, ovšem s výjimkou studny. Ta byla umístěna na severovýchodním okraji sídliště, jen 18 metrů severně od studny LnK. Byla objevena při bagrování štěrku v roce 1971 a na rozdíl od studny LnK její dřevěná konstrukce byla vytvořena vsunutím vydlabaného a vypáleného kmene dubu. Na jejím dně byly objeveny nejen zbytky tohoto kmene, ale také části nádob – velkého hrnce, části džbánů a šálků KNP. Jeden z nich

Obr.

II. 8 Kresebná dokumentace movitých nálezů kultury nálevkovitých pohárů.

byl zdoben trojúhelníkovitými důlky s bílou inkrustací.⁴² Díky později provedenému absolutnímu datování v laboratoři v Groningenu lze dřevěnou konstrukci této studny zařadit do období 3890–3700 let př. n. l. Toto datování odpovídá počátku baalberské fáze KNP,⁴³ objevený sídlištní keramický materiál je však prozatím přiřazován o něco mladšímu období – bolerázkému stupni KNP. Tento drobný nesoulad v datování, pokud není výsledkem špatného zařazení keramického materiálu, může být nepřímým dokladem o dlouhodobém používání studny KNP, obdobně jako je to předpokládáno u studny LnK.

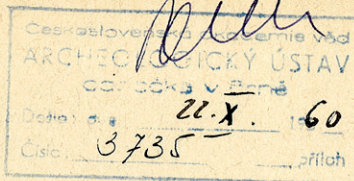
41 Tichý – Thér 2020b, obr. 57.

42 Tichý 1972a, 19–20, tab. 13.

43 Peška 2020a, 247.

Kat. obec: NOHELNICE n.Mor.

Osada:

Trať: U bývalého cukrovaruOkres: Šumperk (Zábřeh)Druh a kultura: sídliště (volutová, mor.mal.), pohřebiště (zvonc., platěnické)3. **Zpráva**

ved. výzkumu zachr. výzkumu
 koreferenta
 komise za období: 23.9.-12.10.1960
 ved. oddělení

V uplynulém období pokračoval zachraňovací výzkum opět na ploše ležící východně od prodloužené hlavní osy zaměření, na svahu, který zasahuje k okraji jezera bagroviště.

Nejvýznamnějším zjištěním letošní sezony je odkrytí celé řady kruhových nebo podkovovitých pecí, jejichž dna jsou ve většině případů vydlážděna, značně pravidelně, plochými kameny. Tyto pece patří osídlení s volutovou keramikou. Zvláště pozoruhodné je odkrytí 7-8 těchto pecí v objektu 044, kde jsou seřazeny v půlkruhovém, příp. kruhovém půdorysu, připočteme-li k nim i několik ohnišť, které zřejmě k celé soustavě pecí přináležejí. Ve středu půdorysu vymezeného pecemi se nacházela velká skupina volutových střepů z 1-2 nádob, kromě většího počtu střepů volut. keramiky. Nádoby stály původně na ~~ještě~~ ohništi, jehož zbytky jsme pod nimi odkryli. Zřejmě nejde o pece hrnčířské, pravděpodobně sloužily k úpravě potravin a pod. Podobnou situaci se nám nepodařilo dosud zjistit v předchozích výkopových sezonách.

Ve vzdálenosti asi 50m směrem východním od těchto objektů jsme zjistili v úseku, kde jsme již nepředpokládali volutové osídlení, dva další podkovovité-pecovité útvary a jinou volutovou pec, zapuštěnou poměrně hluboko ve žlutém sprašovém podloží. Dvě z těchto pecí jsou narušeny objektem 046 s materiálem z nejml. fáze mor.malované keramiky. Získali jsme tak velmi pěkný doklad superposice.

Kromě výše jmenovaného objektu s mor.malovanou k. jsme zachytili na ploše, kde se nachází volutový objekt 044, ohniště a střepy mor.malované keramiky.

Na stejné ploše, jižně od 044 se nacházel také žárový hrob skupiny se zvonc.poháry, uložený v oválné jamce. Poměrně chudě vybavený hrob je zničen značně tlakem půdy a orbou.

Od 29.9. jsme přesunuli všechny pracovníce na východní část návrší, kde byly zachyceny žárové hroby platěnické, celkem prozatím 20. U některých jsme byli nuceni provést urychlenou záchranu, takže jsme je nemohli zakreslit, pouze situačně zaměřit.

Naše práce byly značně ztíženy nepříznivým počasím, které nám nedovolilo v uplynulém období pracovat na objektech v terénu po dobu více jak 5 dnů. Pracovní doba byla v těchto dnech využita k mytí a číslování nálezu a k různé drobné údržbě.

Mimo referenta a V.Vymazala pracuje na výzkumu 5 dělníci *ml. 1-3 brigád*

Poznámka: Pište pokud možno strojem. Na konci uveďte datum odeslání a čitelný podpis. Zprávy koreferentů a komisí *(neposílat)* vyhotovte dvojmo.

St 27-714-38

Obr.

II. 9 Zpráva o průběhu části výzkumu v roce 1960 se záznamem o nálezu žárového hrobu kultury zvoncovitých pohárů.

Již Rudolf Tichý při výzkumu rozpoznal osídlení z pozdního eneolitu, přesněji z druhé poloviny 3. tisíciletí př. n. l. Zlomky keramických nádob kultury zvoncovitých pohárů (dále KZP) byly objeveny jak povrchovými sběry, tak i v zásypech sídlištních objektů (často společně s keramikou LnK a dalších období). Koncentrovaly se v centrální části zkoumané plochy, ale menší množství bylo objeveno také na jejím jižním a severním okraji.⁴⁴ Stanislav Stuchlík při pozdějším komplexním zpracování identifikoval tři sídlištní jámy, které by měly náležet pouze KZP (objekty č. 6, 60a a 190).⁴⁵ Bohužel bližší informace nejsou dnes k dispozici k nálezu silně poškozeného žárového hrobu KZP (v dokumentaci označen jako H6), který měl být objeven v roce 1960 (obr. II.9).⁴⁶ Byl by to jediný doklad pozdně eneolitického pohřbu na této lokalitě. Pohřebiště KZP jsou však známa z okolí.⁴⁷ Podle provedeného absolutního datování do tohoto období patří také studna č. CCLIV (nově č. 1254) na severovýchodním okraji zkoumaného areálu (měla by spadat do let 2460–2290 př. n. l.).⁴⁸ O její podobě máme ale jen kusé informace, neboť její výzkum ve větším rozsahu nebyl možný.⁴⁹ Byla objevena asi 120 metrů severně od studny LnK. Na dně výplně studniční jámy se nacházela vrstva dřeva z dubu, lísky, javoru, jasanu, topolu a olše, měla zde být nalezena také skořápka lískového ořechu.⁵⁰ Pod vrstvou dřev měly ležet zlomky eneolitické keramiky.⁵¹

Při likvidaci přístupové cesty byl v roce 1971 zničen další studniční objekt umístěný mezi studnami č. CCLIV a CCLV. Získal označení č. CCLVI (nově č. 1256). Protože při výkopových pracích hrozilo pracovníkům nebezpečí pádu do jezera vytvořeného těžbou štěrku, podařilo se z něj zachránit pouze některé části dřevěné konstrukce. Měla mít čtvercový půdorys tvořený svíslé stojícími prkny, která byla od sebe vzdálena asi 5 centimetrů. Již Rudolf Tichý konstatoval, že datování tohoto objektu je problematické a měla by k němu přispět analýza C₁₄, neboť pouhé tři zlomky pravěké keramiky, které se podařilo z výplně studny vyzvednout (z nichž minimálně jeden, s tzv. notovou výzdobou, patřil LnK), mu tehdy neumožnily učinit žádné závěry. Absolutní datování pomocí C₁₄ se však nakonec ukázalo jako značně problematické. Vzorky zaslané do laboratoře v Groningenu poskytl tři data, z nichž první spadá na úroveň pozdního paleolitu

(zřejmě v důsledku nevhodně vybraného vzorku vycházejícího patrně z fosilizovaného dřeva) a další dvě odpovídají závěru starší doby bronzové, avšak v Mohelnici není z této doby evidováno žádné osídlení.⁵² Není bez zajímavosti poznámka Rudolfa Tichého o tom, že „při provádění rozboru pracovních stop na dřevěných předmětech z této studny bylo zjištěno, že jsou opracovány kovovým nástrojem, a nikoliv kamenným.“⁵³

Osídlení z doby bronzové je v Mohelnici doloženo teprve v období lužických popelnicových polí (dále KLPP) a spadá do posledních století 2. tisíciletí př. n. l. Bronz, který pojmenoval celou epochu, je první lidmi uměle vytvořenou slitinou dvou kovů – mědi a cínu. Toto období je charakterizováno opět značným kulturním a hospodářským vzestupem dokládáným nálezy zemědělsko-řemeslnických sídlišť, hradišť jako center správy a obchodu, samostatných pohřebišť se specifickými pohřebními rity či doklady sakrálních areálů včetně četných depotů s (nejen) bronzovými artefakty. Objekty s materiálem KLPP byly v Mohelnici zachyceny v severní části zkoumaného areálu⁵⁴ a opět obsahovaly rovněž nálezy z jiných období.⁵⁵ Stanislav Stuchlík tomuto chronologickému horizontu přiřadil pět sídlištních objektů nepravidelných tvarů s různými výklenky a materiál, který v nich byl nalezen, datoval do lužické fáze KLPP.⁵⁶ Kromě zlomků keramických nádob a mazanice zde byly objeveny bronzové artefakty – včetně rybářského háčku a jehlice na spínání šatu. Objekty/nálezy můžeme považovat za doklad existence běžného zemědělsko-řemeslnického sídliště KLPP v tomto prostoru.

Důležitou etapou v dějinách lokality byla také doba železná. Své pojmenování získala opět podle nového materiálu, který v 1. tisíciletí př. n. l. postupně nahradil bronz ve výrobě nástrojů a zbraní. Opět jde o období společenského a kulturního vzestupu, jakož i dokonalejších technologií, které již ale můžeme také dokumentovat nejstaršími písemnými zprávami o dění na evropském kontinentu. V jeho starší etapě – v době halštatské – existovala na východním okraji zkoumaného prostoru nekropole se žárovými pohřby.⁵⁷ Náležejí platěnické skupině východo-halštatské kultury⁵⁸ a je datována do 7.–6. století př. n. l. Na první hroby se narazilo již v roce 1953 (obr. II.10) a poslední byly prozkoumány v roce 1965. Celkově se zde podařilo zachytit 42 hrobů náležejících do tohoto období. Mrtví byli spáleni mimo hrobové

44 Tichý – Thér 2020b, obr. 58.

45 Stuchlík 2020a, 105.

46 Tichý 1961a, 41. Při tvorbě celkového plánu byl tento hrob zaznamenán na listu D, ale bez označení čísla objektu. Je vyznačen pouze jako hrob u objektu č. 52. Tichý – Thér 2020b, obr. 31.

47 K tomu například Goš – Halama 2020, 35, 37.

48 Peška 2020a, 245.

49 Tichý 1972a, 20.

50 Opravil 1972, 22.

51 Tichý 1972a, 20.

52 Peška 2020a, 247.

53 Koncept dopisu R. Tichého dr. Mookovi, citováno podle Peška 2020b.

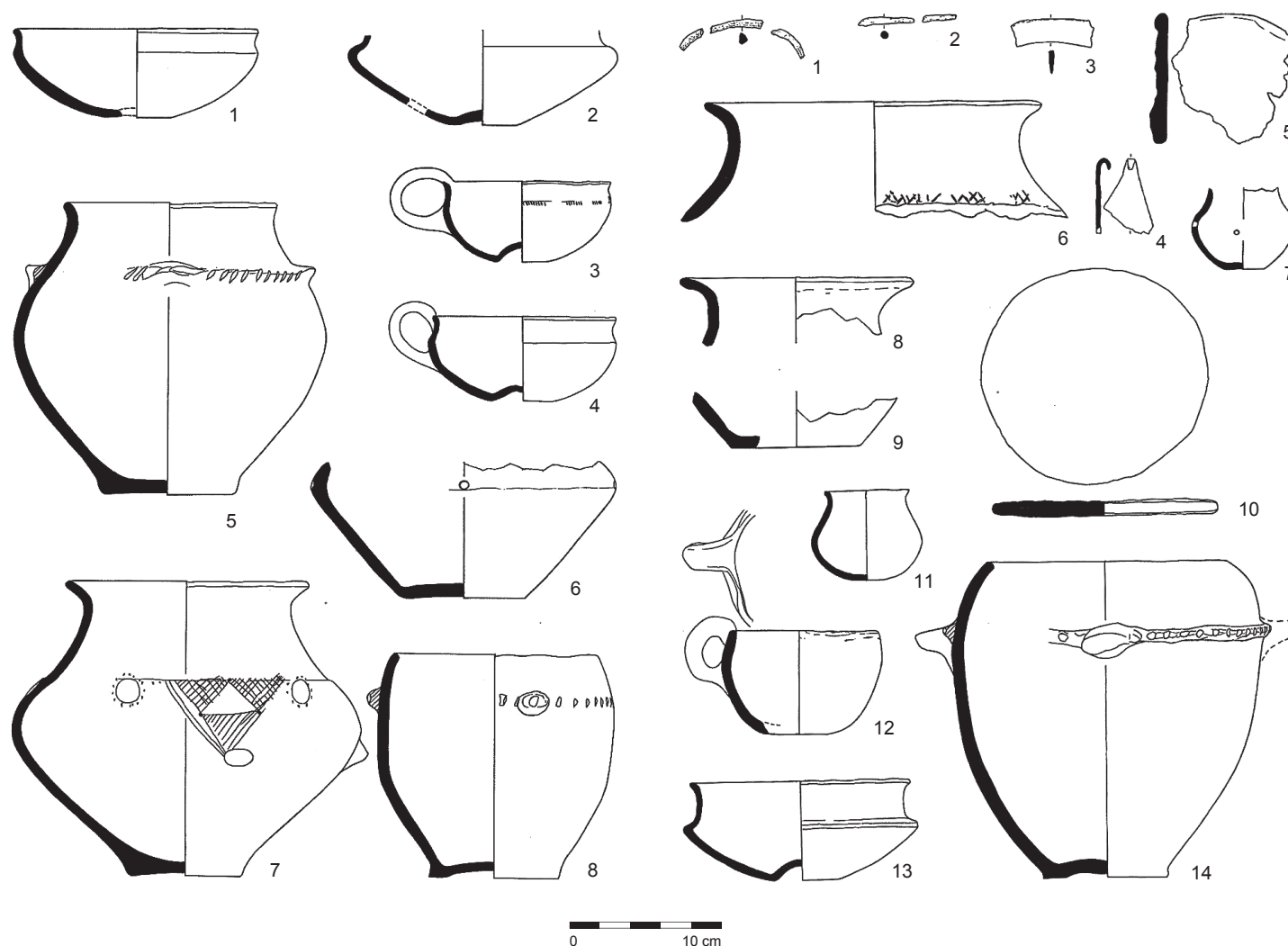
54 Tichý – Thér 2020b, obr. 59.

55 Stuchlík 2020a, 105–106.

56 Stuchlík 2020b, 154, obr. 85.

57 Stuchlík 2004; Tichý – Thér 2020b, obr. 59.

58 Podle dnes užívané terminologie Martina Golce. Viz Golec – Fojtík 2020, 11–13.

Obr.

II. 10 Nálezy z hrobu č. 4 platěnické skupiny východohalšatské kultury objevené v roce 1953.

jámy, jejich popel byl zpravidla nasypán do nádob a k nim byly do hrobů dány milodary v podobě dalších (až 14) keramických nádob, kovových šperků, nástrojů a zbraní. Součástí výbavy některých hrobů byly dokonce hliněné kuličky, skleněné korálky, bronzová plastika (známý je zejména bronzový závěsek s očkem ve tvaru beránka z hrobu č. 5, který mohl být součástí nějakého náhrdelníku) nebo kamenné artefakty (broušené a štípané nástroje, kamenná podložka). Rudolf Tichý se zmiňuje také

o dalších nálezech, některé se však nedochovaly.⁵⁹ Hrobové jámy měly zpravidla kruhový či oválný půdorys s průměrem od 90 do 140 centimetrů, výjimečně se objevily hroby s pravoúhlým (čtvercovým) půdorysem a většími či menšími rozměry. Velikostí a charakterem mohelnické pohřebiště nevybočuje z dobového standardu. Předpokládá se, že je součástí většího pohřebního areálu s počátky v období kultury lužických popelnicových polí a halšatský okrsek je z této plochy poněkud vyčleněn, jak je to

59 Tichý 1953d, 118 (26. října 1953; v hrobě č. 5 byl nalezen „malý jantarový úlomek“, který „se nedochoval“).

obvyklé na jiných lokalitách (například na nedalekých pohřebištích Moravičany – Dílečky⁶⁰ a Mohelnice – U Škrobárny⁶¹). Sídlištní areály z tohoto období máme doloženy na sousedních lokalitách (např. Mohelnice – U Nadjezdu).⁶²

Posledním chronologickým horizontem zachyceným výzkumem Rudolfa Tichého v areálu mohelnické štěrkovny je osídlení z mladší doby železné – doby laténské, která je tradičně (byť ne zcela přesně) spojována s Kelty. Laténské nálezy byly zaznamenány již v první sezóně v roce 1953 a v následujících letech byly sporadicky dokumentovány jako intruze ve starších objektech. Nejvýznamnější doklady laténského osídlení však byly učiněny teprve v roce 1972 při záchranných akcích prováděných v souvislosti s rozšiřováním štěrkovny severním směrem. Bohatý na nálezy byl tehdy především objekt označený jako č. O83 – zřejmě sídlištní jáma, z níž se podařilo získat jak kolekci zlomků typických keramických nádob (situlovitě hrncovitě nádoby a misky), tak i železné artefakty (například nůž), bronzovou sponu mladší varianty (údajně) duchcovského typu, mazanici a zvířecí kosti. Nálezy z tohoto objektu zpracoval Jiří Meduna a datoval je do přelomu 4./3. století př. n. l., přesněji do fáze LT B2.⁶³ Bohužel k této sezóně výzkumu postrádáme jakoukoliv dokumentaci, a tak o podobě laténského sídlištního objektu můžeme pouze

spekulovat.⁶⁴ Laténské osídlení v prostoru mohelnické štěrkovny s největší pravděpodobností souvisí s nálezem z protějšího levého břehu řeky Moravy, učiněným v roce 1999 Jaroslavem Peškou. Ten tehdy na břehu bývalého řečiště objevil zakotvenou laténskou loď – monoxyl.⁶⁵

Je zřejmé, že intenzivní prehistorické a protohistorické osídlení lokality Mohelnice – U Bývalého cukrovaru, štěrkovna nebylo zachyceno v celém rozsahu a že plocha necelých 2 hektarů, na níž probíhal výzkum Rudolfa Tichého, je pouze částí rozsáhlejšího celku. Postupující těžba štěrku a častá nepřítomnost archeologického dohledu bezesporu způsobily ztrátu mnoha cenných nálezů. Je pravděpodobné,⁶⁶ že lokalita byla osídlena také v mladších obdobích, jak je to ostatně doloženo na sousedních nalezištích. Výhodou tohoto místa nejsou jen přírodní podmínky umožňující zemědělskou činnost, ale také řeka Morava, která byla bezesporu důležitou vodní – lodní – komunikační spojnici nejen s jinými moravskými regiony, ale také se širším prostorem střední či jihovýchodní Evropy. Naleziště v mohelnické štěrkovně je významné také tím, že je součástí jedné z posledních sídelních komor na severní hranici osídleného prostoru Moravy. Trvale neosídlená horská pásma, přes něž přecházely dálkové komunikace, oddělovala tento region od osídlených částí Čech a Slezska.

60 Nekvasil 1982; týž 1993, 351, obr. 235.

61 Nekvasil 1966.

62 Goš – Halama 2020, 36.

63 Meduna 1980, 142, Abb. 18, Tabelle 2, Taf. 93–95.

64 K tomu Stuchlík 2020a, 106.

65 Peška 2020b.

66 Při sondování na jednom z polí 300 metrů severně od plochy zkoumané v roce 1953 byla ostatně objevena bronzová ostruha ze starší doby římské.

III. Příběh archeologického výzkumu v obrazech

PAVLÍNA KALÁBKOVÁ

1953

↑ Obr.

III. 1

Pohled na neodkrytou plochu mohelnické štěrkovny zahajuje vyprávění příběhu tamějšího výzkumu v obrazech. Byl zahájen z popudu Josefa Horkého, místního nadšence se zájmem o archeologii, který na počátku května 1953 oznámil tehdejší brněnské odbočce Archeologického ústavu Československé akademie věd první pravěké nálezy v prostoru nově budované štěrkovny na východním okraji města Mohelnice. Na fotografii lze vidět hladinu vznikajícího jezera štěrkovny podél toku řeky Moravy, kde se výzkum odehrával. Rudolf Tichý, který byl pověřen vedoucím brněnské odbočky Archeologického ústavu Josefem Poulíkem prověřit situaci, přijel do Mohelnice poprvé 12. května 1953 a provedl zde rychlý záchranný výzkum. Když byly v červnu 1953 porušeny další archeologické objekty, Josef Poulík rozhodl podniknout větší archeologický výzkum. Jeho provedení bylo svěřeno Rudolfu Tichému, tehdy ještě studentovi oboru archeologie na univerzitě v Brně. Oficiálním vedoucím výzkumu byl zprvu (byť značně formálně) sám Josef Poulík.

↑ Obr.

III. 2

Archeologický výzkum byl zahájen 30. června 1953, a to skryvkou ornice buldozerem. Později se ukázalo, že tento postup nebyl příliš vhodný, neboť se při něm ničily některé typy objektů – například sloupové jámy z neolitických staveb, o jejichž existenci se však zprvu nevědělo. Dodejme, že fotografie pochází z prvního dne výzkumu a zachycuje počátek terénních prací.

↑ Obr.

III.3

Při celkovém pohledu na část plochy výzkumu v roce 1953 je zřejmé, že kvůli provedené hluboké skrývce nejsou dochovány všechny sloupové jámy po konstrukcích neolitických staveb. K výzkumu zůstaly k dispozici většinou spodní části jiných typů pravěkých objektů – neolitických sídlištních jam a prvních hrobových jam žárového halštatského pohřebiště.

↑ Obr.

III.4

V roce 1953 se teprve hledala metodika terénního odkryvu. Je to zřejmé i z dokumentační fotografie výzkumu jednoho ze sídlištních objektů. Z dnešního pohledu byl zvolen velmi atypický postup: objekt byl rozdělen do čtyř sektorů a uprostřed byl ponechán kruhový sloupec zeminy. Podle evidence fotografické dokumentace by mělo jít o objekt č. VII (podle nového označení č. 1007). Podle kresebné dokumentace však číslo objektu nesouhlasí s podobou objektu zachyceného na fotografii. Zřejmě jde tedy spíše o sousední objekt č. VI (nově č. 1006) nebo č. V (nově č. 1005). I takovéto nepřesnosti jsou spojeny s počátky výzkumu a vypovídají o nezkušenosti výzkumného týmu.

← Obr.

III.5

Jáma s původním označením č. I (nově č. 1001) byla zkoumána jako jedna z prvních (byla ostatně narušena ještě před zahájením výzkumu) a také díky ní bylo na lokalitě hned v počátcích potvrzeno osídlení prvních zemědělců kultury s lineární keramikou datované do druhé poloviny 6. tisíciletí př. n. l. Kromě zlomků keramických nádob v ní byla objevena část zvířecího skeletu. Dnes není k dispozici, neboť osteologický materiál je z mohelnického výzkumu dochován teprve od výzkumné sezóny 1958. Podle Martiny Roubíčkové, která jej vyhodnocovala (Roubíčková 2020), byl stav zachování zvířecích kostí obecně nedobrý – kosti byly značně fragmentární a ztrouchnivělé. Obecně v souboru převažovala domácí zvířata, zastoupeny byly všechny v té době chované druhy (skot, prase, ovce a koza). Z divokých zvířat převažoval jelen, pratur, zajíc a bobr, byly objeveny také dvě kosti koně (zřejmě ještě divokého).

↑ Obr.

III.6

Podobný charakter měl objekt č. O12 (nově č. 12) s nálezy větší-
nově datovanými do kultury s lineární keramikou.

↑ Obr.

III.7

I díky nálezům z objektu č. O5 (nově č. 5) mohlo být již v roce 1953 na lokalitě potvrzeno osídlení z období lengyelské kultury. Na dně této zásobní jámy byly společně s kameny nalezeny rozbité nádoby uložené v přepálené vrstvě. Z objektu pochází rekonstruovaná mísa na nožce a ve velkých částech byly dochovány také další nádoby – hrnce, mísy a poháry. Díky charakteru zdokumentované nálezové situace můžeme předpokládat, že zde máme doklad jakýchsi rituálních praktik či zvláštního zacházení s artefakty.

← Obr.

III.8

Mísa na nožce z objektu č. O5 (nově č. 5) je jednou z mála rekonstruovaných nádob ze sídliště lengyelské kultury. Má středně vysokou kónickou nožku a rozevřené plece. Podle typu a umístění čtyř protilehlých polokulovitých výčnělků pod linií lomu maximální výdutě je ji možné zařadit do počátku IV. stupně lengyelské kultury – fáze LgK IVa. Podle dříve používaných periodizací byla řazena do závěrečné fáze moravské malované keramiky – MMK IIc, nebo do prvního stupně jordanovské kultury – JsK I (Kalábková 2020, 143, 147, obr. 74:7). Ať již použijeme kteroukoliv z periodizací, datujeme ji do druhé poloviny či na závěr 5. tisíciletí př. n. l., stejně jako celé lengyelské osídlení v Mohelnici.

↑ Obr.
III.9

V roce 1953 bylo v objektu č. O14 (nově č. 14) objeveno torzo ženské plastiky lengyelské kultury se zachovaným tělem s prsy a odlomenými končetinami i hlavou. Je jednou ze dvou ženských sošek, které byly v Mohelnici nalezeny. Vladimír Podborský je obě evidoval ve svém soupisu plastik kultury s moravskou malovanou keramikou (Podborský 1985, 50). Tehdy je přiřadil k tzv. mašůveckému typu ženských plastik a datoval je do počátku mladšího stupně lengyelské kultury. Podle nově provedených analýz nebude toto zařazení zřejmě správné, neboť lengyelské osídlení v Mohelnici pochází teprve z pozdější fáze této kultury. Tomu bude tedy zřejmě odpovídat také tato plastika (Kalábková 2020, 145).

→ Obr.
III.10

Jedním z objektů prozkoumaných v roce 1953 byla jáma č. LXII (nově č. 1062) se skupinou nádob a mazanic. Je datována do lengyelské kultury.

↑ Obr.
III.11

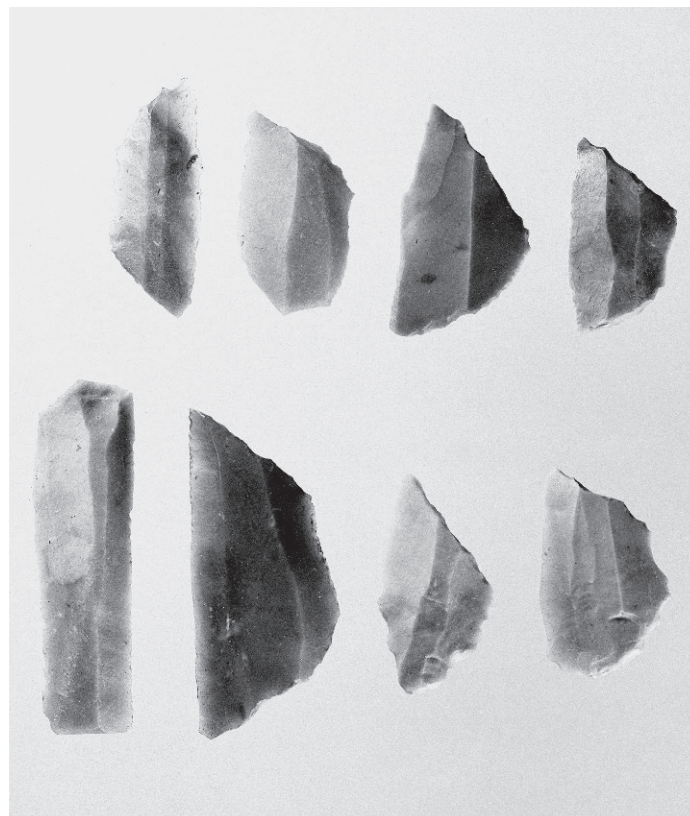
Již v květnu 1953, před zahájením plošného výzkumu, byly nalezeny první zlomky keramických nádob kultury zvoncovitých pohárů, čímž bylo identifikováno osídlení z druhé poloviny 3. tisíciletí př. n. l. (z pozdního eneolitu). Stěpy na fotografii získal tehdy Josef Horký a jde o zlomky pohárů s typickou kolkovanou výzdobou. Mikropetrografickým rozbořem tří vzorků nádob bylo potvrzeno, že hrnčířská hlína k jejich výrobě je místního původu (Hložek – Gregerová 2020, 199–200). Nádoby byly tudíž s největší pravděpodobností vyrobeny přímo na zdejším sídlišti nebo kdesi v blízkém okolí.

→ Obr.

III.12

Výzkumem Rudolfa Tichého v mohelnické šterkovně byla získána kolekce cca 7700 kamenných štípaných artefaktů. Vznikl tak jeden z nejbohatších souborů převážně neolitické štípané industrie. Při komplexní analýze nálezů z této lokality jej vyhodnocovala Inna Mateiciucová (2020). Zjistila, že pro výrobu těchto artefaktů byly nejčastěji používány polské silicity krakovsko-čenstochovské jury, vzdálené od lokality minimálně 210 kilometrů. Doplnkovou surovinou pak byly silicity glacienních sedimentů, které bylo možné sbírat ve vzdálenosti 50–80 kilometrů od lokality například v oblasti Moravské brány. V souboru se však objevily také další suroviny. Ze vzdálenějšího území to byly například święciechowské a čokoládové silicity ze Svatokřížských hor v Malopolsku (330–440 kilometrů), radiolarit typu Szentgál a Harskút z pohoří Bakony v Maďarsku (asi 300 kilometrů), obsidián z východoslovenského Zemplína (asi 350 kilometrů) a rohovce typu Olomučany (50 kilometrů) a Krumlovský les (90–100 kilometrů) z Moravy. Nebyly doloženy žádné lokální suroviny. Na fotografii jsou typické neolitické čepelové artefakty – tzv. trapézy, čepele a úštěpy. Jsou to artefakty, které si spojujeme s nástroji se skládaným ostřím, zejména se srpy, a je tak možné, že na jejich hranách je viditelný tzv. srpový lesk vznikající při používání těchto nástrojů. Na některých z nich byl dochován dokonce zbytek tmelu, kterým byly čepelové artefakty upevněny do rukojeti. Kromě nástrojů se skládaným ostřím se v souboru objevují škrabadla, vrtáčky a dírkovače. Hojná přítomnost jader a preparačních úštěpů dokládá, že štípaná industrie byla vyráběna přímo na mohelnickém sídlišti.

→ Obr.

III.13

Kamenné podložky tvořící zpravidla části neolitických mlýnů používaných většinou k drcení obilí byly v Mohelnici velmi časté (Pavla 2020). Na snímku je jeden z dolních kamenů původně dvoudílného nástroje. Byly záměrně tvarovány do oválného tvaru a obušovány. Na výrobu makrolitické industrie byly použity lokální suroviny, jejichž výchozy se předpokládají v nevelké vzdálenosti od sídliště (od 1,5 do 20 kilometrů). Ke zhotovování mlýnů a podložek byly používány především kulmské droby, občas byly využity také metamorfované devonské křemenné slepence a pískovce či paleozoické polymiktní slepence. Na brousky se nejčastěji používaly křemenné pískovce a slepence křídového stáří (Přichystal 2020, 193–194).

← Obr.

III.14

V roce 1953 byl objeven také první z hrobů platěnické skupiny východohalštatské kultury ze starší doby železné, který byl označen jako H1. V tomto roce byly prozkoumány ještě čtyři další halštatské hroby. Následným výzkumem Rudolfa Tichého bylo v roce 1960 prozkoumáno 25 hrobů, v roce 1964 jeden hrob a v roce 1965 osm hrobů. Kromě toho v roce 1954 zachránil Josef Horký jeden hrob, další dva hroby v roce 1961 při záchranných akcích vyzvedli Vladimír Kapl s Josefem Horkým. Dohromady zde bylo prozkoumáno 42 hrobů z doby halštatské, které můžeme blíže časově zařadit na konec 7. a do první poloviny 6. století př. n. l.

← Obr.

III.15

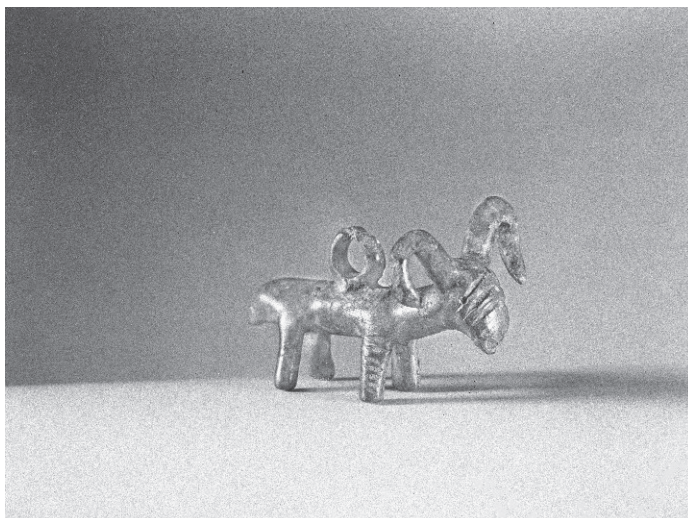
Hrob č. 3 z halštatského pohřebiště se nacházel v těsné blízkosti východní části neolitického objektu č. O16 (nově č. 16). Byl umístěn do mělké jámy oválného půdorysu s plochým dnem a orientací delší osy ve směru sever-jih. Do severní poloviny hrobové jámy byla vložena skupina dvanácti nádob společně se žárovým pohřbem.

← Obr.

III.16

Hrob č. 4 z pohřebiště platěnické skupiny východohalštatské kultury byl zkoumaný rovněž v roce 1953. Obsahoval minimálně 14 nádob a části železných artefaktů – zřejmě náramku, nože, tyčinky a pásové zápony (Stuchlík 2004, obr. 2–3).

← Obr.

III.17

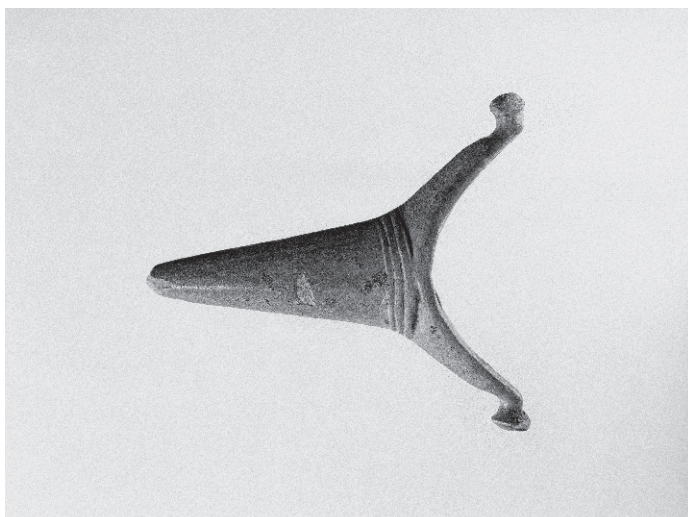
V pondělí 26. října 1953 byl při výzkumu halštatského hrobu č. 5 objeven bronzový zoomorfní závěsek, který Rudolf Tichý označil jako plastiku beránka. Mohl to být samostatný amulet, mohlo jít ale také o součást náhrdelníku. V hrobě byl objeven mimo jiné také malý jantarový úlomek, který se ovšem rozpadl – zřejmě šlo o část korálku.

← Obr.

III.18

Tzv. osudí z výbavy halštatského hrobu č. 5, jež bylo kompletně restaurováno. Přestože je fotografie černobílá, je na ní možné identifikovat vhloubenou výzdobu a černý leštěný tuhovaný povrch, který je pro toto období typický.

← Obr.

III.19

Bronzová ostruha ze starší doby římské je výjimečným dokladem o tomto období na lokalitě. Patří k typu knoflíkovitých ostruh, které se často nacházejí v hrobech Germánů. Byla objevena Josefem Horkým již v roce 1953 cca 300 metrů od plochy tehdejšího výzkumu na poli F. Voráče při sondáži, jejímž cílem bylo stanovit celkovou plochu zdejšího osídlení. Je vhodné zmínit, že již v roce 1953 byly nalezeny také doklady o osídlení z mladší doby železné – doby laténské a že teprve v následujících sezónách bylo zjištěno osídlení kultury nálevkovitých pohárů ze starého a středního eneolitu a sídliště kultury lužických popelnicových polí z mladší doby bronzové.

1956

← Obr.

III.20

Druhá sezóna výzkumu proběhla teprve v roce 1956, a to v západní části lokality. Byl zde odkryt například objekt č. 18 – jedna ze stavebních jam kultury s lineární keramikou u domů č. 7 a 8, která později přerostla v rozsáhlé soujámí (hliník) s nálezy len-gyelské kultury a kultury zvoncovitých pohárů. Takto velké objekty byly obvykle rozděleny na sektory, které byly od sebe odděleny pomocí profilů.

↑ Obr.

III.21

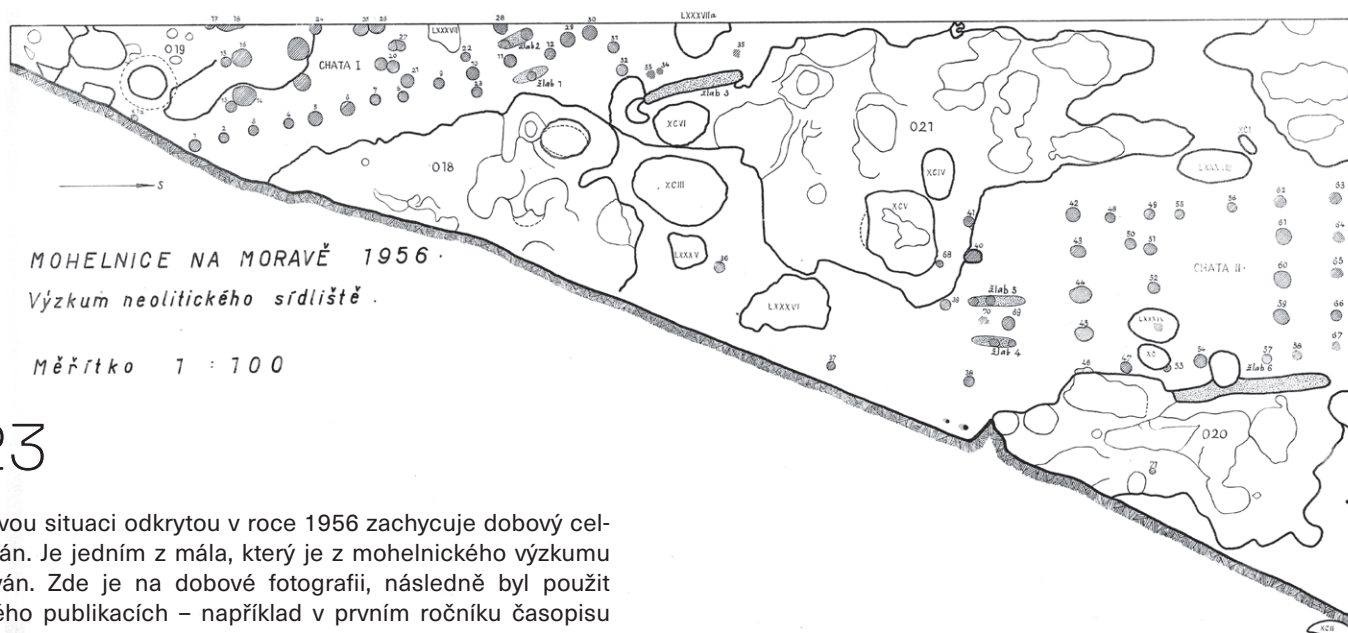
Pokud v takovýchto objektech byly ve vrstvě viditelné kumulace movitých nálezů, byly vypreparovány a ponechány na svém místě až do dokončení exkavace výplně objektu. Vznikaly tak sloupky s nálezy, které byly teprve na závěr zdokumentovány a poté rozebrány. Tehdy to byl typický postup.

↑ Obr.

III.22

Jednou ze zkoumaných nálezových situací v roce 1956 byl prostor kolem chaty č. II (nově dům č. 6). Jak se později ukázalo, šlo o jeden z domů mohelnického typu. Jeho obdélný půdorys tvořila pětiřadá sloupová konstrukce, která byla doplněna o jeden typický postranní žlábek umístěný ve středové části domu. Jednotlivé sloupové jámy jsou na fotografii prozkoumány pouze z poloviny, aby byl viditelný jejich řez pro dokumentaci.

→ Obr.

III. 23

Nálezovou situaci odkrytou v roce 1956 zachycuje dobový celkový plán. Je jedním z mála, který je z mohelnického výzkumu dochován. Zde je na dobové fotografii, následně byl použit v Tichého publikacích – například v prvním ročníku časopisu *Přehled výzkumů* za rok 1956 (Tichý 1959a, tab. 2).

→ Obr.

III. 24

Mezi často publikované nálezy z roku 1956 patří hvězdicové závěsky a (patrně) keramická kopie spondylového závěsku, jak tyto předměty nazýval Rudolf Tichý. Mohou být příkladem sakrálních předmětů kultury s lineární keramikou. Mohly být nošeny samostatně jako amulety nebo mohly být součástí ochranných náhrdelníků. V obecné definici za sakrální předměty označujeme movité artefakty, které sloužily při náboženských obřadech nebo soukromých věrských úkonech. Vedle modelů předmětů jsou mezi ně řazeny především lidské, zvířecí, rostlinné či abstraktní plastiky, zvláštní typy keramických nádob a hudební nástroje. Měly by sem patřit i předměty, které sloužily jako obětiny a dnes je nacházíme v depotech.

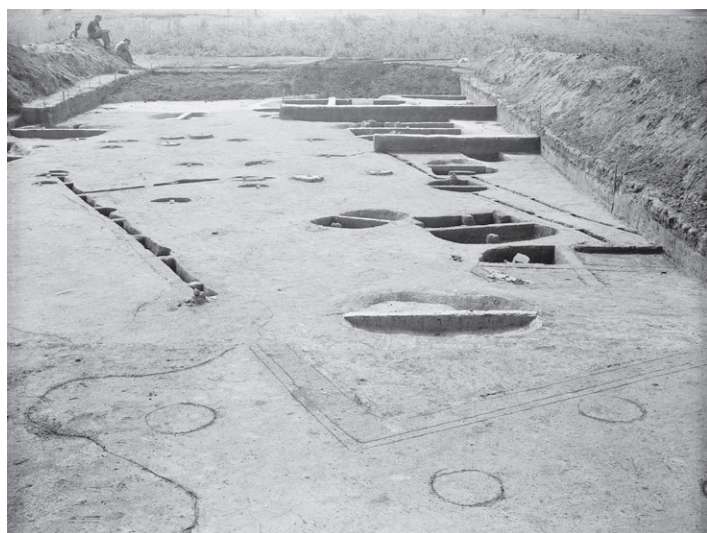

→ Obr.

III. 25

Výše zmíněná kolekce sakrálních předmětů ve formě různě modelovaných hrudek z pálené hlíny pochází z objektu č. O18 (nově č. 18). Její součástí je i tato malá drobná plastika ptáčka, jejíž velikost nepřesahuje 3 centimetry. Zda jde skutečně o záměrně zhotovenou zoomorfní plastiku či je to jen dílo náhody, zůstane asi navždy otevřenou otázkou.

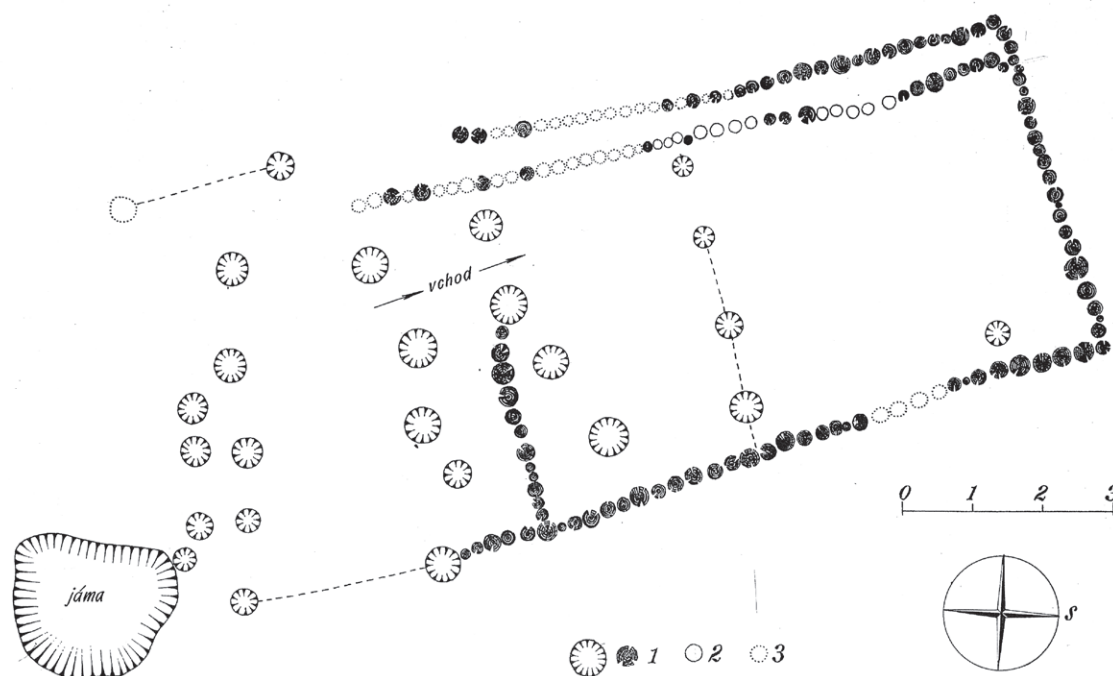
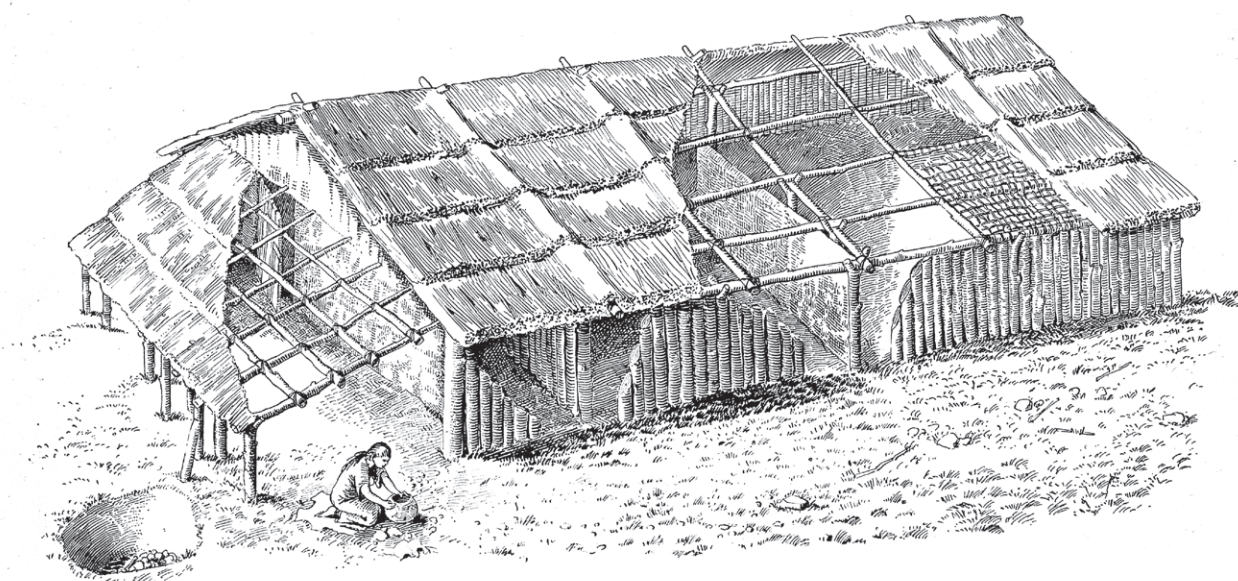

↑ Obr.

III.26

V roce 1957 výzkum programově navazoval na předcházející sezóny. Stěžejním se stal pro něj především výzkum prostoru stavby domu č. 4. Rudolf Tichý ji označoval jako chatu č. III a zpočátku ji spojil s obdobím lengyelské kultury. Posléze však nálezovou situaci přehodnotil a začal ji řadit i do kultury s lineární keramikou. Dnes ji interpretujeme jako superpozici minimálně dvou staveb, z nichž starší spadá do období kultury s lineární keramikou a náleží stavbě s obdélným půdorysem a pětiřadou sloupovou konstrukcí, zato mladší s mírně lichoběžníkovitým půdorysem a dvouprostorovou dispozicí náleží do lengyelské kultury.

↑ Obr.

III. 27

Dobová rekonstrukce domu č. 4. Později byla mylně označena za dům mohelnického typu LnK a s tímto chybným popisem pak byla použita v *Pravěkých dějinách Moravy*, syntéze moravského pravěku vydané v roce 1993.

→ Obr.

III.29

Stejně jako v předchozích letech probíhal výzkum v roce 1958 ve čtvercové síti. Od roku 1957 však byl terén od počátku skrýván ručně po mechanických vrstvách až na úroveň geologického podloží, bez použití těžké mechanizace. V dochované kulturní vrstvě bylo tudíž možné zachytit některé objekty. Tento postup umožnil lepší identifikaci sloupových jam a následně pak celých půdorysů neolitických staveb. Kromě domů č. 7, 8 a 9 náležejících kultuře s lineární keramikou se podařilo zachytit zejména část půdorysu stavby č. 14, která je datována do lengyelské kultury.

1958

← Obr.

III.28

Rok 1958 byl již IV. etapou výzkumu v mohelnické šterkovně. Výzkum se soustředil opět na identifikaci neolitických staveb. Navazoval na plochu odkrytou v roce 1956 a snažil se dokončit odkryv půdorysu neolitické stavby tehdy označované jako chata č. I (nyní má označení dům č. 8). Kromě toho byly prokopány velké objekty č. O29–O34 (nově č. 29–34) a menší sídlištní jámy č. CXVII – CXXXII (nově č. 1117–1132). Na fotografii je zachycen pohled od severu na část tehdy zkoumané plochy.

← Obr.

III.30

S rokem 1958 se pojí jeden z ikonických nálezů z Mohelnice, a to tzv. nádobka s písmem, zachycená na dobové dokumentační fotografii. Jde o hrubě modelovanou silnostěnnou keramickou nádobku s atypickou rytou výzdobou o velikosti necelých 6 centimetrů délky a 3 centimetrů výšky. Podle Rudolfa Tichého a Antonína Bartoňka, profesora klasické filologie na univerzitě v Brně, může jít o piktografický záznam psaný zleva doprava. Text připomínající ypsilonovité a jiné písmenné znaky byl vydáván za možný doklad kontaktů našeho území s Předním Východem (Tichý 1972c). Nádobka byla objevena v objektu s původním označením č. O29 (nově č. 29), které bylo rozsáhlým soujámím – hliníkem nacházejícím se pod půdorysem domu č. 14 lengyelské kultury. Podle charakteru keramické hmoty ji však Rudolf Tichý přiřadil do období kultury s lineární keramikou a pod tímto datováním vstoupila do obecného povědomí.

1959

← Obr.

III. 31

V roce 1959 bylo hlavním úkolem odkrytí západní poloviny stavby č. 14, která byla objevena v předchozím roce. To se podařilo a bylo možné zkompletovat značnou část půdorysu tohoto lengyelského domu. Vedle toho byla objevena například oválná pec, byl dokončen výzkum velkého objektu č. O29 (nově č. 29) z předchozí sezóny a nově byly zkoumány objekty č. O35–O42 (nově č. 35–42) společně s menšími jámami č. CXXXIII–CLI (nově č. 1133–1151).

→ Obr.

III. 32

Jedním z nejdůležitějších nálezů roku 1959 byl zlomek nádoby s vícenásobnými lomenými rytými liniemi, který byl objeven v zásypu objektu č. O39 (nově č. 39). Rudolf Tichý jej považoval za zlomek nádoby bukovohorské kultury (Tichý 1974, 36, obr. 6). Měl to být doklad kulturních styků s územím východního Slovenska a východního Maďarska, kde měla bukovohorská kultura své jádro osídlení. Později však připustil, že by tato nádoba mohla být vyrobena přímo na sídlišti v Mohelnici, neboť její povrch je potažen stejným typem tuhového nátěru, jaký mají zdejší nádoby z mladších a pozdních keramických fází kultury s lineární keramikou. Dnes je tento předmět jako doklad spojení s bukovohorskou kulturou zpochybňován. Není vyloučeno, že pochází z epilen-gyelského období a může být dalším z dokladů inventáře zdejšího časně eneolitického sídliště (Kalábková 2020, 145–146).

1960

← Obr.

III. 33

Výzkum v roce 1960 se soustředil vzhledem k rychle postupující těžbě štěrku na jižní okraj lokality. Kromě dalších halštatských hrobů zde byl objeven hrob kultury zvoncovitých pohárů (H6) a identifikována byla stavba č. 18 – kompletně dochovaný půdorys domu mohelnického typu. Významným objevem bylo zjištění dvou komplexů pyrotechnických objektů (pecí a ohnišť), z nichž první byl identifikován v objektu č. O44 (nově č. 44), který je na fotografii.

← Obr.

III. 34

Na okrajích a ve vnitřní části objektu č. O44 (nově č. 44) byla objevena skupina pyrotechnických zařízení. Podle Rudolfa Tichého zde mělo být jedenáct pecí a čtyři ohniště. Podlahy pecí měly být mírně zahlobeny a měly je tvořit vypálené vrstvy hlíny pokrývající někdy i dláždění plochých kamenů a říčních valounů, popřípadě kamenných podložek či velkých keramických střepů z nádob. Zčásti se dochovaly klenby pecí a podle nich lze usuzovat, že šlo o jednoprostorové zaklenuté pece. Objekt č. 44 se nachází u jihovýchodního rohu domu č. 18, ale nemusí s ním být současný. Radomír Tichý se domníval, že by současnost obou objektů byla nevýhodná kvůli nebezpečí požáru či zatékání dešťové vody ze střechy domu (Tichý – Thér 2020b, 63).

↑ Obr.

III. 35

Podobné pece a ohniště byly nacházeny také na dalších místech výzkumu. Toto je situace objevená v objektu č. O47 (nově č. 47), který byl součástí druhé výraznější koncentrace pyrotechnických objektů na jihovýchodním okraji sídliště u hrobů z doby halštatské.

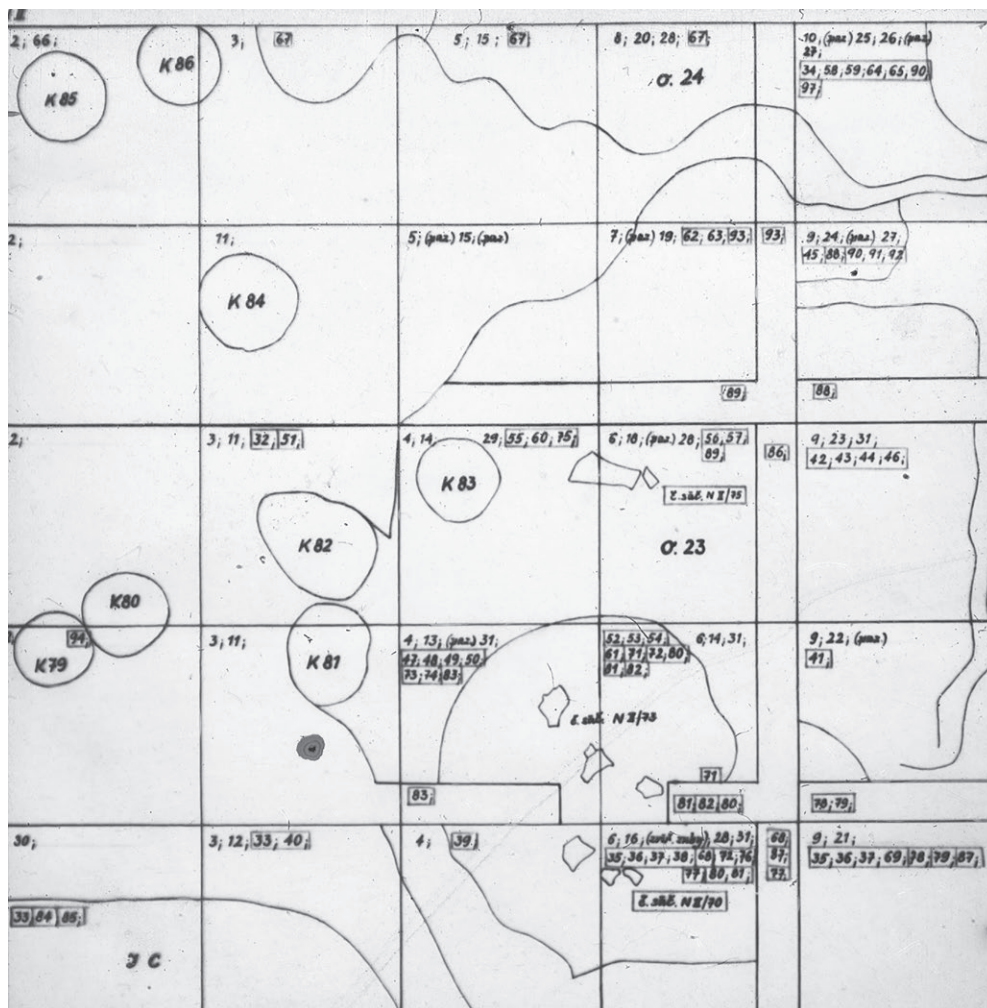

↑ Obr.

III. 36

Jeden z 25 halštatských hrobů prozkoumaný v roce 1960. Popel zemřelého byl uložen v několika keramických nádobách a spolu s nimi byly do hrobu uloženy ještě další keramické nádoby a patrně také další předměty. Kresebná dokumentace tohoto hrobu není v současné době k dispozici, a tudíž fotografii nelze přiřadit ke konkrétnímu hrobu.

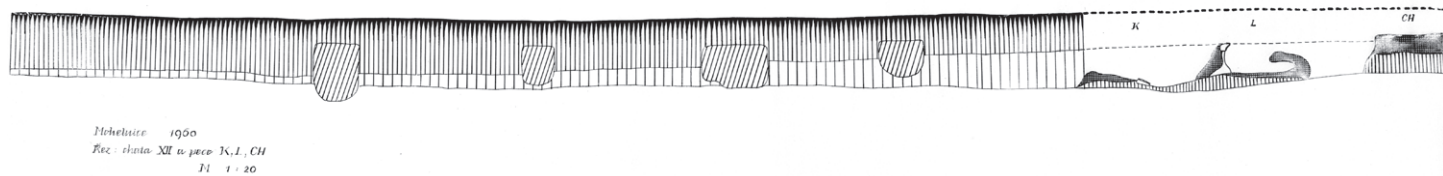
1961

← Obr.

III. 37

V roce 1961 se navázalo na plochu odkrytou v roce 1959. Schéma dokumentace ukazuje rozmístění a označení jednotlivých čtvercových sektorů a objektů, které byly tehdy prozkoumány.

↑ Obr.

III. 38

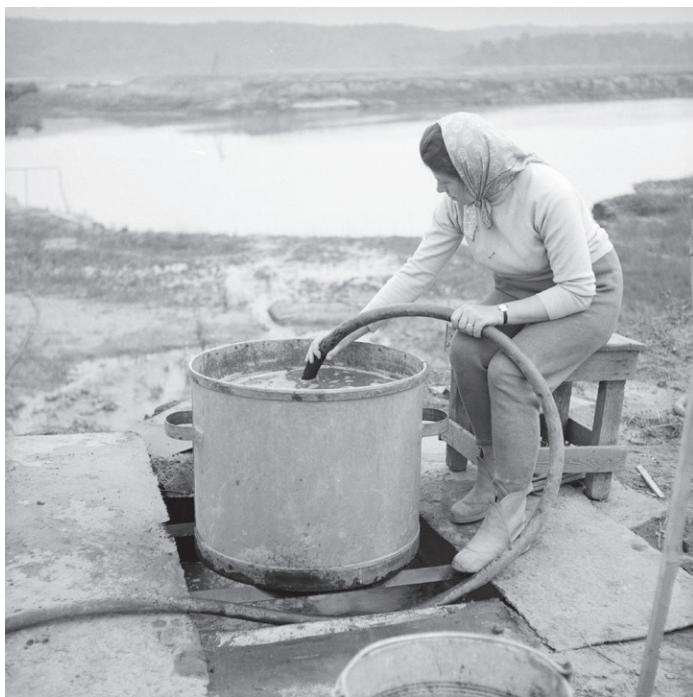
Na vzniklých profilech čtvercové sítě bylo možné dokumentovat profily sloupových jam z neolitických staveb.

← Obr.

III. 39

Úkolem VIII. sezóny v roce 1962 bylo dokončit výzkumné práce na jižním okraji lokality. Snímek ukazuje část plochy s objekty č. O59–O62 (nově č. 59–62). Podle celkového plánu sestaveného Radomírem Tichým a Richardem Thérem jde o list C, který dokumentuje západní výsek jižní plochy výzkumu (Tichý – Thér 2020b, obr. 30), s minimálně dvěma neolitickými domy a stavebními jámami, z nichž některé dosahovaly délky přes 12 metrů.

↑ Obr.

III. 40

Četné nálezy, zejména archeobotanické, byly získány díky plavení zásypů jednotlivých objektů. Fotografie pochází z roku 1962 a zachycuje právě tuto činnost. V Mohelnici se však k plavení přistoupilo poprvé již v předchozím roce.

1963

← Obr.

III. 41

Velké množství získaných nálezů začalo postupně limitovat výzkumnou činnost. V roce 1963 proběhl naposledy badatelský systematický výzkum, a to v jižní části plochy. Z jednoho z objevených ohnišť byly odebrány vzorky pro archeomagnetické datování. Jeho výsledky však dodnes neznáme. Rudolf Tichý na konci této výzkumné sezóny plánoval, že v následujících letech bude prioritou zpracování nálezů z uplynulých let.

1964

← Obr.

III. 42

Oproti původnímu záměru bylo v roce 1964 nutné přistoupit k záchranným výzkumům. První proběhl na přelomu května a června na rozhraní katastrů Mohelnice a Moravičan v průkopu pro odvod vody, v němž byly zdokumentovány narušené objekty kultury s lineární keramikou. Druhá záchranná akce začala (po předchozím paběrkování v první polovině září) na konci října a trvala do poloviny listopadu, kdy při hloubení rýh pro vodovodní potrubí poblíž ploch prozkoumaných v letech 1953, 1956 a 1958–1959 byly opět narušeny situace s nálezy (pohled do jedné z vyhloubených rýh je zachycen na fotografii). Mimo jiné byl po třech letech opět objeven další žárový hrob z doby halštatské.

1965

← Obr.

III. 43

Rovněž v roce 1965 bylo původně v plánu pouze zpracování nálezů z předchozích výzkumných sezón. Rozšíření těžební plochy šterkovny si ovšem opět vynutilo změnu. Od března do května 1965 probíhal rozsáhlý záchranný výzkum, jehož oporou byly kromě Edeltraud Tiché (manželky Rudolfa Tichého) dvě z místních zaměstnankyň, které se podílely během roku na laboratorním zpracování nálezů (všechny tři dámy jsou zachyceny na fotografii). Sám Rudolf Tichý tehdy poměrně často v Mohelnici nebyl. Kromě obvyklých neolitických objektů byly objeveny také pece, z nichž byly opět odebrány vzorky pro archeomagnetické datování. V tomto roce byly prozkoumány také poslední hroby z halštatského pohřebiště.

1970–1971

↑ Obr.

III. 44

Po pětileté přestávce probíhal od roku 1970 v mohelnické šterkovně opět záchranný výzkum. Z něj pochází mimo jiné rekonstruovaná polokulovitá nádoba s tzv. železovskými přesečky, nalezená v objektu č. CCXX (nově č. 1220). Společně s další podobně zdobenou keramikou byla podle Rudolfa Tichého dokladem importu či směny zboží s prostředím železovské kultury na jihozápadním Slovensku (Tichý 1974). Dnes se spíše uvažuje o intenzivních stycích a vzájemném kulturním ovlivňování, které měly dopad na formování nejmladších fází kultury s lineární keramikou na Moravě. Tichého postřeh byl však ve své době důležitý pro chronologii (Čížmář 1998).

↑ Obr.

III. 45

K nejznámějším a nejpozoruhodnějším objevům v Mohelnici náleží studny. Byly umístěny na východním, resp. severovýchodním okraji zkoumaného prostoru a byly objeveny teprve v letech 1970–1971, v závěrečných sezónách. Na fotografii je zachycena podoba části mohelnické šterkovny v době jejich výzkumu.

← Obr.

III. 46

Nejstarší studna pocházela z období kultury s lineární keramikou, původně nesla označení č. CCXXIV (nově č. 1224). Její dřevěná konstrukce je datována do poloviny 6. tisíciletí př. n. l. Zachovala se z ní pouze dolní část pravoúhlého roubení. Byly to tři stěny z dubových prken (síly 3–5 centimetrů v dochované šířce asi 20 centimetrů) zapuštěné mezi kůly. Východní stěna roubení se nezachovala, ale původně existovala, neboť volné desky, které z ní mohly pocházet, se vyskytovaly ve vyšších vrstvách záspy studničního objektu (Tichý 1972a, 18–19).

↑ Obr.

III. 47

Není jisté, jakým způsobem byla prkna spojena v rozích. Rudolf Tichý popisuje, že zde byly umístěny tři kůly, mezi něž byly desky usazeny. Radomír Tichý si tím však není jistý (Tichý 2020b, 104).

↑ Obr.

III. 48

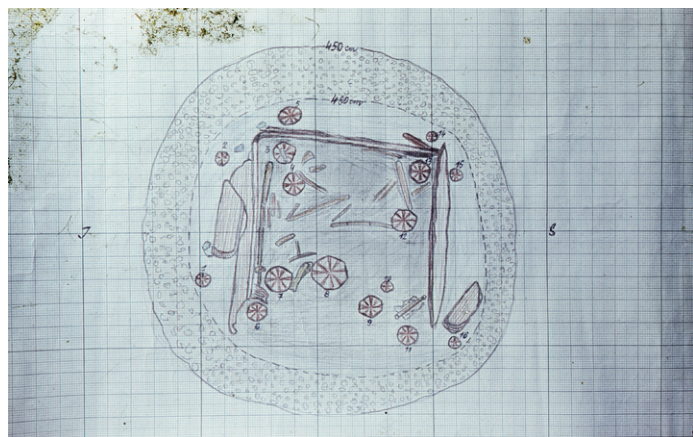
Prostor vytvořený dřevěným pravoúhlým roubením měl velikost 1 × 1 metr. Roubení bylo postaveno do středu studniční jámy. Pro její zhotovení museli stavitelé studny prokopat dvě šterkové vrstvy.

← Obr.

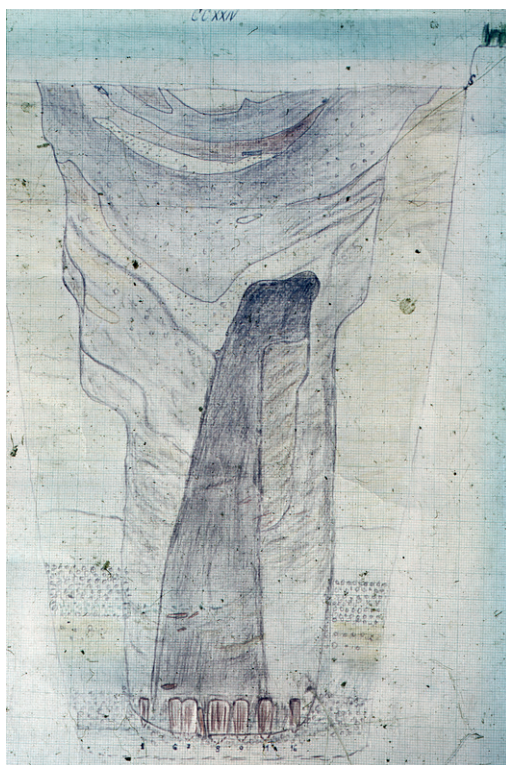
III.49

Průměr kruhového ústí vykopané studniční jámy byl na povrchu 3 metry, u dna 2 metry. Studniční jáma se tedy stupňovitě či trychtýřovitě svažovala, a to až do hloubky 5 metrů. Výplň tvořila hlína černošedé barvy, jen ve středu kruhového půdorysu studniční jámy byla na povrchu objektu viditelná světlá (žlutá) čoučka spráše o průměru 1 metr.

↑ Obr.

III.50

Výzkum studny probíhal s přestávkami od 13. listopadu 1971 do 19. června 1972. Zpočátku byly ponechány dva profily, na nichž bylo možné pozorovat sled vrstev, později v zúženém prostoru byl ponechán pouze jediný profil. Již v hloubce 1,5 metru se objevila smolně černá výplň/struktura. Podle Rudolfa Tichého byla zřejmě pozůstatkem dutého kmene, který mohl být vsunut do studny a být ukotven několika kůly objevenými ve vnitřním prostoru její výplně na jejím dně (Tichý 1972a, 19). S největší pravděpodobností tak doložil, ale již nerozlišil opravu studny. Dutý kmen totiž zřejmě představuje reparaci rozpadnutého původního čtvercového bednění. Protože se o tomto dutém kmeni v roce 2020 v nové analýze nálezové situace vůbec nezmiňuje Radomír Tichý (2020b, 104), může být naše úvaha spíše jen dalším střípkem do diskuse o tomto nález. Výzkum pokračoval odkryvem dalších vrstev. Při dosažení hloubky 340 centimetrů začalo hrozit zborcení stěn studniční jámy, a proto byly její horní 3 metry odtěženy bagrem. V hloubce 480 centimetrů byly objeveny svislé dřevěné kůly. Stopy po svislých kůlech však bylo možné vidět také ve vyšších vrstvách objektu, a to v podobě dutin, které se při odkryvu objevovaly. Průměr kůlů byl 5–15 centimetrů a kromě jednoho, který byl zhotoven z javorového dřeva, byly všechny z dubu. Podle těchto dutin Rudolf Tichý odhadoval, že jejich výška dosahovala minimálně 2 metry.

↑ Obr.

III.51

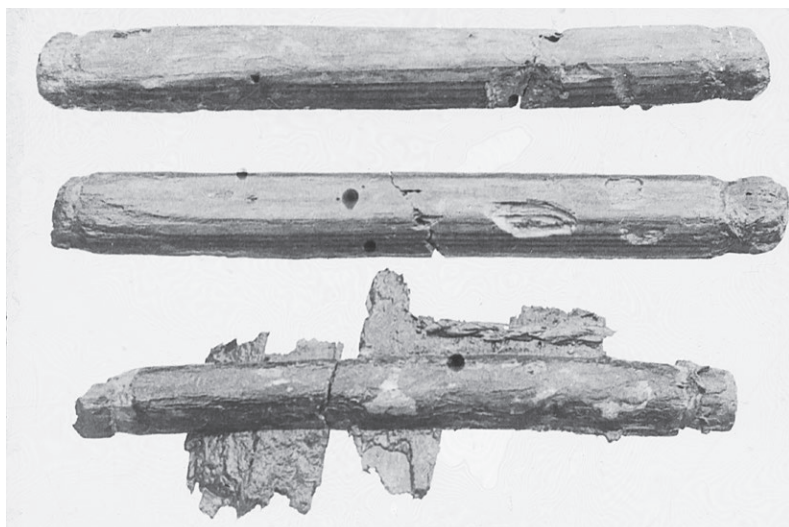
Na dně studniční jámy byly objeveny části původní dochované dřevěné roubené konstrukce s deskami a rohovými kůly. Jeden z nich drží Rudolf Tichý v ruce.

↑ Obr.

III.52

Na dně studny byly nalezeny také fragmenty šesti či sedmi nádob na vytahování vody – věder. Byly zhotoveny z organického materiálu.

↑ Obr.

III.53

Jejich konstrukci tvořily podélně dělené pruty lísky, jasanu a břízy, které měly na obou koncích zářezy.

↑ Obr.

III.54

Vědra byla vyrobena tak, že se rozvinula vrstva lýka a jeho dva konce se vložily mezi rozdělené poloviny prutů, aby vytvořily stěnu. Konce rozštípnutých prutů se pak k sobě svázaly provázky.

↑ Obr.

III.55

Provázky byly zhotoveny z rostlinných vláken. Vypovídají o tom podoby zákrutů provázků a mírné zkroucení jednotlivých nití v přibližném úhlu 27°. Použitou surovinu se nepodařilo určit. Emanuel Opravil se původně domníval, že provázky byly lněné. Při novém zpracování se Petr Kočár, Kristýna Urbanová i Ivana Vostrovská přiklání k názoru, že jde spíše o lýko. Provázky byly nalezeny také *in situ* po celé délce prutů, zpevňovaly tudíž konstrukci vědra. Na dvou fragmentech provázků se dochovaly jednoduché uzlíky. Dno věder bylo pravděpodobně složeno. Stopy po jakýchkoli výztuhách nebo držadlech na horním okraji věder nebyly zjištěny. Mohelnická vědra se typově shodují s vědrem ze studny kultury s lineární keramikou z německé lokality Schkeuditz – Altscherbitz a můžeme je považovat za nejstarší dochované organické nádoby z území České republiky (Vostrovská et al. 2022, 454).

→ Obr.

III.56

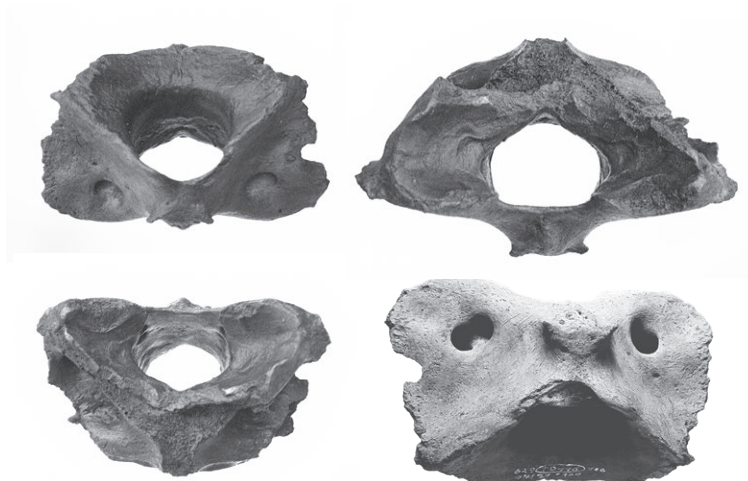
Na tomto obratlu mají být podle Rudolfa Tichého stopy po tažení lana. Byl objeven ve studni kultury s lineární keramikou, ve vrstvě mezi ostatními zvířecími kostmi. Bohužel dnes ho známe pouze z fotografií, neboť sám předmět se při revizi materiálu ještě nepodařilo nalézt. Zajímavá by dnes byla nejen traseologická analýza, ale také analýza osteologická, neboť podle Rudolfa Tichého mohlo jít o lidský obratel. Podle názoru současných antropologů je však zvířecí.

↑ Obr.

III.57

V celé výplni studničního objektu kultury s lineární keramikou – od nejsvrchnějších vrstev až po jeho dno, a to jak vně, tak i uvnitř předpokládané dřevěné konstrukce – byly objevovány zlomky keramických nádob kultury s lineární keramikou. Na fotografii je jejich skromný výběr z celkového počtu 52 kusů. Byly součástí sídlištního odpadu a do zásypu studny se dostaly v době, když již neplnila svou funkci. Mají typickou výzdobu buď v podobě vhloubených širokých lomených linií, nebo knoflíkovitých a provrtaných plastických výčnělků. Rudolf Tichý je považoval za doklady nejstaršího osídlení na lokalitě. Podle nově provedené analýzy spadají teprve do mladších keramických fází kultury s lineární keramikou a s dobou vzniku dřevěné konstrukce studny nejspíše nesouvisí (Vostrovská et al. 2022).

↑ Obr.

III.58

Další studnou zkoumanou v roce 1971 byl objekt č. CCLV (nově č. 1255). Tato studna je datována do období kultury nálevkovitých pohárů, přesněji do první poloviny 4. tisíciletí př. n. l.

↑ Obr.

III.59

Také v tomto případě byla dřevěná konstrukce studny zachována jen ve spodní části. Tvořil ji dutý dubový kmen, který byl z vnitřní části vypálený. Jeho průměr byl 65 centimetrů.

← Obr.

III.60

Dno studny kultury nálevkovitých pohárů spočívalo ve stejné úrovni druhé štěrkové vrstvy jako dno studny kultury s lineární keramikou. Podle popisu Rudolfa Tichého měly být na něm objeveny zlomky velké nádoby (s výškou minimálně 37 centimetrů a průměrem ústí 34 centimetrů), vedle nich měly být nalezeny střepy ze džbánkovitých nádob, které se však nacházely také mimo dutý kmen. U severozápadní stěny studniční jámy byl identifikován fragment prkna, podle něhož Rudolf Tichý soudil, že studna mohla mít alespoň zčásti podobnou čtyřhrannou dřevěnou konstrukci jako studna kultury s lineární keramikou. Ve štěrku a bahně výplně dna studniční jámy bylo objeveno značné množství dobře dochovaného listí (Tichý 1972a, 20). Podle určení Emanuela Opravila šlo o listí dubu, lísky, javoru, jasanu, topolu nebo vrby. Byly zde nalezeny také pásy z březové kůry (Opravil 1972, 22).

← Obr.

III.61

Rudolf Tichý drží v ruce část velké hrncovité nádoby, která byla nalezena na dně studny kultury nálevkovitých pohárů. Dnes je nádoba rekonstruována a vystavena v expozici muzea v Mohelnici. Působí sice celistvě, ale na dně studny nebyly nalezeny všechny její části. Zřejmě se sem dostala již jen ve zlomcích spolu s dalším sídlištním odpadem.

→ Obr.

III.62

K dalším dvěma objeveným studnám chybí obrazová dokumentace. Třetí (objekt č. CCLIV – nově č. 1254) je datována radiokarbonovou metodou do pozdního eneolitu a poslední čtvrtá (objekt č. CCLVI – nově č. 1256) do počátku doby bronzové. Dataci třetí studny do pozdního eneolitu odpovídají movité nálezy, které byly objeveny na jejím dně, jako například část konvice kultury zvoncovitých pohárů (na fotografii), která je typickým příkladem tzv. průvodní keramiky pozdního eneolitu. Vedle sídlišť se konvice objevují často v hrobové výbavě žen nebo dětí na moravských pohřebištích této kultury (Peška 2013, 184).

↑ Obr.

III. 63

Stejným snímkem, kterým jsme začínali vyprávět obrazový příběh výzkumu mohelnické štěrkovny, také skončíme. Na závěr si vypůjčíme slova Rudolfa Tichého, kterými *de facto* shrnul své zdejší působení a význam svého výzkumu:

„Při rozsáhlých terénních úpravách na pravém břehu řeky Moravy došlo neúmyslně k narušení pravěkého osídlení, vyžadujícímu neprodleně záchranu ohrožených kulturních památek. Do roku 1970 prozkoumali pracovníci Archeologického ústavu ČSAV v Brně z osídleného návrší plochu o rozloze 20.000 m² (cca jedna desetina z celkového osídlení). Přitom byly na Moravě odkryty poprvé úplné půdorysy pravoúhlých neolitických chat s pětiřadou kůlovou konstrukcí (přes dvacet), dlouhých 15 až 30 m a širokých 6 až 8 m, baterie pecí, sloužících s největší pravděpodobností pražení obilí a přípravě potravin, atd. Kromě nálezů keramiky, nástrojů z kamene a pazourku, hliněných přeslenů, dokládajících tkaní látek, přinesl výzkum i řadu předmětů kultovního charakteru – lidské a zvířecí sošky z pálené hlíny, jakož i různé ozdoby z téhož materiálu. Pozoruhodný je nález části miniaturní hliněné nádoby s rytým piktografickým záznamem, zatím nejstarší doklad „písma“ ve střední Evropě.“ (Tichý 1977, 31–32)

K jeho textu dodejme, že nejdůležitějším objevem, který z Mohelnice pochází, jsou pravěké studny z let 1970–1971. Tehdy byly u nás identifikovány a zkoumány vůbec poprvé. Přinesly řadu dosud neznámých informací nejen o způsobu života pravěkého člověka, ale i o přírodě, která ho obklopovala.

IV. Archivní prameny k výzkumu v Mohelnici uložené v Archeologickém ústavu AV ČR, Brno

DAVID SPÁČIL

1. Úvod

Archeologická lokalita v Mohelnici, známá zejména díky rozsáhlému sídlišti kultury s lineární keramikou (LnK) a nálezům dřevěných studní, byla předmětem intenzivního archeologického výzkumu po několik desetiletí. Odkryvy vedené Rudolfem Tichým v letech 1953–1972 přinesly rozsáhlý soubor archeologických pramenů – movitých i nemovitých nálezů, a především primární terénní dokumentace. Zpracování, analýza a zpřístupnění této dokumentace, uložené v Archeologickém ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. (dále ARÚB), jsou podstatné pro jakékoli další studium neolitického osídlení regionu, pro pochopení komplexních postdepozičních procesů na lokalitě i pro sledování vývoje archeologické metodologie v druhé polovině 20. století. Výsledky dlouholetého zpracování neolitické a eneolitické komponenty lokality byly nedávno publikovány v monografii *Mohelnice. Neolitické sídliště s intruzemi*¹, která představuje základní syntetický výstup. Tato kapitola se zaměřuje na charakteristiku a význam archivních fondů ARÚB relevantních pro mohelnické výzkumy, s důrazem na osobní fond Rudolfa Tichého (P005) a jeho souvislost s obecnými archivními sbírkami ústavu.

2. Archivní fondy ARÚB a jejich relevance pro Mohelnici

Archiv ARÚB spravuje několik typů archivních souborů obsahujících primární i sekundární data k výzkumům (nejen) v Mohelnici. Pro efektivní badatelskou práci je nutné tyto soubory rozlišovat z hlediska jejich geneze, charakteru a aktuální dostupnosti:

Osobní a materiálové fondy (OF/Pxxx): jde o ucelené soubory materiálů spojené s konkrétními badateli (například P005 – Rudolf Tichý, P009 – Hans Freising, P022 – Georg Raschke, P043 – Antonín Zelnitius, P044 – Josef Unger) nebo specifickými tématy či projekty (tzv. materiálové fondy, například P001 – Výstava Velká Morava). Vznikají zpravidla z pozůstalostí, darů či dlouhodobě budovaných osobních archivů. Jejich obsah je různorodý, často zahrnuje terénní dokumentaci, pracovní poznámky, koncepty plánů, korespondenci, osobní fotografie, separáty a další archiválie reflektující badatelovu činnost. Jejich zpracování a míra zpřístupnění se liší.² V současné době Archiv ARÚB shromažďuje přes 50 osobních či materiálových fondů

Metodika zpracování osobních fondů, jak byla detailně popsána na příkladu digitalizace fondu Hanse Freisinga,³ zahrnuje standardizovaný postup. Na počátku jsou archivní složky fondu opatřeny pracovním identifikátorem (ID) dle systematiky osobních a materiálových fondů ARÚB a je proveden jejich prvotní soupis, včetně typologického určení obsahu dokumentů ve složce. Následuje fáze digitalizace, často zajišťovaná externím dodavatelem, při které jsou pořizovány digitální kopie („master“ verze) v definované kvalitě (například 300/600 DPI v případě textových dokumentů a vyvolaných fotografií, 1600 a více DPI v případě negativů a dia-pozitivů; vždy ve formátu TIFF). Tyto master skeny jsou opatřeny jedinečným identifikátorem, zkontrolovány oproti originálům a bezpečně uloženy na archivním serveru včetně záloh. Z master skenů textových dokumentů jsou následně sestaveny jednotlivé logické dokumenty v pracovním formátu PDF, které obdrží finální identifikátor kompatibilní se strukturou Archeologické mapy České republiky (dále AMČR) a jsou opatřeny detailním metadatovým

1 Stuchlík – Tichý a kol. 2020.

2 Podrobněji Pavloň 2022; Pavloň – Spáčil 2024.

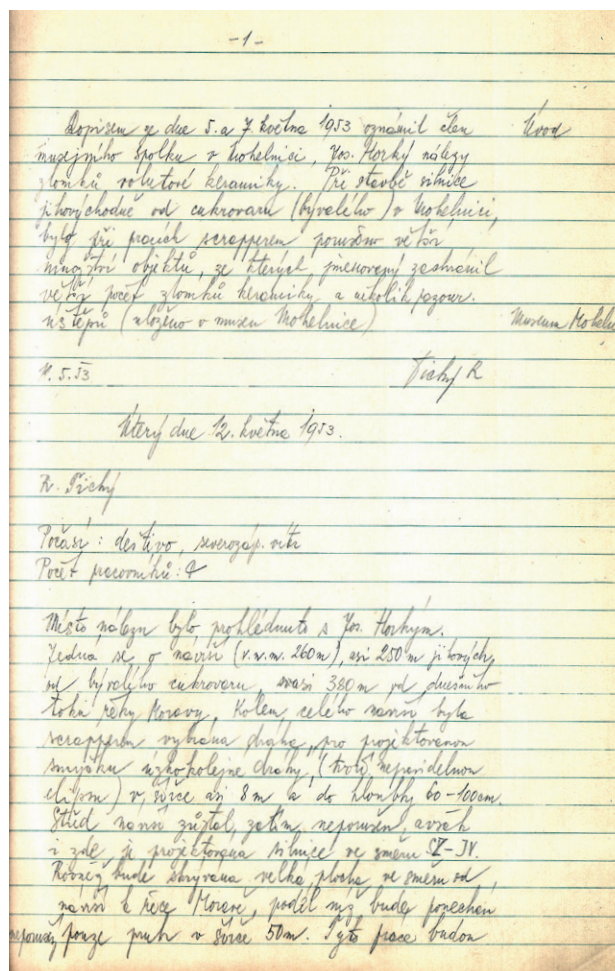
3 Pavloň – Koudelka – Sáňková 2025.

popisem. Po revizi metadat jsou tyto dokumenty připraveny k importu do Digitálního archivu AMČR, kde mohou být propojeny s dalšími relevantními záznamy – archeologické akce a lokality.⁴

V kontextu Mohelnice je nejvýznamnější Osobní fond P005 – Rudolf Tichý, detailněji popsán níže. Tento fond má aktuálně status „interní soupis“ a není zpřístupněn online. V kontextu fondu je třeba zmínit i další archivní soubory ARÚB, které mohou poskytnout důležité informace pro širší regionální (Mohelnicko, severní a střední Morava) a historický kontext Tichého výzkumu. Patří sem zejména fondy P009 – Hans Freising, P022 – Georg Raschke a P032 – Archiv Uničov, jenž obsahuje materiály z výzkumů uničovského muzea z let 1928–1945. Ve fondu P005 se ostatně nachází i některé dokumenty pravděpodobně vyňaté z výše zmíněných fondů, dosud badateli nezpracované (konkrétně obsah boxu č. 51 dle interního soupisu). Tyto kompletní fondy (P009, P022, P032) jsou již částečně nebo plně digitalizovány a zpřístupněny online v Digiarchivu AMČR.⁵

Fotoarchiv: sbírka primární obrazové dokumentace, jejímž jádrem jsou originální negativy (skleněné deskové, svitkové formátu 6 × 6 centimetrů, kinofilmové) a diapositivы (různých formátů, černobílé i barevné) obsahující vše od terénní dokumentace, přes fotografie artefaktů, až po fotodokumentaci významných událostí (oslav narozenin, konferencí apod.). Tyto materiály byly systematicky pořizovány techniky-fotografy Archeologického ústavu (pro Tichého výzkumy zejména Josefem Škvařilem), nebo samotnými badateli a ukládány do ústavního archivu. Fotografické pozitivy (vyvolané fotografie) uložené v osobních fondech jsou často kopiemi těchto archivních negativů. Přestože je tato sbírka (přes 140 000 negativů a diapositivů) inventarizována a digitalizována, příprava jejího zpřístupnění je stále probíhajícím procesem a online je dostupný jen zlomek.

Archiv nálezových zpráv a textových dokumentů: zde je uloženo téměř 30 000 oficiálních textových výstupů archeologických akcí: finální nálezové zprávy (NZ), záznamy o archeologické akci (ZAA, OZAA), expertní posudky (antropologické, zooarcheologické, C₁₄, dendrochronologické, technologické atd.), ale i starší archivní rešerše, opisy a korespondence týkající se konkrétních lokalit a akcí. Na rozdíl od osobních fondů je tento soubor veden systematicky. Každý dokument dostane při vstupu do fondu unikátní číslo jednací. Ta byla dříve zapisována do přírůstkové knihy, dnes se využívá elektronické evidence. V evidenci je kromě čísla jednacího uložen základní metadatový popis. Podstatnou informací je, že tento archivní soubor je plně digitalizován a zpřístupněn online prostřednictvím Digitálního archivu Archeologické mapy České republiky,⁶ což umožňuje snadný přístup k základním výsledkům a interpretacím jednotlivých výzkumných akcí.

Obr.

IV. 1 Úvodní strana prvního z výkopových deníků k archeologickému výzkumu v Mohelnici.

3. Osobní fond P005 – Rudolf Tichý

Osobní fond Rudolfa Tichého (P005), uložený v Archivu ARÚB, představuje soubor pramenů vztahujících se primárně k jeho dlouholetým výzkumům neolitického sídliště v Mohelnici, v menší míře i k výzkumům v Dolních Věstonicích (poloha Na Pískách) a dalším aktivitám. Fond o objemu cca 0,9 běžných metrů, evidovaný s interním soupisem, poskytuje vhled do pracovních postupů badatele – do procesu terénního výzkumu, dokumentace a přípravy podkladů.⁷ Zpřístupnění fondu online není v současnosti realizováno, ačkoli je v dlouhodobějším horizontu plánováno.

Jádro fondu tvoří materiály z dlouholetého výzkumu neolitického sídliště v Mohelnici, vedeného Rudolfem Tichým od roku 1953:

4 Pavloň – Spáčil 2024; Pavloň – Koudelka – Sánková 2025.

5 Online dostupné na <https://digiarchiv.aiscr.cz>.

6 Digiarchiv AMČR.

7 Pavloň – Spáčil 2024, 290.

3.1 Terénní deníky a zápisníky

Významnou součástí fondu jsou originální výkopové deníky a nivelační zápisníky z mohelnických výzkumných kampaní pokrývajících léta 1953, 1956–1965 a 1970–1971 (obr. IV.1). Celkem jde o 18 svazků (11 formátu A4, 7 formátu A5). Tyto deníky obsahují primární, často velmi detailní záznamy o průběhu odkryvu, popisy objektů a situací, nálezové okolnosti, pracovní hypotézy a postřehy. Studium těchto deníků je důležité pro jakoukoli hlubší analýzu terénních situací a kontextů. Části deníků z let 1960 a 1961 byly zřejmě odevzdány i do archivu nálezových zpráv a textových dokumentů.⁸ Fond dále obsahuje související soupisy nálezů a objektů (například pro rok 1953).

3.2 Plánová a kresebná dokumentace

Fond P005 je velmi bohatý na pracovní plánovou a kresebnou dokumentaci. Jde především o:

- › **Celkové plány výzkumu:** Dochovány jsou plány z různých sezón (1953, 1960, 1970–1971), často na milimetrovém papíře nebo velkoformátových pauzovacích papírech.
- › **Detailní plány objektů:** Stovky plánů (půdorysy, řezy) jednotlivých objektů (jam, chat, pecí, studní), kreslených na milimetrový nebo překreslených na pauzovací papír, zpravidla v měřítku 1 : 20. Významné soubory pocházejí zejména z let 1956–1959 a 1960–1963.
- › **Kresby nálezů a tabulky:** Fond obsahuje také originální kresby artefaktů připravované pro publikační tabulky.
- › **Náčrty a poznámky:** Součástí jsou rovněž různé pracovní náčrty, schémata a rukopisné poznámky vztahující se k dokumentaci.

Tato dokumentace umožňuje sledovat nejen finální stav odkrytých situací, ale i proces jejich dokumentace a interpretace badatelem. Specifickou složku tvoří dokumentace ke studním a materiály získané dodatečně z Ústavu archeologické památkové péče Brno.

3.3 Fotografické materiály

Fotografická komponenta fondu P005 je rozsáhlá a různorodá. Skládá se pravděpodobně z velké části z fotografií vyvolaných z originálních negativů uložených ve fotoarchivu ARÚB (obr. IV.2). Obsahuje:

- › **Volné pozitivy:** Stovky černobílých fotografií různých formátů, uložených v obálkách, často tematicky nebo chronologicky uspořádaných a nadepsaných [například „*Mohelnice 1956 (...) foto terén*“, „*Mohelnice – studny*“, „*Mohelnice 1960 popsané*“ atd.]. Dokumentují terénní situace, objekty, pracovníky (včetně Rudolfa Tichého) a nálezy. Některé

Obr.

IV.2 Rudolf Tichý (vpravo) na výzkumu.

soubory jsou opatřeny detailním popisem, jiné jen částečně nebo vůbec. Dokumentace dřevěných konstrukcí studní je obzvláště podrobná.

- › **Negativy a diapositivy:** Fond obsahuje také menší množství primárních obrazových materiálů – negativy (především kinofilm a formát 6 × 6 cm) a diapositivy (kinofilm, 6 × 6 cm, barevné i černobílé, některé rámované). Jejich popis a uspořádání jsou však často neúplné.

3.4 Ostatní archiválie

Fond doplňují rukopisy Rudolfa Tichého, korespondence, expertní posudky a další různorodé dokumenty.

Fond P005 tak nabízí nejen dokumentaci výsledků, ale především vhled do průběhu výzkumů v Mohelnici, pracovních postupů Rudolfa Tichého, dokumentačních standardů doby a širších badatelských kontaktů.

8 Tichý 1960f; týž 1961g.

4. Mohelnice v hlavních fondech Archivu ARÚB

4.1 Fotoarchiv

Jak již bylo naznačeno, hlavní soubor originální fotografické dokumentace k mohelnickému výzkumu je uložen v centrálním fotoarchivu ARÚB. Databázový soupis eviduje přes 1000 položek (negativů a diapositivů) vztahujících se k této lokalitě. Tyto materiály pokrývají široké chronologické spektrum od neolitu po novověk a dokumentují výzkumy různých badatelů a institucí probíhající od padesátých let 20. století (obr. IV.3).

Obr.
IV.3 Rudolf Tichý prezentující nálezy.

Nejvýznamnější část fotoarchivu relevantní pro výzkumy Rudolfa Tichého v Mohelnici tvoří snímky pořízené v letech 1953–1972. Hlavním autorem těchto fotografií byl Josef Škvařil, tehdejší fotograf Archeologického ústavu. Materiál zahrnuje:

- **Skleněné deskové negativy** (převážně formát 9 × 12 cm): cca 350 záznamů.
- **Plastové negativy** (převážně svitkový film 6 × 6 cm): cca 140 záznamů.
- **Kinofilmové negativy** (35 mm, černobílé i barevné): cca 100 záznamů.
- **Skleněné diapositivy** (převážně formát 5 × 5 cm, černobílé i barevné): cca 150 záznamů (včetně několika v soupisu označených jako chybějící).
- **Plastové diapositivy** (formát 5 × 5 cm, černobílé i barevné): cca 15 záznamů.

Na tvorbě těchto fotografických materiálů se kromě Josefa Škvařila podílel například Miloš Havelka, některé snímky byly pořízeny fotografy České tiskové kanceláře. Mezi fotografiemi je dominantní dokumentace neolitického osídlení, zejména kultury s lineární keramikou (objekty jako chaty, pece, sídlištní jámy, artefakty včetně keramiky se železovskými prvky, střepu s lidskou maskou, broušené a štípané industrie, plastik) a kultury s moravskou malovanou keramikou (objekty a artefakty, keramika včetně mís na nožce, idoly, pazourkový srp ad.). Mimořádně podrobně je zachycena dokumentace studní z výzkumů, včetně detailů dřevěných konstrukcí, organických nálezů (provazce) a keramiky z výplní. Zastoupena je i dokumentace nálezů a situací z eneolitu (kultura nálevkovitých pohárů, kultura zvoncovitých pohárů – keramika, žárový hrob), doby bronzové (kultura lužických popelnicových polí – sídliště, keramika) a doby halštatské (platěnická skupina východohalštatské kultury – žárové hroby, keramika, bronzový závěsek beránka, jehlice, železný nůž). Okrajově jsou dokumentovány nálezy z doby laténské (reprodukce tabulek) a doby římské (ostruha). Kromě terénních situací a artefaktů *in situ* či ve studiu obsahuje fotoarchiv také reprodukce plánů a kreseb, snímky z expozice mohelnického muzea (například sekeromlaty kultury se šňůrovou keramikou) a několik snímků personálií (včetně Rudolfa Tichého).

Přístup k tomuto rozsáhlému vizuálnímu archivu je zatím převážně možný především prezenčním studiem v ARÚB,⁹ avšak jeho hodnota pro detailní studium lokality a Tichého výzkumů je značná. Určitý výběr fotografií byl publikován online v rámci projektu spojeného s monografií z roku 2020.¹⁰

4.2 Archiv textových dokumentů

Archiv nálezových zpráv a dalších textových dokumentů ARÚB poskytuje k Mohelnici rovněž jistý soubor informací. Jeho podstatnou výhodou je plná online dostupnost relevantních dokumentů prostřednictvím Digitálního archivu AMČR, což umožňuje efektivní rešeršní práci. Pro období výzkumů Rudolfa Tichého jsou důležité:

- **Dokumenty Rudolfa Tichého:** Kromě již zmíněných částí deníků z let 1960 a 1961 je online dostupná rozsáhlá nálezo-vá zpráva za rok 1953¹¹ a kratší průběžné zprávy z let 1958, 1960, 1961 a 1962. Tyto dokumenty představují oficiální odevzdanou verzi terénní dokumentace.

9 Na vyžádání jsou naskenované dokumenty elektronicky zasílány.

10 Thér 2020.

11 Tichý 1954c.

- › **Navazující zpracování a posudky:** Online jsou dostupné dokumenty reflektující další zpracování Tichého výzkumů, například nálezová zpráva Jiřího Meduny o laténských nálezech, text Lubomíra Šebely o kultuře se šňůrovou keramikou, technologický posudek textilií Marie Kostelníkové či zooarcheologický posudek Zdeňka Kratochvíla.
- › **Dokumentace dalších výzkumů:** Digitální archiv obsahuje desítky NZ a ZAA z výzkumů muzea v Šumperku/Mohelnici, Archeologického centra Olomouc a Archaii Olomouc, které dokumentují mladší osídlení i další neolitické a eneolitické aktivity v katastru Mohelnice.
- › **Starší prameny:** Dostupné jsou opisy a výpisky ze starší literatury a archivů (například z rukopisů Innocence Ladislava Červinky nebo z fondu P009 Hanse Freisinga), poskytující informace o nálezech z 19. a počátku 20. století.

5. Závěr

Archivní fondy uložené v Archeologickém ústavu AV ČR v Brně představují komplexní soubor pramenů pro studium archeologických výzkumů v Mohelnici, s těžištěm v období neolitu dokumentovaném prací Rudolfa Tichého.

Osobní fond P005 Rudolfa Tichého nabízí specifický vhled do pracovního procesu badatele, jeho originálních terénních deníků, pracovních verzí dokumentace a osobních materiálů. Tyto archiválie umožňují sledovat badatelovy postupy, hypotézy a dokumentační metody v reálném čase a často obsahují detaily nezachycené ve finálních zprávách. Jeho studium je však v současnosti podmíněno prezenční návštěvou archivu.

Hlavní fondy Archivu ARÚB (fotoarchiv, archiv NZ a textových dokumentů) oproti tomu představují oficiální, systematicky budovanou bázi dat. Fotoarchiv uchovává primární obrazovou dokumentaci – originální negativy a diapozitivy –, která je z hlediska vizuální informace velmi cenná, avšak její online dostupnost je zatím limitovaná. Archiv nálezových zpráv a textových dokumentů obsahuje finalizované výstupy výzkumů (NZ, ZAA, posudky) a díky rozsáhlé digitalizaci je pohodlně přístupný online prostřednictvím Digitálního archivu AMČR. Umožňuje tak rychlou rešerši výsledků desítek archeologických akcí realizovaných v Mohelnici. Zatímco pro Tichého výzkum z roku 1953 je zde dostupná obsáhlá nálezová zpráva, pro následující sezóny podobně finalizovaná dokumentace chybí, a klíčovým zdrojem tak zůstává jeho osobní fond P005.

Další digitalizace a zpřístupnění dosud nedostupných částí těchto fondů, zejména osobního fondu P005 a fotoarchivu, zůstává budoucím úkolem, který umožní plně využít potenciál těchto archivních pramenů pro nové analýzy a syntézy.

Summary

Mohelnice

The story of archaeological research

To this day, the archaeological research in the gravel pit in Mohelnice conducted irregularly in 1953–1971/1972 remains shrouded in an aura of exceptionality. It was at this site that the ground plans of Neolithic aboveground ‘long houses’ were recognised and correctly interpreted for the first time in Moravia. At the same time, one of the oldest wooden wells in the Czech lands was discovered at the site and, moreover, this research represented a turning point in the view of the prehistory of the Mohelnice region, which had previously been on the fringe of attention and interest. It was convincingly demonstrated that the Upper Morava River Region is not sterile in terms of finds and that significant discoveries can be expected here.

In keeping with standard practice at the time, the excavation was conducted over an extensive area, with a larger continuous uncovered area available in all research seasons. At the very beginning, however, it was not a professional investigation conducted according to a prepared plan aimed at answering pre-formulated questions. At first, it was a rescue excavation necessitated by industrial gravel mining, which disturbed (and partially destroyed) a previously unknown archaeological site. However, immediately before the start of the open area excavation in the early summer of 1953, goals for the first season had already been set, although they were neither specific nor far-reaching. In principle, they could be applied to any field investigation carried out in Moravia at that time.

In addition to its professional contribution, the historical context of this research, i.e. its setting in the conditions prevailing in Moravian archaeology, is also worth noting. In roughly two decades, during which the work was conducted with breaks, archaeology in Moravia advanced considerably in terms of organisational structures and institutional development. Research in Mohelnice began in 1953 under the auspices of the Brno branch of the Institute of Archaeology in Prague, which had been incorporated not long before into the newly constituted Czechoslovak Academy of Sciences; in 1971–1972, the work was completed

under the independent Institute of Archaeology in Brno, part of the same Academy of Sciences. Field research techniques also changed, and so did the legal environment in which archaeology operated. At the time the research in Mohelnice began, the government regulation on archaeological monuments from 1941 relating exclusively to archaeology was in force. However, another legal norm was adopted in 1958 – the Cultural Monuments Act, which was already conceived more broadly (i.e. not focused exclusively on archaeology).

The uncertainties associated with the excavation at the Mohelnice gravel pit are not over, even more than seventy years after the work began. Rudolf Tichý, its supervisor for the entire period (albeit initially only informally, not *de iure*), did not manage to process and comprehensively evaluate the excavation during his lifetime, despite the fact that after its completion in 1971–1972 he worked at the Brno Institute of Archaeology as a professional employee for approximately twenty more years. At the time find reports were produced using the officially established and generally acknowledged standard method of completing any field work. Nevertheless, only a single report of this type exists from the excavation in Mohelnice and concerns only the first excavation season in 1953. Several attempts at a collective team processing and evaluation of the results of the excavation from the 1980s culminated in two grant projects in the first decades of the 21st century (already after the death of Rudolf Tichý). But these were focused on only part of the find inventory, as they intentionally excluded the Hallstatt cemetery discovered in the excavation. One of the tangible results was a professional book laconically titled *Mohelnice*, with the subtitle *Neolithic Settlement with Intrusions*, which, however, was published only in 2020, fourteen years after the conclusion of the second grant. It should therefore be noted that in many cases the book contains texts that are not updated, i.e. they were already antiquated at the time of publication, and which from the perspective of professional knowledge naturally corresponded to the period in which they were originally written.

Ironically, the entire collection of finds was not even then comprehensively processed in the laboratory, a task that has only been taken up in recent years by three institutions that have joined forces: the Regional Museum in Olomouc, Palacký University in Olomouc and the Institute of Archaeology of the Czech Academy of Sciences, Brno. This project includes, among other things, a presentation of the story of the research in Mohelnice and its integration into the history of Moravian archaeology, a goal that this book attempts to fulfil.

The first part addresses the history of the Mohelnice research and its placement in the context of certain aspects of the history of Moravian archaeology – the development of organisational structures, the application of the idea of large-scale professional excavations, and the state of knowledge of the earliest Neolithic presence in Moravia at the beginning of the 1950s, as this particular Neolithic horizon is the most significant and richest in finds in Mohelnice. The context of the current archaeological knowledge of the Mohelnice region is also discussed. The second part of the book summarises the results of the Mohelnice research in chronological order based on the current state of knowledge. The third part presents the research in Mohelnice as a story in pictures taken exclusively from period photo documentation. The fourth and final part of the book provides elementary information on the archive collection of Rudolf Tichý held in the Archive of the Institute of Archaeology of the Czech Academy of Sciences in Brno, which formed the primary source for this book.

Finally, it should be noted that as the laboratory processing of the assemblage of finds from Mohelnice has not yet been completed, its full information potential has not been fully exploited. As such, Moravian archaeology will undoubtedly still be working with the local research results for decades to come.

Zdroje obrázků

- Obr. I.1. Archiv ARÚB, M-FT-101030000.
Obr. I.2. Archiv ARÚB, M-FJ-130001102.
Obr. I.3. Soukromý archiv Evy Doležalové, rozené Modřické, vnučky Innocence Ladislava Červinky.
Obr. I.4. Národní archiv, fond Ministerstvo školství, Praha, inv. č. 1755, sign. 30 – Muzea, karton 3265.
Obr. I.5. Fotoarchiv Muzea Mohelnice, neevidováno.
Obr. I.6. Archiv ARÚB, M-FJ-102345300.
Obr. I.7. Archiv ARÚB, M-TX-202110102.
Obr. I.8. Podle Itermann 1943; Archiv ARÚB, M-TX-201891674.
Obr. I.9. Archiv ARÚ AV ČR, fotoarchiv bývalého Amt für Vorgeschichte, foto 821.
Obr. I.10. Podle Manethová 1943, 101.
Obr. I.11. Podle Zotz 1944, Bild 4.
Obr. I.12. Archiv ARÚB, M-FJ-140404202, M-FJ-140404204.
Obr. I.13. Archiv ARÚB, M-FT-100404800.
Obr. I.14. Archiv ARÚB, M-FT-100615700.
Obr. I.15. Archiv ARÚB, M-FT-100752200.
Obr. I.16. Archiv ARÚB, M-FT-100812600.
Obr. I.17. Archiv ARÚB, M-FT-100865900.
Obr. I.18. Archiv ARÚB, M-FT-220190100.
Obr. I.19. Archiv ARÚB, M-FJ-101784800.
Obr. I.20. Archiv ARÚB, M-FT-101088500.
Obr. I.21. Archiv ARÚB, M-FT-120001500.
Obr. I.22. Archiv ARÚB, M-FT-120000700.
Obr. I.23. Archiv ARÚB, M-FT-120035200.
Obr. I.24. Archiv ARÚB, M-FT-120035600.
Obr. I.25. Archiv ARÚB, M-FT-120040000.
Obr. II.1. Podle Státní archeologický seznam ČR.
Obr. II.2. Podle Stäuble 2020, obr. 50.
Obr. II.3. Podle Stäuble 2020, obr. 60.
Obr. II.4. Podle Tichý – Thér 2020b, obr. 42.
Obr. II.5. Podle Tichý 2020b, obr. 62.
Obr. II.6. Podle Vostrovská et al. 2022, obr. 15, 16.
Obr. II.7. Podle Tichý 1954b, příloha č. 81.
Obr. II.8. Podle Kalábková 2020, obr. 84.
Obr. II.9. Podle Tichý 1960d, 1.
Obr. II.10. Podle Stuchlík 2004a, obr. 2, 3.
Obr. III.1. Archiv ARÚB, M-FT-130000702.
Obr. III.2. Archiv ARÚB, M-FT-210086800.
Obr. III.3. Archiv ARÚB, M-FT-100403100.
Obr. III.4. Archiv ARÚB, M-FT-100404400.
Obr. III.5. Archiv ARÚB, M-FT-100403900.
Obr. III.6. Archiv ARÚB, M-FT-100406900.
Obr. III.7. Archiv ARÚB, M-FT-100403700.
Obr. III.8. Archiv ARÚB, M-FP-100434100.
Obr. III.9. Archiv ARÚB, M-FP-100475100.
Obr. III.10. Archiv ARÚB, M-FT-100406300.
Obr. III.11. Archiv ARÚB, M-FP-101899800.
Obr. III.12. Archiv ARÚB, M-FP-100434400.
Obr. III.13. Archiv ARÚB, M-FP-100461000.
Obr. III.14. Archiv ARÚB, M-FT-100407200.
Obr. III.15. Archiv ARÚB, M-FT-100406600.
Obr. III.16. Archiv ARÚB, M-FT-100405800.
Obr. III.17. Archiv ARÚB, M-FP-100435500.
Obr. III.18. Archiv ARÚB, M-FP-100435300.
Obr. III.19. Archiv ARÚB, M-FP-100435000.
Obr. III.20. Archiv ARÚB, M-FT-210094300.
Obr. III.21. Archiv ARÚB, M-FT-100615500.
Obr. III.22. Archiv ARÚB, M-FT-100616000.
Obr. III.23. Archiv ARÚB, M-FJ-100678800.
Obr. III.24. Archiv ARÚB, M-FP-120031900.
Obr. III.25. Archiv ARÚB, M-FP-100752700.
Obr. III.26. Archiv ARÚB, M-FT-100751900, M-FT-100752000, M-FT-100752100, M-FT-100752300.
Obr. III.27. Archiv ARÚB, M-FJ-100848800.
Obr. III.28. Archiv ARÚB, M-FT-100812500.
Obr. III.29. Archiv ARÚB, M-FT-100813600.
Obr. III.30. Archiv ARÚB, M-FP-101791300.
Obr. III.31. Archiv ARÚB, M-FT-100864900.
Obr. III.32. Archiv ARÚB, M-FP-111930612.
Obr. III.33. Archiv ARÚB, M-FT-100966800.
Obr. III.34. Archiv ARÚB, M-FT-220145500.
Obr. III.35. Archiv ARÚB, M-FT-220146200.
Obr. III.36. Archiv ARÚB, M-FT-100969300.
Obr. III.37. Archiv ARÚB, M-FJ-101003300.

Obr. III.38. Archiv ARÚB, M-FJ-101003500.
Obr. III.39. Archiv ARÚB, M-FT-111086104.
Obr. III.40. Archiv ARÚB, M-FT-111086106, M-FT-111086107.
Obr. III.41. Archiv ARÚB, M-FT-111143004.
Obr. III.42. Archiv ARÚB, M-FT-120001600.
Obr. III.43. Archiv ARÚB, M-FT-120000200.
Obr. III.44. Archiv ARÚB, M-FP-101791200.
Obr. III.45. Archiv ARÚB, M-FT-120037500.
Obr. III.46. Archiv ARÚB, M-FT-111784708.
Obr. III.47. Archiv ARÚB, M-FT-120034700.
Obr. III.48. Archiv ARÚB, M-FT-101785100.
Obr. III.49. Archiv ARÚB, M-FT-120038800.
Obr. III.50. Archiv ARÚB, M-FJ-220548900, M-FJ-220549000.
Obr. III.51. Archiv ARÚB, M-FP-220550300.
Obr. III.52. Archiv ARÚB, M-FP-120041300.

Obr. III.53. Archiv ARÚB, M-FT-220549600.
Obr. III.54. Archiv ARÚB, M-FT-220549500.
Obr. III.55. Archiv ARÚB, M-FP-120041400.
Obr. III.56. Archiv ARÚB, M-FP-120032200, M-FP-120032300,
M-FP-120032400, M-FP-220551800.
Obr. III.57. Archiv ARÚB, M-FP-220551400.
Obr. III.58. Archiv ARÚB, M-FT-120035900.
Obr. III.59. Archiv ARÚB, M-FT-120035800.
Obr. III.60. Archiv ARÚB, M-FT-111788504.
Obr. III.61. Archiv ARÚB, M-FP-101791000.
Obr. III.62. Archiv ARÚB, M-FP-101850300.
Obr. III.63. Archiv ARÚB, M-FT-130000702.
Obr. IV.1. Podle Tichý 1953b, 1.
Obr. IV.2. Archiv ARÚB, osobní fond P005, bez čísla.
Obr. IV.3. Archiv ARÚB, osobní fond P005, bez čísla.

Prameny a literatura

Prameny

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.:

Anonymus 1954: *Mohelnice (Šumperk). Tř. Rudé armády.*

Rkp. nálezové zprávy, č. j. M-TX-195402040

[cit. 2025-07-11]. Uloženo: Archiv nálezových

zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i.

DOI: 10.60585/M-TX-195402040. Dostupné také z:

Digitální archiv Archeologické mapy České republiky
<https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-195402040>.

Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., fond
Spisový archiv, krabice E, šanon E3. Opis (z 21. května
1968) vyjádření stranické prověřovací komise ÚV KSČ,
nedatováno [1958].

Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., fond
Spisový archiv, krabice F, šanon F1. Dopis V. Vojty
Závodnímu výboru ROH Archeologického ústavu v Brně,
3. července 1962.

Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., fond
Spisový archiv, krabice G, šanon G1. Zpráva o činnosti
Archeologického ústavu ČSAV za rok 1956. /Ústředí
v Praze a pobočky v Brně včetně expozitur/.

Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., fond
Spisový archiv, krabice I, šanon I3. Dopis J. Poulíka
prezidiu Československé akademie věd (VI. sekce,
k rukám dr. Javůrka), nedatováno [1954].

Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., fond
Spisový archiv, krabice I, šanon I3. Plán hlavních
(ostatních) vědeckých úkolů na rok 1954, nedatováno.

Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., fond
Spisový archiv, krabice I, šanon I3. Plán hlavních
(ostatních) vědeckých úkolů na rok 1956 (J. Poulík);
8. září 1955.

Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., fond
Spisový archiv, krabice I, šanon I3. Plán hlavních
vědeckých úkolů, 16. září 1954.

Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., fond
Spisový archiv, krabice I, šanon I3. Plán hlavních
vědeckých úkolů na rok 1956 (J. Böhm), 15. září 1955.

Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., fond
Spisový archiv, krabice I, šanon I3. Plán ostatních
vědeckých úkolů (pouze pro brněnskou pobočku),
16. září 1954.

Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., fond
Spisový archiv, krabice I, šanon I3. Plán výzkumných
prací na léta 1971–1975 (Návrh), 14. října 1970.

Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., fond
Spisový archiv, krabice I, šanon I3. Plánovací list
(Přechod z neproduktivního k produktivnímu
hospodářství výrobnímu), nedatováno.

Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., fond Spiso-
vý archiv, krabice I, šanon I3. Soupis vědeckého plánu
na rok 1955 (pro celý Archeologický ústav), nedatováno.

Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., fond
Spisový archiv, krabice I, šanon I3. Záznamy o plnění
úkolů (R. Tichý), 1960.

Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., fond
Spisový archiv, krabice I, šanon I4. Plán výzkumných
prací na léta 1976–1980, 9. ledna 1976.

Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., fond
Spisový archiv, krabice M, šanon M4. Platy zaměstnanců
od 1. ledna 1957.

Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., fond
Spisový archiv, krabice M, šanon M4. Prozatímní
systemisace, 1. června 1954.

Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., fond
Spisový archiv, krabice M, šanon M4. Seznam
systemizovaných míst od 1. července 1958.

Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., fond
Spisový archiv, krabice M, šanon M4. Seznam
zaměstnanců ve II. pololetí 1956.

Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i.,
nezpracovaná pozůstalost G. Raschkeho. Bestätigung
(pro M. Manethovou), 15. května 1944.

Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga, krabice 24. Sonderlehrgang für Vorgeschichte und germanische Frühgeschichte (Teilnehmer), 1939.

Horký, J. 1953: *Mohelnice. Zpráva z bagroviště – korespondence*. Rkp. korespondence, č. j. M-TX-195300923 [cit. 2025-07-25]. Uloženo: Archiv náleзовých zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. DOI: 10.60585/M-TX-195300923. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://doi.org/10.60585/M-TX-195300923>.

Itermann, J. 1943: *Vorläufiger Bericht über die beginnende Ausgrabung einer bandkeramischen Siedlungstelle in Müglitz – Park*. Rkp. náleзовé zprávy, č. j. M-TX-196002013 [cit. 2025-07-16]. Uloženo: Archiv náleзовých zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. DOI: 10.60585/M-TX-196002013. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://doi.org/10.60585/M-TX-196002013>.

Manethová, M. 1943: *Fond P032 Archiv Uničov. Brníčko, naleziště 2. Dokumentace výzkumů*. Rkp. terénní dokumentace, č. j. M-TX-202110102 [cit. 2025-07-16]. Uloženo: Archiv náleзовých zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. DOI: 10.60585/M-TX-202110102. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://doi.org/10.60585/M-TX-202110102>.

Nekvasil, J. 1991: *Mohelnice. Pohřebiště lužické kultury, halštatské období*. Rkp. náleзовé zprávy, č. j. M-TX-199100447 [cit. 2025-07-15]. Uloženo: Archiv náleзовých zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. DOI: 10.60585/M-TX-199100447. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://doi.org/10.60585/M-TX-199100447>.

Soudský, B. 1957: *Mohelnice. U bývalého cukrovaru. Zpráva o cestě*. Rkp. náleзовé zprávy, č. j. M-TX-201891690. Uloženo: Archiv náleзовých zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i.

Tichý, R. 1953b: *Deník Mohelnice 1953/I*. Rkp. výkopového deníku. Osobní fond P005. Uloženo: Archiv osobních fondů, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Tichý, R. 1953c: *Deník Mohelnice 1953/II*. Rkp. výkopového deníku. Osobní fond P005. Uloženo: Archiv osobních fondů, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Tichý, R. 1953d: *Deník Mohelnice 1953/III*. Rkp. výkopového deníku. Osobní fond P005. Uloženo: Archiv osobních fondů, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Tichý, R. 1954b: *Zachraňovací výzkum Mohelnice 1953*. Rkp. náleзовé zprávy, č. j. M-TX-201891691. Uloženo: Archiv náleзовých zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i.

Tichý, R. 1954c: *Mohelnice n. M. Pracovní a náleзовá zpráva z výzkumných prací v roce 1953*. Rkp. náleзовé zprávy, č. j. M-TX-15401376 [cit. 2025-07-14]. Uloženo: Archiv náleзовých zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. DOI: 10.60585/M-TX-195401376. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://doi.org/10.60585/M-TX-195401376>.

Tichý, R. 1956b: *Deník Mohelnice 1956/I*. Rkp. výkopového deníku. Osobní fond P005. Uloženo: Archiv osobních fondů, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Tichý, R. 1956c: *Deník Mohelnice 1956/II*. Rkp. výkopového deníku. Osobní fond P005. Uloženo: Archiv osobních fondů, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Tichý, R. 1957b: *Deník Mohelnice 1957/I*. Rkp. výkopového deníku. Osobní fond P005. Uloženo: Archiv osobních fondů, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Tichý, R. 1958c: *Deník Mohelnice 1958/I*. Rkp. výkopového deníku. Osobní fond P005. Uloženo: Archiv osobních fondů, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Tichý, R. 1959b: *Deník Mohelnice 1959*. Rkp. výkopového deníku. Osobní fond P005. Uloženo: Archiv osobních fondů, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Tichý, R. 1960b: *Mohelnice. U bývalého cukrovaru. Zpráva vedoucího záchranného výzkumu*. Rkp. náleзовé zprávy, č. j. M-TX-196003040 [cit. 2025-07-15]. Uloženo: Archiv náleзовých zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. DOI: 10.60585/M-TX-196003040. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://doi.org/10.60585/M-TX-196003040>.

Tichý, R. 1960c: *Mohelnice. U bývalého cukrovaru. Zpráva vedoucího záchranného výzkumu*. Rkp. náleзовé zprávy, č. j. M-TX-196003127 [cit. 2025-07-15]. Uloženo: Archiv náleзовých zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. DOI: 10.60585/M-TX-196003127. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://doi.org/10.60585/M-TX-196003127>.

Tichý, R. 1960d: *Mohelnice. U bývalého cukrovaru. Zpráva vedoucího záchranného výzkumu*. Rkp. náleзовé zprávy, č. j. M-TX-196003735 [cit. 2025-07-15]. Uloženo: Archiv náleзовých zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. DOI: 10.60585/M-TX-196003735. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://doi.org/10.60585/M-TX-196003735>.

- Tichý, R. 1960e:** *Mohelnice. U bývalého cukrovaru. Zpráva vedoucího záchranného výzkumu*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. M-TX-196003810 [cit. 2025-07-15]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. DOI: 10.60585/M-TX-196003810. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://doi.org/10.60585/M-TX-196003810>.
- Tichý, R. 1960f:** *Deník Mohelnice 1960*. Rkp. výkopového deníku, č. j. M-TX-201104130 [cit. 2025-09-23]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. DOI: 10.60585/M-TX-201104130. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://doi.org/10.60585/M-TX-201104130>.
- Tichý, R. 1960g:** *Deník Mohelnice 1960/I*. Rkp. výkopového deníku. Osobní fond P005. Uloženo: Archiv osobních fondů, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
- Tichý, R. 1960h:** *Deník Mohelnice 1960/II*. Rkp. výkopového deníku. Osobní fond P005. Uloženo: Archiv osobních fondů, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
- Tichý, R. 1961c:** *Mohelnice. U bývalého cukrovaru. Zpráva vedoucího záchranného výzkumu*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. M-TX-196101673 [cit. 2025-07-15]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. DOI: 10.60585/M-TX-196101673. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://doi.org/10.60585/M-TX-196101673>.
- Tichý, R. 1961d:** *Mohelnice. U bývalého cukrovaru. Zpráva vedoucího záchranného výzkumu*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. M-TX-196101823 [cit. 2025-07-15]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. DOI: 10.60585/M-TX-196101823. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://doi.org/10.60585/M-TX-196101823>.
- Tichý, R. 1961e:** *Mohelnice. U bývalého cukrovaru. Zpráva vedoucího záchranného výzkumu*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. M-TX-196102236 [cit. 2025-07-15]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. DOI: 10.60585/M-TX-196102236. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://doi.org/10.60585/M-TX-196102236>.
- Tichý, R. 1961f:** *Mohelnice. U bývalého cukrovaru. Zpráva vedoucího záchranného výzkumu*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. M-TX-196102348 [cit. 2025-07-15]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. DOI: 10.60585/M-TX-196102348. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://doi.org/10.60585/M-TX-196102348>.
- Tichý, R. 1961g:** *Mohelnice. Výzkumný deník*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. M-TX-196200161 [cit. 2025-07-16]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. DOI: 10.60585/M-TX-196200161. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://doi.org/10.60585/M-TX-196200161>.
- Tichý, R. 1961h:** *Deník Mohelnice 1961/I*. Rkp. výkopového deníku. Osobní fond P005. Uloženo: Archiv osobních fondů, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
- Tichý, R. 1961i:** *Deník Mohelnice 1961/II*. Rkp. výkopového deníku. Osobní fond P005. Uloženo: Archiv osobních fondů, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
- Tichý, R. 1962c:** *Deník Mohelnice 1962*. Rkp. výkopového deníku. Osobní fond P005. Uloženo: Archiv osobních fondů, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
- Tichý, R. 1963b:** *Deník Mohelnice 1963*. Rkp. výkopového deníku. Osobní fond P005. Uloženo: Archiv osobních fondů, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
- Tichý, R. 1964b:** *Deník Mohelnice 1964*. Rkp. výkopového deníku. Osobní fond P005. Uloženo: Archiv osobních fondů, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
- Tichý, R. 1965b:** *Deník Mohelnice 1965*. Rkp. výkopového deníku. Osobní fond P005. Uloženo: Archiv osobních fondů, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
- Tichý, R. 1970:** *Deník Mohelnice 1970*. Rkp. výkopového deníku. Osobní fond P005. Uloženo: Archiv osobních fondů, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
- Tichý, R. 1971b:** *Deník Mohelnice 1971*. Rkp. výkopového deníku. Osobní fond P005. Uloženo: Archiv osobních fondů, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
- Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.:**
Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v. v. i. Dopis L. Niederla J. Eisnerovi, 25. dubna 1933.
- Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.:**
Masarykův ústav a Archiv AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 2, inv. č. 27 (osobní spis I. L. Červinky). Dopis ministerstva školství a národní osvěty Státnímu archeologickému ústavu, 15. října 1932 (s opisem dopisu I. L. Červinky ministerstvu školství a národní osvěty ze září/října 1932).

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 5, inv. č. 48. Výkaz I. L. Červinky o činnosti za duben 1924.

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 5, inv. č. 48. Výkaz I. L. Červinky o činnosti za květen 1924.

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 5, inv. č. 48. Výkaz I. L. Červinky o činnosti za červenec 1925.

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 5, inv. č. 48. Výkaz o činnosti Státního archeologického ústavu za leden 1927.

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 5, inv. č. 48. Výkaz o činnosti Státního archeologického ústavu za únor 1927.

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 5, inv. č. 48. Výkaz o činnosti Státního archeologického ústavu za březen 1927.

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 6, inv. č. 54. Dopis I. L. Červinky ředitelství Státního archeologického ústavu, 29. března 1921.

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 6, inv. č. 54. Dopis I. L. Červinky ředitelství Státního archeologického ústavu, 2. ledna 1924.

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 6, inv. č. 54. Dopis I. L. Červinky ředitelství Státního archeologického ústavu, 2. února 1926.

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 6, inv. č. 54. Dopis I. L. Červinky ředitelství Státního archeologického ústavu, 5. února 1930.

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 6, inv. č. 54. Dopis I. L. Červinky ředitelství Státního archeologického ústavu, 4. července 1931.

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 6, inv. č. 54. Koncept a kopie dopisu L. Niederla I. L. Červinkovi, 5. června 1920.

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 6, inv. č. 54. Koncept a kopie dopisu L. Niederla I. L. Červinkovi, 4. března 1922.

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 6, inv. č. 54. Koncept dopisu ředitelství Státního archeologického ústavu I. L. Červinkovi, 18. března 1930.

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 6, inv. č. 54. Plány terénních aktivit pro léta 1920–1927, 1929–1931.

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 6, inv. č. 54. Příloha dopisu I. L. Červinky ředitelství Státního archeologického ústavu, 7. ledna 1924.

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 11, inv. č. 163. Kopie dopisu ministerstva školství, věd a umění neidentifikovanému adresátovi [vládě Československé republiky?!], nedatováno [1951].

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, fond Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, karton 69, inv. č. 2333. Listina s podpisy účastníků, 12. května 1929.

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, fond Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, karton 69, inv. č. 2333. Listina s podpisy účastníků, 4. července 1936.

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, fond Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, kartotéka 94. Kartotéční lístky.

Národní archiv:

Národní archiv, fond Ministerstvo školství, karton 3265, složka Mohelnice. Dopis J. Helferta ministerstvu školství a národní osvěty, 19. září 1921.

Národní archiv, fond Ministerstvo školství, karton 3265, složka Mohelnice. Satzungen des Museumsvereines in Müglitz, 28. května 1922.

Státní okresní archiv Olomouc:

Státní okresní archiv Olomouc, fond Jan Smyčka, karton 1, inv. č. 1. Dopis Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko J. Smyčkovi, 12. července 1922.

Státní okresní archiv Olomouc, fond Jan Smyčka, karton 1, inv. č. 1. Dopis Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko J. Smyčkovi, 14. srpna 1925.

Státní okresní archiv Olomouc, fond Jan Smyčka, karton 1, inv. č. 1. Koncept dopisu J. Smyčky Státnímu památkovému úřadu pro Moravu a Slezsko, 6. listopadu 1925.

Vlastivědné muzeum v Olomouci:

Archiv Vlastivědného muzea v Olomouci, Alfabetický inventář prehistorických sbírek Vlasteneckého spolku v Olomouci.

Archiv Vlastivědného muzea v Olomouci, fond Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci, karton 2, složka rok 1927. Dopis J. Böhma Vlasteneckému spolku muzejnímu v Olomouci, 6. prosince 1927.

Archiv Vlastivědného muzea v Olomouci, fond Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci, karton 2, složka rok 1928. Dopis Státního archeologického ústavu (K. Buchtela) Vlasteneckému spolku muzejnímu v Olomouci, 25. dubna 1928.

Archiv Vlastivědného muzea v Olomouci, fond Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci, karton 2, složka rok 1930. Kopie dopisu Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci Státnímu archeologickému ústavu, 11. února 1930.

Archiv Vlastivědného muzea v Olomouci, fond Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci, karton 59. Dopis I. L. Červinky Vlasteneckému spolku muzejnímu v Olomouci, 16. června 1920.

Archiv Vlastivědného muzea v Olomouci, fond Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci, kniha 4.

Vlastivědné muzeum v Šumperku:

Archiv Vlastivědného muzea v Šumperku, složka Mohelnice, „Freisingův archiv“.

Archiv Vlastivědného muzea v Šumperku, složka Mohelnice, zpráva o terénní akci (Mohelnice – býv. škrobárna a její okolí), 1951, 1952, 1953.

Archiv Vlastivědného muzea v Šumperku, složka Mohelnice, zpráva o terénní akci (Mohelnice – jihovýchodně od cukrovaru na poli p. Bartoše), 1951.

Archiv Vlastivědného muzea v Šumperku, složka Mohelnice, zpráva o terénní akci (Mohelnice – návrší kolem býv. cukrovaru a bagroviště), 1953.

Archiv Vlastivědného muzea v Šumperku, složka Mohelnice, zpráva o terénní akci (Mohelnice – pole p. Vykydala za býv. dívčí výchovnou), 1951, 1952.

Archiv Vlastivědného muzea v Šumperku, složka Mohelnice, zpráva o terénní akci (Mohelnice – pole za parkem zv. „Kukuk“), 1951.

Archiv Vlastivědného muzea v Šumperku, složka Mohelnice, zpráva o terénní akci (Mohelnice – třída Rudé armády), 1950.

Archiv Vlastivědného muzea v Šumperku, složka U cukrovaru (štěrkopískovna). Žárový hrob v Mohelnici se zajímavou nádobkou s plastickou výzdobou (J. Horký).

Archiv Vlastivědného muzea v Šumperku, složka U cukrovaru (štěrkopískovna). Žárový hrob platěnický (Mohelnice, býv. cukrovar 1954; J. Horký), 23. dubna 1963.

Zemský archiv v Opavě – pobočka Olomouc:

Zemský archiv v Opavě – pobočka Olomouc, fond Krajský národní výbor Olomouc, karton 957. Dopis Okresního národního výboru v Zábřehu – okresního velitelství národní bezpečnosti Krajskému národnímu výboru v Olomouci, 17. ledna 1950.

Zemský archiv v Opavě – pobočka Olomouc, fond Krajský národní výbor Olomouc, karton 957. Dopis Okresního národního výboru v Zábřehu Spolku přátel musea v Mohelnici, 10. září 1951.

Zemský archiv v Opavě – pobočka Olomouc, fond Krajský národní výbor Olomouc, karton 957. Stanovy Spolku přátel musea v Mohelnici, 25. srpna 1949.

Elektronické zdroje:

CZAD: *Archeologická datace* [online]. CZAD. Archeobotanická databáze České republiky © 2011–2015 [cit. 2025-07-14]. Dostupné z: <https://web.arup.cas.cz/czad/dating.php?l=cz>.

Digiarchiv AMČR: *Digitální archiv AMČR* [online]. Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i. © 2025 [cit. 2025-07-15]. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz>.

Digiarchiv AMČR_Rudolf Tichý: *Digitální archiv AMČR. Mohelnice, Tichý Rudolf* [online]. Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i. © 2025 [cit. 2025-07-15]. Dostupné z: https://digiarchiv.aiscr.cz/results?entity=dokument&page=0&sort=dokument_rok_vzniku%20asc&f_katastr=Mohelnice:or&f_vedouci=Tich%C3%BD,%20Rudolf:or.

ISAD NPÚ: *Informační systém o archeologických datech. U bývalého cukrovaru, štěrkovna – Území s archeologickými nálezy* [online]. Národní památkový ústav © 2025 [cit. 2025-04-11]. Dostupné z: <https://isad.npu.cz/u-byvaleho-cukrovaru-sterkovna-14971>.

Státní archeologický seznam ČR: *Státní archeologický seznam ČR – mapová aplikace*. Národní památkový ústav. Geoportál památkové péče; Esri © 2025 [cit. 2025-07-14]. Dostupné z: <https://geoportal.npu.cz/webappbuilder/apps/104/>.

Literatura

Anonymus 1861: [Bez názvu]. *Lumír* XI(33), 789–790.
Dostupné také z: <https://1url.cz/XJEPn>.

Anonymus 1925: Die Deutsche Gesellschaft für Vor- und Frühgeschichte in der Tschechoslowakei. *Sudeta* I(1–2), 5–17.

Anonymus 1934: Statut Státního archeologického ústavu. In: *Zprávy Československého Státního archeologického ústavu 4 (za r. 1931)*. Praha: Ministerstvo školství a národní osvěty, 5–9.

Anonymus 1942: Liste der Kreispfleger für Vorgeschichte. *Sudeta. Neue Folge* I(1939–40), 123.

Anonymus 1961: Zahraniční návštěvníci muzea. *Kulturní zpravodaj města Mohelnice* (říjen), 5.

Červinka, I. L. 1902: *Vlastivěda moravská I. Země a lid. Svazek II. Morava za pravěku*. Brno: Musejní spolek.

Čižmář, I. – Čižmářová, H. – Čižmářová, J. – Goláňová, P. – Hlava, M. – Jarůšková, Z. – Koucká, A. – Ženožičková, I. 2018: *Hradiště nad Okluky a jeho objevitelé. Keltské oppidum Staré Hradisko a sbírka muzea v Boskovicích*. Boskovice: Muzeum regionu Boskovicka.

Čižmář, Z. 1998: Nástin relativní chronologie lineární keramiky na Moravě (Poznámky k vývoji výzdobného stylu). *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* LXXXII(1–2), 105–139.

Faltýnek, K. 2007: Poválečná činnost amatérských archeologů na Mohelnicku. *Archeologie Moravy a Slezska* VII, 196–211.

Faltýnek, K. 2008: Meziválečná neprofesionální archeologie v Dubicku na Zábřežsku. *Archeologie Moravy a Slezska* VIII, 293–311.

Faltýnek, K. 2010: Dějiny archeologické sbírky a muzea v Dubicku. *Severní Morava* 54(96), 48–57.

Faltýnek, K. 2011: Osobnosti neprofesionální archeologie na Mohelnicku a Lošticku v období po druhé světové válce. *Archeologie Moravy a Slezska* XI, 350–363.

Faltýnek, K. 2017: Osobnost Františka Hekeleho a její význam pro poválečnou neprofesionální archeologii na Mohelnicku. *Archeologie Moravy a Slezska* XVII, 113–122.

Faltýnek, K. 2018: Neprofesionální archeologie na Mohelnicku v období po druhé světové válce. In: D. Kolbinger (ed.):

O dobrovolnících v archeologii na Moravě. Zprávy České archeologické společnosti, Supplément 107. Praha: Česká archeologická společnost. Sdružení archeologů Čech, Moravy a Slezska, 31–37.

Faltýnek, K. (ed.) 2010: Archeologické výzkumy v Moravičanech ve světle kronikářských zápisů P. Josefa Nováka. *Archeologie Moravy a Slezska* X, 269–276.

Faltýnek, K. – Golec, M. – Hlava, M. – Hlubek, L. – Kalábková, P. – Mírová, Z. – Šlězár, P. – Urválek, R. 2019: *Výpravy za litovelskou archeologií*. Litovel: Muzejní společnost Litovelska, z. s.

Filip, J. 1949: Program a poslání Archeologických rozhledů. *Archeologické rozhledy* I(1–2), 4–6, 91, 98. Dostupné také z: <https://1url.cz/uJEP8>.

Geislerová, K. – Tichý, R. 2020: Historie výzkumu. In: S. Stuchlík – R. Tichý a kol.: *Mohelnice. Neolitické sídliště s intruzemi*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 64. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 15–22.

Golec, M. – Fojtík, P. 2020: *Centrum východohalštatské kultury na střední Moravě*. Archaeologica Olomucensia, Tomus V. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Dostupné také z: <https://1url.cz/mJEPx>.

Goš, V. – Halama, J. 2020: Osídlení okolí Mohelnice v pravěku a raném středověku. In: S. Stuchlík – R. Tichý a kol.: *Mohelnice. Neolitické sídliště s intruzemi*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 64. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 34–38.

Halama, J. – Janíčková, P. 2023: Innocenc Ladislav Červinka a jeho spolupráce s archeologickým kroužkem v Dubicku na severní Moravě. In: P. Kalábková – P. Kostrhun – M. Hlava (eds.): *Innocenc Ladislav Červinka a jeho doba. Sborník příspěvků z konference Dějiny archeologie v českých zemích a na Slovensku, Olomouc, 13.–15. září 2022*. Sborníky z konferencí Filozofické fakulty, svazek 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 123–140.

Halama, J. – Janíčková, P. 2025: Trojice německy hovořících archeologů ze severní Moravy (Hans Morawek, Johann Itermann, Max Udo Kasperek). In: J. Blažek – P. Kostrhun – M. Hlava a kol.: *Archeologie ve jménu národa a vlasti*. Brno, Most: Moravské zemské muzeum; Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech, 229–245.

- Hlava, M. 2012:** K výzkumu oppid v Čechách a na Moravě v uplynulých dvou stoletích: legendy a fakta. *Archeologie ve středních Čechách* 16(1), 468–486. Dostupné také z: <https://1url.cz/xJEPa>.
- Hlava, M. 2017:** Jaroslav Böhm a Lothar Zotz. Kapitola z dějin Státního archeologického ústavu. *Archeologie ve středních Čechách* 21(1), 17–45. Dostupné také z: <https://1url.cz/7JFRS>.
- Hlava, M. 2019a:** *Zlatý věk uničovské archeologie. Mizzi Manethová a muzeum v Uničově*. Archaeologica Olomucensia, Tomus IV. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Dostupné také z: <https://1url.cz/fJEPy>.
- Hlava, M. 2019b:** Přelomový rok 1939. Kapitola z dějin Státního archeologického ústavu. *Archeologie ve středních Čechách* 23(2), 415–432. Dostupné také z: <https://1url.cz/YJFR0>.
- Hlava, M. 2020a:** Innocenc Ladislav Červinka ve službách Státního archeologického ústavu (1920–1937). In: M. Neumann – J. Mellnerová Šuteková (eds.): *Dejiny archeológie. Archeológia v Československu v rokoch 1918–1948* [online]. Studia Archaeologica et Mediaevalia, Tomus XIV. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 154–174. [cit. 2025-08-01] Dostupné z: <https://alis.uniba.sk:8443/lib/item?id=chamo:710260&fromLocationLink=false&theme=Katalog>.
- Hlava, M. 2020b:** Jednatelé a dopisovatelé Státního archeologického ústavu. Kapitola z dějin Státního archeologického ústavu. *Archeologie ve středních Čechách* 24(1), 15–31. Dostupné také z: <https://1url.cz/pJFRX>.
- Hlava, M. 2021a:** Počátky. Kapitola z dějin Státního archeologického ústavu. *Archeologie ve středních Čechách* 25(2), 499–518. Dostupné také z: <https://1url.cz/UJFR5>.
- Hlava, M. 2021b:** Protektorátní počátky brněnské odbočky Archeologického ústavu. *Přehled výzkumů* 62(1), 149–166. DOI: 10.47382/pv0621-02. Dostupné také z: <https://www.arub.cz/magazine/pv-62-1/>.
- Hlava, M. 2021c:** Jindřich Wankel a vídeňská c. k. Centrální komise pro výzkum a zachování uměleckých a historických památek. *Přehled výzkumů* 62(2), 159–175. DOI: 10.47382/pv0622-02. Dostupné také z: <https://www.arub.cz/magazine/pv-62-2/>.
- Hlava, M. 2022:** K počátkům Státního archeologického ústavu: Addenda et corrigenda. *Archeologie ve středních Čechách* 26(1), 49–68. Dostupné také z: <https://1url.cz/9JFRb>.
- Hlava, M. 2023a:** Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci a jeho muzeum (1883–1951/1952). In: J. Burešová – M. Hlava: *Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci a jeho muzeum. – Vlastivědná společnost muzejní v Olomouci. Dějiny českého spolkového muzejnictví v Olomouci (1883–2023)*. Muzejní tradice, svazek 1. Olomouc: Vlastivědná společnost muzejní v Olomouci, z. s.; Vlastivědné muzeum v Olomouci, p. o.; Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 11–126.
- Hlava, M. 2023b:** Innocenc Ladislav Červinka (1869–1952). In: P. Kalábková – P. Kostrhun – M. Hlava (eds.): *Innocenc Ladislav Červinka a jeho doba. Sborník příspěvků z konference Dějiny archeologie v českých zemích a na Slovensku, Olomouc, 13.–15. září 2022*. Sborníky z konferencí Filozofické fakulty, svazek 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 15–61.
- Hlava, M. 2023c:** Jaroslav Böhm a olomoucká archeologie. *Archeologie ve středních Čechách* 27(2), 343–358. Dostupné také z: <https://1url.cz/HJFRc>.
- Hlava, M. 2023d:** Vznik vládního nařízení o archeologických památkách z roku 1941 v Protektorátu Čechy a Morava. *Studia Historica Nitriensia* 23(1), 121–151. DOI: 10.17846/SHN.2023.27.1.121-151. Dostupné také z: <http://www.shnnitra.ff.ukf.sk/1840-2/>.
- Hlava, M. 2024:** Souboj o Statut. Kapitola z dějin Státního archeologického ústavu. *Archeologie ve středních Čechách* 28(2), 349–380. Dostupné také z: <https://1url.cz/1JFRn>.
- Hlava, M. – Kalábková, P. – Novák, J. – Hlubek, L. 2022:** *Archeologická krajina Uničovska v obrazech*. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. DOI: 10.47382/arub2022-01.
- Hložek, M. – Gregerová, M. 2020:** Mikropetrografické rozborů keramiky. In: S. Stuchlík – R. Tichý a kol.: *Mohelnice. Neolitické sídliště s intruzemi*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 64. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 196–206.
- Horký, J. 1957:** Žárový hrob v Mohelnici. *Severní Morava* (2), 5–8.
- Horký, J. 1970:** Počátky archeologické činnosti na Mohelnicku po roce 1950. *Mohelnice. Kulturní kalendář* (květen), 4–5, (červen), 4.
- Informační služba 1946–47/2005:** *Informační služba Státního archeologického ústavu. I. 1946–1947 (Reedice zapomenutého časopisu)*. Ed. K. Sklenář. Zprávy České archeologické společnosti, Supplément 58. Praha: Česká archeologická společnost. Sdružení archeologů Čech, Moravy a Slezska.

Informační služba 1947–48/2005: *Informační služba Státního archeologického ústavu. II. 1947–1948 (Reedice zapomenutého časopisu).* Ed. K. Sklenář. Zprávy České archeologické společnosti, Supplément 59. Praha: Česká archeologická společnost. Sdružení archeologů Čech, Moravy a Slezska.

Jelínková, D. 2021: „Bydlí v lesích, u řek, močálů a jezer nepřístupných...“ Archeologický výzkum časně slovanských památek v Přítlukách. In: L. Poláček et al.: *Jdeme pod povrch. Příběhy Archeologického ústavu Akademie věd ČR v Brně. 1920 – 1970 – 2020.* Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 160–167.

Kalábková, P. 2020: Keramický soubor kultury s moravskou malovanou keramikou a kultury nálevkovitých pohárů. In: S. Stuchlík – R. Tichý a kol.: *Mohelnice. Neolitické sídliště s intruzemi.* Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 64. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 138–152.

Kalábková, P. – Kalábek, M. v tisku: Srovnání neolitických a časně eneolitických sídlištních areálů v Uničově. In: J. Mellnerová Šuteková – A. Bistáková – A. Kozubová (eds.): *Panta Rhei 2. Archeologické štúdie o neolite, eneolite a dobe bronzovej venované Jurajovi Pavúkovi pri príležitosti jeho životného jubilea 90. rokov.* Nitra: Archeologický ústav SAV, v. v. i.

Kaňkovský, J. 2025: Osobnost Františka Trčaly a jeho archeologická činnost. In: J. Blažek – P. Kostřhun – M. Hlava a kol.: *Archeologie ve jménu národa a vlasti.* Brno, Most: Moravské zemské muzeum; Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech, 267–282.

Loskotová, Z. 2021: Mohyla, odkud Napoleon řídil slavnou bitvu tří císařů. Královská hrobka z doby stěhování národů na Žuráni. In: L. Poláček et al.: *Jdeme pod povrch. Příběhy Archeologického ústavu Akademie věd ČR v Brně. 1920 – 1970 – 2020.* Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 154–159.

Lutovská, P. – Lutovský, M. 2002: Kapitola z dějin výzkumu raně středověkých hradišť. *Archeologie ve středních Čechách* 6(2), 541–544.

Martinovský, M. 1999: Vznik a počátky Sboru pro výzkum slovanských hradišť. In: B. Zilynská – P. Svobodný (eds.): *Věda v Československu v letech 1945–1953. Sborník z konference (Praha, 18.–19. listopadu 1998).* Praha: Karolinum, 181–191.

Maříková-Kubková, J. 2019: 1948: Východní kurz [založení Sboru pro výzkum slovanských hradišek]. In: M. Kuna – M. Starcová – J. Maříková-Kubková a kol.: *Sto let v archeologii. Objevy, nálezy a expedice*

Archeologického ústavu v Praze 1919–2019. Praha: Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., 88–89.

Mateiciucová, I. 2020: Štípaná kamenná industrie. Předběžná zpráva. In: S. Stuchlík – R. Tichý a kol.: *Mohelnice. Neolitické sídliště s intruzemi.* Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 64. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 156–157.

Meduna, J. 1980: *Die latènezeitlichen Siedlungen in Mähren.* Praha: Academia.

Nekvasil, J. 1953: Nálezy z Uničova na Moravě. *Archeologické rozhledy* V(6), 725–730, 753, 758. Dostupné také z: <https://1url.cz/FJEcK>.

Nekvasil, J. 1963: *Pravěk Mohelnicka. Průvodce pravěkými sbírkami muzea v Mohelnici.* Knihnice vlastivědného muzea v Mohelnici, svazek 10. Mohelnice: Vlastivědné muzeum.

Nekvasil, J. 1966: Pohřebiště lužické kultury u bývalé škrobárny v Mohelnici. *Archeologické rozhledy* XVIII(3), 269–296.

Nekvasil, J. 1978: Mohylníky lužické kultury na Moravě. *Památky archeologické* LXIX(1), 52–116. Dostupné také z: <https://1url.cz/JJEcu>.

Nekvasil, J. 1982: *Pohřebiště lužické kultury v Moravičanech.* Fontes Archaeologiae Moraviae XIV(1, 2). Brno: Archeologický ústav ČSAV.

Nekvasil, J. 1993: Před branami historie (starší doba železná – halštatská). In: V. Podborský a kol.: *Pravěké dějiny Moravy.* Vlastivěda moravská. Země a lid. Nová řada, svazek 3. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 333–379.

Nekvasil, J. 2005: *Moravičanské vzpomínání.* Moravičany: Obec Moravičany.

Neustupný, J. 1950: Výzkum neolitického opevněného sídliště v Hlubokých Mašůvkách, okr. Znojmo. *Z dávných věků* II (1949), 217–218.

Oliva, M. 2014: *Dolní Věstonice I (1922–1942).* Hans Freising – Karel Absolon – Assien Bohmers. Anthropos: Studies in Anthropology, Palaeoethnology, Palaeontology and Quaternary Geology, Volumen 37. Brno: Moravské zemské muzeum.

Oliva, M. 2020: Vilém Gebauer – sto let od narození. *Pravěk. Nová řada* 28, 225–228.

Ondráček, J. – Šebela, L. 1985: Pohřebiště nitranské skupiny v Holešově (katalog nálezů). In: Z. Fišer (red.): *Studie*

Muzea Kroměřížska '85. Kroměříž, Brno: Muzeum Kroměřížska; Muzejní a vlastivědná společnost v Brně.

Opravil, E. 1972: Vorläufiger Bericht über die Bestimmung der Holzfunde aus Mohelnice (Neolithikum, Äneolithikum) (Bez. Šumperk). *Přehled výzkumů* 1971, 21–23. Dostupné také z: <https://www.arub.cz/magazine/pv-16/>.

Opravil, E. 1977: Nález rostlinných zbytků na neolitickém sídlišti v Mohelnici. *Severní Morava* (33), 34–37.

Opravil, E. 1984: Poznámky k rekonstrukci přírodního prostředí v neolitu ČSSR. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* E 29, 167–178. Dostupné také z: <https://digilib.phil.muni.cz/cs/handle/11222.digilib/108942>.

Parma, D. – Pěluchová, L. – Peška, J. – Šumberová, R. (eds.) 2023: *Na křižovatce věků. Hradisko u Kroměříže – pevnost z doby bronzové*. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska.

Pavloň, T. 2022: Zpřístupnění osobního archivu profesora Josefa Ungera. *Přehled výzkumů* 63(2), 202–203. Dostupné také z: <https://www.arub.cz/magazine/pv-63-2/>.

Pavloň, T. – Koudelka, V. – Sáňková, H. A. 2025: Nově digitalizovaný osobní archiv Hanse Freisinga. In: J. Blažek – P. Kostrhun – M. Hlava a kol.: *Archeologie ve jménu národa a vlasti*. Brno, Most: Moravské zemské muzeum; Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech, 247–254.

Pavloň, T. – Spáčil, D. 2024: Osobní a materiálové fondy Archivu Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. *Přehled výzkumů* 65(2), 290–294. Dostupné také z: <https://www.arub.cz/magazine/pv-65-2/>.

Pavlů, I. 1981: Altneolithische Häuser in Böhmen. *Archeologické rozhledy* XXXIII(5), 534–543. Dostupné také z: <https://1url.cz/SJEc1>.

Pavlů, I. 2020: Dvoudílné mlýny. In: S. Stuchlík – R. Tichý a kol.: *Mohelnice. Neolitické sídliště s intruzemi*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR, Brno 64. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 181–193.

Pavúk, J. 2003: Hausgrundrisse der Lengyel-Kultur in der Slowakei. In: J. Eckert – U. Eisenhauer – A. Zimmermann (eds.): *Archäologische Perspektiven. Analyse und Interpretationen im Wandel. Festschrift für Jens Lüning zum 65. Geburtstag*. Internationale Archäologie. Studia honoraria 20. Rahden/Westf.: Leidorf, 455–469.

Peška, J. 2013: *Morava na konci eneolitu*. Olomouc, Brno: Akademické nakladatelství CERM.

Peška, J. 2020a: Absolutní chronologie. In: S. Stuchlík – R. Tichý a kol.: *Mohelnice. Neolitické sídliště s intruzemi*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR, Brno 64. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 244–248.

Peška, J. 2020b: Monoxyly a další dřevěné struktury v oblasti řeky Moravy z lokalit Moravičanských jezer na katastru Mohelnice. *Přehled výzkumů* 61(1), 97–104. DOI: 10.47382/pv0611-09. Dostupné také z: <https://www.arub.cz/magazine/pv-61-1/>.

Pleiner, R. 1955: *Výroba železa ve slovanské huti u Želechovic na Uničovsku*. Rozpravy Československé akademie věd 65, řada SV, sešit 6. Praha: ČSAV.

Pleiner, R. 1958: *Základy slovanského železářského hutnictví v českých zemích. Vývoj přímé výroby železa z rud od doby halštatské do 12. věku*. Monumenta Archaeologica, Tomus VI. Praha: Československá akademie věd.

Podborský, V. 1985: *Těšetice–Kyjovice II. Figurální plastika lidu s moravskou malovanou keramikou*. Opera Universitatis Purkynianae Brunensis. Facultas philosophica 262. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně.

Podborský, V. 1993: Kultura s lineární keramikou. In: V. Podborský a kol.: *Pravěké dějiny Moravy*. Vlastivěda moravská. Země a lid. Nová řada, svazek 3. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 76–95.

Poláček, L. 2018: *Mikulčice – genius loci. Příběh objevování velkomoravských Mikulčic 1954–1968*. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: <https://www.arub.cz/produkt/mikulcice-genius-loci/>.

Poláček, L. 2021a: Mezi skutečností a legendou. Šedesát šest let archeologického výzkumu slovanského hradiště Valy u Mikulčic. In: L. Poláček et al.: *Ideme pod povrch. Příběhy Archeologického ústavu Akademie věd ČR v Brně. 1920 – 1970 – 2020*. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 168–186.

Poláček, L. 2021b: Výstava Velká Morava 1963–1968. In: L. Poláček et al.: *Ideme pod povrch. Příběhy Archeologického ústavu Akademie věd ČR v Brně. 1920 – 1970 – 2020*. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 300–304.

Poulík, J. 1948: Ochrana pravěkých památek a nové výzkumy na Moravě a ve Slezsku. *Z dávných věků* I (1947–48), 169–172.

Poulík, J. 1949a: Záhadná mohyla Žuráň. *Archeologické rozhledy* I(1–2), 10–15, 17–19, 92, 98–99. Dostupné také z: <https://1url.cz/pJEcN>.

- Poulík, J. 1949b:** Hroby staroslovanských zemědělců v Dolních Dunajovicích. *Archeologické rozhledy* I(1–2), 37–40, 42–44, 94–101. Dostupné také z: <https://1url.cz/wJEch>.
- Poulík, J. 1949c:** Velkomoravské středisko Staré Zámky u Brna. *Archeologické rozhledy* I(1–2), 40, 45, 49–51, 94, 101. Dostupné také z: <https://1url.cz/AJEc2>.
- Poulík, J. 1951:** Staroslovanské mohylové pohřebiště v Přítlukách na Moravě. *Archeologické rozhledy* III(2–3), 97–100, 113–116, 275, 283–284.
- Poulík, J. 1995:** Žuráň in der Geschichte Mitteleuropas. *Slovenská archeológia* XLIII(1), 27–109. Dostupné také z: <https://1url.cz/BJEcq>.
- Přichystal, A. 2020:** Petrografický výzkum surovin ostatní kamenné industrie (mlecí kameny, drtidla, podložky, brousky). In: S. Stuchlík – R. Tichý a kol.: *Mohelnice. Neolitické sídliště s intruzemi*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR, Brno 64. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 193–196.
- Rataj, J. – Šolle, M. – Vencel, S. 2003:** Vzpomínky pracovníků Státního archeologického ústavu. *Archeologické rozhledy* LV(1), 139–165. Dostupné také z: <https://1url.cz/SJECb>.
- Roubíčková, M. 2020:** Zvířecí osteologické pozůstatky. In: S. Stuchlík – R. Tichý a kol.: *Mohelnice. Neolitické sídliště s intruzemi*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR, Brno 64. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 207–212.
- von Sacken, E. 1863:** Archäologische Funde in Österreich im Jahre 1862. *Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale* VIII, 16–23. DOI: 10.11588/diglit.25927.7. Dostupné také z: <https://1url.cz/eJEcF>.
- Schirmeisen, K. 1930a:** Zur Vorgeschichte des Mährisch-Neustädter Gebietes. *Verhandlungen des Naturforschenden Vereines in Brünn* LXII, 107–132.
- Schirmeisen, K. 1930b:** Ein Eisenhüttenwerk aus der Quadenzeit bei Mähr.-Neustadt. *Tagesbote* 80(533) (17. November 1930, Abendblatt), 2. Dostupné také z: <https://1url.cz/HJECn>.
- Schirmeisen, K. 1935:** Neue Ausgrabungen bei Mährisch-Neustadt. *Sudeta* XI(4), 97–110.
- Schirmeisen, K. 1941a:** Müglitz und seine Umgebung zur Vorzeit. In: E. Teichmann: *Geschichte der Stadt Müglitz bis zur Heimkehr ins Reich*. Müglitz: Stadtgemeinde Müglitz, 11–23.
- Schirmeisen, K. 1941b:** Müglitz und seine Umgebung zur Vorzeit. *Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens* 43(4), 145–156.
- Schirmeisen, K. 1943:** 15 Jahre Vorgeschichtsforschung im Mähr.-Neustädter Gebietes. *Zeitschrift des Mährischen Landesmuseums. Neue Folge* III, 90–150.
- Sklenář, K. 2016:** Terénní výzkum v archeologii 19. století. *Archeologie ve středních Čechách* 20(2), 473–554. Dostupné také z: <https://1url.cz/IJFR6>.
- Skoumalová, E. 2004:** *Německá vlastivědná a historická práce na Šumpersku a Zábřežsku do roku 1945*. VERBUM, svazek 13. Olomouc: Monse v koedici s Univerzitou Palackého v Olomouci.
- Soudský, B. 1956:** *Bylany, osada nejstarších zemědělců z mladší doby kamenné*. Památníky naší minulosti, svazek 4. Praha: Academia.
- Soudský, B. – Buchvaldek, M. 1950:** Záchranný výzkum na sídlišti lidu volutové keramiky v Postoloprtech. *Archeologické rozhledy* II(3–4), 208–212, 213, 286, 293. Dostupné také z: <https://1url.cz/hJEcc>.
- Stäuble, H. 2020:** Domy. In: S. Stuchlík – R. Tichý a kol.: *Mohelnice. Neolitické sídliště s intruzemi*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR, Brno 64. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 69–103.
- Struhala, B. 1951:** Pohřebiště ze starší doby bronzové u Holešova na Moravě. *Archeologické rozhledy* III(1), 33–34, 41, 42, 44–46, 88–89, 93. Dostupné také z: <https://1url.cz/OJEC9>.
- Stuchlík, S. 2004:** Halštatské pohřebiště v Mohelnici u Zábřeha. In: O. Chvojka (red.): *Popelníková pole a doba halštatská. Příspěvky z VIII. konference, České Budějovice 22.–24. 9. 2004*. Archeologické výzkumy v jižních Čechách, Supplementum 1. České Budějovice: Jihočeské muzeum, 523–533.
- Stuchlík, S. 2006:** Nedožité osmdesátiny Rudolfa Tichého. *Pravěk. Nová řada* 14 (2004), 450–452.
- Stuchlík, S. 2020a:** Objekty z mladších období. In: S. Stuchlík – R. Tichý a kol.: *Mohelnice. Neolitické sídliště s intruzemi*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR, Brno 64. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 104–107.
- Stuchlík, S. 2020b:** Nálezy z mladších období. In: S. Stuchlík – R. Tichý a kol.: *Mohelnice. Neolitické sídliště s intruzemi*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR, Brno 64. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 152–154.

- Stuchlík, S. – Tichý, R. a kol. 2020:** *Mohelnice. Neolitické sídliště s intruzemi*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR, Brno 64. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
- Sýkora, J. – Boudný, K. 1950:** Archeologické výzkumy na staroslovanském hradišti ve Znojmě-Hradišti v roce 1949. *Z dávných věků* II (1949), 210–217.
- Thér, R. 2020:** Online publikace archeologického výzkumu v Mohelnici. In: S. Stuchlík – R. Tichý a kol.: *Mohelnice. Neolitické sídliště s intruzemi*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR, Brno 64. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 28–33.
- Tichý, R. 1953a:** Zpráva o výzkumu neolitického sídliště v Mohelnici n. M. /1953/. In: *Pracovní konference čsl. archeologů 1953. Materiál pro konferenci v Liblicích, prosinec 1953*. Bez místa vydání, nestránkováno [1–4].
- Tichý, R. 1954a:** Zpráva o výzkumu slovanského pohřebiště z IX.–XI. stol. v D. Věstonicích, okr. Mikulov. In: *Referáty z pracovní konference čsl. archeologů 1954*. Bez místa vydání, nestránkováno [1–6].
- Tichý, R. 1956a:** Neolitické sídliště v Mohelnici na Moravě. *Archeologické rozhledy* VIII(1), 3–8, 33–38, 66, 133, 139. Dostupné také z: <https://1url.cz/0JEcj>.
- Tichý, R. 1957a:** Zachraňovací výzkum na neolitickém sídlišti u Mohelnice (okres Zábřeh). In: V. Jochman (red.): *Ročenka museí Olomouckého kraje I* (1955). Olomouc: Krajské nakladatelství Olomouc, 195–197.
- Tichý, R. 1958a:** Sídliště s volutovou keramikou u Mohelnice n. Mor., okr. Zábřeh. *Přehled výzkumů* 1957, 14–16. Dostupné také z: <https://www.arub.cz/magazine/pv-2-1957/>.
- Tichý, R. 1958b:** Die Siedlung mit Volut- und mährischer bemalten Keramik in Mohelnice na Mor., Bez. Zábřeh. *Přehled výzkumů* 1958, 11–14. Dostupné také z: <https://www.arub.cz/magazine/pv-3-1958/>.
- Tichý, R. 1959a:** Die neolithische Siedlung bei Mohelnice na Mor. (Bez. Zábřeh). *Přehled výzkumů* 1956, 9–11. Dostupné také z: <https://www.arub.cz/magazine/pv-1-1956/>.
- Tichý, R. 1960a:** Neolithische Siedlung in Mohelnice na Mor., Bez. Zábřeh. *Přehled výzkumů* 1959, 18–20. Dostupné také z: <https://www.arub.cz/magazine/pv-4-1959/>.
- Tichý, R. 1961a:** Die neuesten Ausgrabungsergebnisse von der neolithischen Siedlung in Mohelnice bei Zábřeh im Jahre 1960. *Přehled výzkumů* 1960, 41–46. Dostupné také z: <https://www.arub.cz/magazine/pv-5-1960/>.
- Tichý, R. 1961b:** Archeologický výzkum v Mohelnici. *Kulturní zpravodaj města Mohelnice* (září), nestránkováno [4].
- Tichý, R. 1962a:** Osídlení s volutovou keramikou na Moravě. *Památky archeologické* LIII(2), 245–301.
- Tichý, R. 1962b:** Die VII. Ausgrabungssaison in Mohelnice b. Zábřeh. *Přehled výzkumů* 1961, 37–40. Dostupné také z: <https://www.arub.cz/magazine/pv-6-1961/>.
- Tichý, R. 1963a:** Neue Ausgrabungsergebnisse in Mohelnice, Bez. Šumperk im Jahre 1962 /Neolithikum und Äneolithikum/. *Přehled výzkumů* 1962, 15–17. Dostupné také z: <https://www.arub.cz/magazine/pv-7-1962/>.
- Tichý, R. 1964a:** IX. výzkumná sezóna na neolitickém sídlišti u Mohelnice, o. Šumperk. *Přehled výzkumů* 1963, 11–12. Dostupné také z: <https://www.arub.cz/magazine/pv-8-1963/>.
- Tichý, R. 1965a:** Výzkum v Mohelnici u Zábřeha v roce 1964. *Přehled výzkumů* 1964, 22–24. Dostupné také z: <https://www.arub.cz/magazine/pv-9-1964/>.
- Tichý, R. 1966:** Další nálezy z neolitického sídliště u Mohelnice, o. Šumperk. *Přehled výzkumů* 1965, 4–6. Dostupné také z: <https://www.arub.cz/magazine/pv-10-1965/>.
- Tichý, R. 1971a:** Rettungsgrabung in Mohelnice als XII. Grabungssaison (Bez. Šumperk). *Přehled výzkumů* 1970, 8–10. Dostupné také z: <https://www.arub.cz/magazine/pv-15/>.
- Tichý, R. 1972a:** XIII. Grabungssaison in Mohelnice (Bez. Šumperk). *Přehled výzkumů* 1971, 17–21. Dostupné také z: <https://www.arub.cz/magazine/pv-16/>.
- Tichý, R. 1972b:** Neolitické osídlení u Brna-Lískovce. *Přehled výzkumů* 1971, 34–35. Dostupné také z: <https://www.arub.cz/magazine/pv-16/>.
- Tichý, R. 1972c:** K otázce „písma“ v mladší době kamenné. *Vlastivědný věstník moravský* XXIV(1), 7–11. Dostupné také z: <https://1url.cz/yJEc4>.
- Tichý, R. 1973:** Laténské nálezy z Mohelnice (okr. Šumperk). *Přehled výzkumů* 1972, 45. Dostupné také z: <https://www.arub.cz/magazine/pv-17/>.
- Tichý, R. 1974:** Příspěvek k chronologii železovské skupiny. *Slovenská archeológia* XXII(1), 33–37. Dostupné také z: <https://1url.cz/VJEcg>.
- Tichý, R. 1977:** Některé poznatky z neolitického sídliště u Mohelnice na Šumpersku. *Severní Morava* (33), 30–44.

- Tichý, R. 2020a:** Metodika výzkumu. In: S. Stuchlík – R. Tichý a kol.: *Mohelnice. Neolitické sídliště s intruzemi*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR, Brno 64. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 23–27.
- Tichý, R. 2020b:** Rozbor studní. In: S. Stuchlík – R. Tichý a kol.: *Mohelnice. Neolitické sídliště s intruzemi*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR, Brno 64. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 103–105.
- Tichý, R. 2020c:** Transformační procesy na lokalitě. In: S. Stuchlík – R. Tichý a kol.: *Mohelnice. Neolitické sídliště s intruzemi*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR, Brno 64. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 108–120.
- Tichý, R. 2020d:** Struktura sídliště. In: S. Stuchlík – R. Tichý a kol.: *Mohelnice. Neolitické sídliště s intruzemi*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR, Brno 64. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 219–220.
- Tichý, R. 2020e:** Pokusy o relativní chronologii sídliště kultury s lineární keramikou. In: S. Stuchlík – R. Tichý a kol.: *Mohelnice. Neolitické sídliště s intruzemi*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR, Brno 64. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 221–244.
- Tichý, R. – Thér, R. 2020a:** Metodika. In: S. Stuchlík – R. Tichý a kol.: *Mohelnice. Neolitické sídliště s intruzemi*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR, Brno 64. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 23–33.
- Tichý, R. – Thér, R. 2020b:** Objekty (jámy, pece, mazanice). In: S. Stuchlík – R. Tichý a kol.: *Mohelnice. Neolitické sídliště s intruzemi*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR, Brno 64. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 40–68.
- Trapp, M. 1861a:** Das Urnengräber bei Müglitz. *Brünner Zeitung* 1861(178) (Dienstag, 6. August), 1439–1440. Dostupné také z: <https://1url.cz/DJEc0>.
- Trapp, M. 1861b:** Das Urnengräber bei Müglitz. *Brünner Zeitung* 1861(179) (Mittwoch, 7. August), 1445–1447. Dostupné také z: <https://1url.cz/fJEcv>.
- Ungerman, Š. 2023:** *Raně středověké pohřebiště v Dolních Věstonicích – Na pískách. Díl I – Analýza*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR, Brno 74(I). Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: <https://www.arub.cz/produkt/rane-stredoveke-pohrebiste-v-dolnich-vestonicich-na-piskach/>.
- Valoch, K. 2020:** Paměti archeologa Karla Valocha (1920–2013). Přepsal a poznámkami opatřil Martin Oliva. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* CV(2), 355–371.
- Viček, R. – Vičková Kryčerová, L. 2021:** Brněnský Archeologický ústav Akademie věd (1945–1990) pod vedením Josefa Poulíka. In: L. Poláček et al.: *Ideme pod povrch. Příběhy Archeologického ústavu Akademie věd ČR v Brně. 1920 – 1970 – 2020*. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 22–38.
- Vostrovská, I. – Kočár, P. – Kočárová, R. – Muigg, B. – Urbanová, K. 2022:** Organické nádoby na vodu ze studny kultury s lineární keramikou v Mohelnici, okr. Šumperk. *Archeologické rozhledy* LXXIV(4), 435–461. DOI: 10.35686/AR.2022.21. Dostupné také z: <https://archeologickerozhledy.cz/index.php/ar/article/view/169>.
- Vostrovská, I. – Petřík, J. – Petr, L. – Kočár, P. – Kočárová, R. – Hradílek, Z. – Kašák, J. – Sůvová, Z. – Adameková, K. – Vaněček, Z. – Peška, J. – Muigg, B. – Rybníček, M. – Kolář, T. – Tegel, W. – Kalábek, M. – Kalábková, P. 2020:** Wooden Well at the First Farmers' Settlement Area in Uničov, Czech Republic. *Památky archeologické CXI*, 61–111. Dostupné také z: <https://1url.cz/2JEcX>.
- Vostrovská, I. – Tichý, R. – Přichystal, M. – Muigg, B. – Urbanová, K. – Kalábková, P. 2021:** Domesticated Water: Four Early Neolithic Wells in Moravia (CZ). *Open Archaeology* 7(1), 1105–1137. DOI: 10.1515/opar-2020-0189. Dostupné z: <https://www.degruyterbrill.com/document/doi/10.1515/opar-2020-0189/html>.
- Zeman, J. 1961:** *Severní Morava v mladší době římské. Problémy osídlení ve světle rozboru pohřebiště z Kostelce na Hané*. Monumenta Archaeologica, Tomus IX. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.
- Zotz, L. 1944:** *Von den Mammutjägern zu den Wikingern. Ergebnisse und Aufgaben der böhmisch-mährischen Vorgeschichtskunde*. Leipzig: Johann Ambrosius Barth.
- Žouželka, Z. 2024:** 100 let muzea v Mohelnici (1923–2023). *Severní Morava* 67(109), 47–51.

Afiliace

Pavčina Kalábková

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra historie
Na Hradě 245/5
779 00 Olomouc
pavčina.kalabkova@upol.cz
ORCID: 0000-0002-7857-1896

Miloš Hlava

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra historie
Na Hradě 245/5
779 00 Olomouc
mihlava@seznam.cz
ORCID: 0000-0003-3843-6974

David Spáčil

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Čechyňská 363/19
602 00 Brno
spacil@arub.cz
ORCID: 0009-0002-8856-2501

Mohelnice Příběh archeologického výzkumu

Autoři: Pavlína Kalábková, Miloš Hlava, David Spáčil

Odpovědný redaktor: Balázs Komoróczy

Redakce: Markéta Kamenská, Martina Kudlíková

Technická redakce: Hedvika Břínková

Jazyková korektura: Miloš Hlava

Překlad a proofreading: David J. Gaul

Archivní řešerše: Lucia Ščasníková

Sazba a obálka: Milan Filip

Tisk: Tiskárna Helbich, a. s., Valchařská 36, 614 00 Brno

První vydání

Univerzita Palackého
v Olomouci

Vydavatelé:

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Čechyňská 363/19, 602 00 Brno

www.arub.cz

Univerzita Palackého v Olomouci

Křížkovského 511/8, 779 00 Olomouc

www.upol.cz

Vlastivědné muzeum v Olomouci

nám. Republiky 823/5, 779 00 Olomouc

www.vmo.cz

Brno – Olomouc 2025

ISBN 978-80-7524-098-9 (Archeologický ústav AV ČR, Brno) (print)

ISBN 978-80-7524-099-6 (Archeologický ústav AV ČR, Brno) (online ; pdf)

DOI 10.47382/arub2025-02

ARJ3
Archeologický ústav
AV ČR, Brno

Univerzita Palackého
v Olomouci

Vlastivědné
muzeum
v Olomouci

ISBN: 978-80-7524-098-9

